

**Tarinoita työttömyydestä - Narratiivinen tutkimus
identiteetin uudelleenrakentamisesta irtisanotuksi
joutumisen jälkeen**

Sini Hanski

Aikuiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2019
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Hanski, Sini. 2019. Tarinoita työttömyydestä – Narratiivinen tutkimus identiteetin uudelleenrakentamisesta irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Aikuiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 92 sivua.

Tutkimuksen kohteena on yt-neuvotteluiden kautta tuotannollisista ja taloudellisista syistä irtisanottujen identiteetin uudelleenrakentaminen. Tavoitteena on selvittää, minkälaisia asioita irtisanotut liittävät irtisanotuksi joutumiseen ja työttömyyteen, miten nämä asiat vaikuttavat yksilön persoonalliseen identiteettiin sekä kuinka irtisanotut pyrkivät rakentamaan identiteettiään uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen.

Tutkimusaineistona on hyödynnetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Helsingin yliopiston tutkimusryhmän järjestämän vuoden 2018 Työttömän tarina -kirjoituskilpailun 12 irtisanotun kertomusta. Tutkimus on kvalitatiivinen ja se on toteutettu narratiivisella lähestymistavalla. Teoreettisena viitekehyksenä toimii narratiivisuus, sosiaalinen konstruktionismi ja identiteettitutkimus. Aineisto on analysoitu teemoittelemalla ja narratiivisella elämäntarina-analyysillä.

Tulokset osoittivat, että työttömäksi jäädessä persoonalliseen identiteettiin vaikuttivat vahva osattomuuden ja toiseuden kokemus, ahdistus taloudellisesta tilanteesta, työn merkitys elämässä, itsensä kehittäminen, työpaikan ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden laatu sekä elämän seisahtuminen odotustilaan. Nämä teemat yhdessä vaikuttavat identiteetin uudelleenrakentamiseen. Lisäksi yksilön tausta vaikuttaa siihen, miten hän rakentaa sisäistä tarinaansa ja samalla identiteettiään. Tulokset on esitetty myös tyyppitarinoina, joiden yhteisenä viestinä näyttäytyy irtisanotuksi joutumisen kontekstisidonnaisuus määrittäen kunkin irtisanotun omasta sisäisestä tarinasta käsin. Yhteiskunnan vastaamattomuus työllistymishaluun on aineistoa kokoava kertomusten motiivi. Kertomuksia yhdisti halu ottaa kantaa ja tuoda esiin irtisanotuksi joutumisen inhimillistä puolta.

Asiasanat: irtisanotuksi joutuminen, identiteetti, narratiivisuus, sisäinen tarina

TIIVISTELMÄ.....	2
1 JOHDANTO.....	5
2 IRTISANOMISTEN YHTEYS MUUTTUVAAAN TYÖELÄMÄÄN.....	8
2.1 Työelämän muutokset irtisanomisten taustalla	8
2.2 Muita irtisanomisten taustalla vaikuttavia tekijöitä	10
3 MUOVAUTUVA IDENTITEETTI.....	11
3.1 Identiteetin monet määritelmät	11
3.2 Identiteetin persoonallinen ja sosiaalinen ulottuvuus.....	13
3.5 Tutkimuskohteena identiteetin uudelleenrakentaminen.....	18
3.5.1 Identiteetti läpi elämän muovautuvana käsityksenä itsestä.....	18
3.5.2 Elinikäinen oppiminen identiteetin uudelleenrakentamisen tukena	21
3.6 Irtisanotuksi joutuminen identiteettiä haastavana elämäntilanteena	22
3.6.1 Työn merkitys yksilön identiteetille	22
3.6.2 Irtisanotuksi joutuminen identiteettiä horjuttavana kriisinä	24
3.6.3 Kategorisointi sekä toiseuden ja osattomuuden kokemus.....	25
4 NARRATIIVISUUS IDENTITEETIN UDELLEENRAKENTAMISEN TUTKIMISESSA.....	28
4.1 Narratiivinen lähestymistapa.....	28
4.2 Narratiivisuus ja sosiaalinen konstruktionismi todellisuuden rakentajina	30
4.3 Narratiivinen kerrottu identiteetti.....	32
4.4 Sisäinen tarina yksilön kokemusten äänenä	35
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	39
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	39
5.2 Tutkimusaineisto.....	40
5.4 Aineiston analyysi.....	41

	4
5.5 Eettiset ratkaisut.....	47
6 TULOKSET.....	49
6.1 Yleisiä huomioita aineistosta.....	49
6.2 Irtisanotun identiteettiin vaikuttavia tekijöitä	51
6.2.1 Osattomuuden ja toiseuden kokemus.....	52
6.2.2 Taloudellinen tilanne	53
6.2.3 Työn merkitys	54
6.2.4 Elinikäinen oppiminen	55
6.2.5 Sosiaaliset suhteet.....	57
6.2.6 Elämä odotustilassa.....	58
6.3 Tarinoita irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamisesta	60
6.3.1 Liisa lähestyy eläkeikää	61
6.3.2 Arto ajautuu umpikujaan.....	62
6.3.3 Elsa ehtii uudelle uralle	64
6.3.4 Olli onnellisesti työtön.....	65
7 POHDINTA.....	68
7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	68
7.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheet.....	79
8 LÄHTEET.....	83
LIITTEET.....	92

1 JOHDANTO

”Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta. Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Oikeudesta työllistävään koulutukseen säädetään lailla. Ketään ei saa ilman lakiin perustuvaa syytä erottaa työstä.” (Suomen perustuslaki, 2. luku § 18.)

Suomen perustuslaissa määritellään julkisen vallan velvollisuus turvata jokaiselle oikeus työn tekoon. Tästä huolimatta Suomessa toimivilla yrityksillä on yhteistoimintalakiin perustuva oikeus yt- eli yhteistoimintaneuvotteluihin, joista aiheutuvilla irtisanomisilla on kauaskantoisia seurauksia yksilön elämään. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön SAK:n mukaan työnsä on vuoden 2019 syyskuuhun mennessä yt-neuvotteluiden kautta menettänyt 4287 ihmistä, kun koko vuonna 2018 yt-neuvotteluiden kautta irtisanottuja oli 3362 henkilöä (SAK 2019a; SAK 2019b). Irtisanottujen määrä on siis jälleen kasvussa tehden samalla tästä tutkimuksesta ajankohtaisen.

Nykypäivänä on hyväksyttävä, että elämänmittaista työsuhdetta samaan työpaikkaan harvoin enää on. Työelämään liittyy työsuhteiden osalta useita siirtymiä ja työskentelyä epävarmoissa työoloissa. (Saarelma-Thiel 2009, 36–37.) Työelämän muutosten määrä lisääntyy jatkuvasti ja nopeasti erilaisissa toimintaympäristöissä ja siksi niiden ennakointi on yhä haasteellisempää. Työpaikoilla on tyypillisesti samaan aikaan käynnissä useita eri vaiheissa olevia muutoksia. Tällainen tilanne luo pitkäaikaisia ongelmia, jolloin epävarmuustekijät työpaikoilla pitkittyvät. Näin syntyy kriisi, joka vaarantaa työpaikalla toiminnan jatkuvuuden ja työpaikalle ominaiset, vakiintuneet arvot. Yhä useampien yritysten päätavoite on pysyä tehokkaana, mikä tarkoittaa liiketoimintaprosessien hioamista ja jatkuvaa erottautumista kilpailijoista. (Saarelma-Thiel 2009, 11.) Tehokkuus tarkoittaa usein työn tekemistä mahdollisimman edullisesti eli esimerkiksi vähemmällä työvoimalla. Muutoksesta on vähitellen tullut työelämän pysyvä ilmiö, jossa on varauduttava siihen, että työpaikan voi menettää milloin tahansa.

Tämä tutkimus perustuu tuottavuus- ja tehokkuusajattelun myötä irtisanotuksi joutuneiden kokemuksiin. Suomessa on jälleen vallalla kiihtyvä irtisanomisten kierre, jossa yksilön oikeus työhön on alkanut menettää merkitystään. Yt-neuvottelut ja irtisanomisuutiset ovat sulautuneet nykypäivänä muiden uutisten joukkoon niin hyvin, että niitä on alettu pitää jollain tavalla luonnollisina ilmiöinä. (Pojjula & Ahonen 2007, 9.) Irtisanomiset myös koskettavat monia jollain tavoin. Jos ei itse ole yt-neuvotteluiden pyörteessä, niin läheisen tuntemuksia irtisanomisuhan ja toteutuneen irtisanomisen aikana on moni seurannut läheltä. Saarelma-Thiel (2009, 11) esittää irtisanomisten vaikuttavan irtisanotun lisäksi niin kutsuttuihin toissijaisiin uhreihin, joita on usein 15–20 henkilöä. Tällaisia henkilöitä ovat työpaikalle jääneet kollegat, mahdolliset asiakkaat ja irtisanotun esimies sekä lähipiiri.

Vaikka irtisanomisia onkin alettu pitää osana normaalia työelämää, irtisanotuksi joutuneille tilanne on kaikkea muuta kuin normaali. Työn menettämistä on kuvattu yhdeksi traumaattisimmista kokemuksista. Irtisanomistilanne on usein yllättävä, ja irtisanottu jää liian usein yksin ajatustensa ja tunteidensa kanssa. Samaan aikaan kun irtisanotun olisi selviydyttävä työpaikan menettämisen aiheuttamasta surusta, yhteiskunta odottaa hänen jo hakevan tarmokkaasti uutta työtä. (Pojjula 2003, 5.) Työttömyyden on todettu kuitenkin aiheuttavan muun muassa toivottomuuden tunteita ja eristäytymistä sekä itsetunnon puutetta (Hiswåls, Marttila, Mälstam & Macassa 2017; Lykke 2015). Irtisanomisesta selviytymisen taustalla onkin nähtävissä olennaisesti yksilön käsitys omasta itsestään tilanteessa, jossa pätevyys työntekijänä kyseenalaistetaan. Aikaisempaa tutkimusta työttömäksi joutumisen vaikutuksista identiteettiin on paljon (esim. Raito & Lahelma 2015; Kira & Klehe 2016). Työn menetys näyttäytyy traumana johtaen identiteetin pirstoutumiseen (Gabriel, Gray & Goregaokar 2013, 56). Työttömäksi joutumisen seurauksena yksilö kokee usein muutoksia perheen ja ympäröivän yhteisönsä dynamiikassa, mikä johtaa identiteettikriisiin (Willot & Griffin 2004). Näyttäisi siltä, että vähemmän on tietoa siitä, miten identiteettiä on mahdollista rakentaa uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan irtisanottujen itse kirjoittamien kertomusten kautta identiteetin uudelleenrakentamista irtisanotuksi jouduttaessa.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia asioita kertomusten kirjoittajat liittävät irtisanotuksi joutumiseen, miten nämä asiat vaikuttavat yksilön persoonalliseen identiteettiin sekä kuinka irtisanotut pyrkivät rakentamaan identiteettiään uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Aineistona on hyödynnetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Helsingin yliopiston tutkimusryhmän järjestämän vuoden 2018 Työttömän tarina -kirjoituskilpailun satoa. Vastaavanlainen kilpailu on järjestetty myös vuonna 1993 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimesta. Vaikka laman jälkeinen talouskasvu onkin alkanut uudelleen, on työttömyyden vähentäminen näyttäytynyt haasteellisena ja työttömien oma ääni jäänyt talouspoliittisen puheen laiminlyömäksi. (SKS 2018a.) Tutkimusaineistossa tutkittavan ääni pääsee hyvin kuuluviin, mikä on tärkeää irtisanottujen kokemusten esiin tuomiseksi. Nykypäivän työttömien oman ääneen esiin nostaminen näyttäytyykin sekä kirjoituskilpailun että tämän tutkimuksen tavoitteena. On olennaista ymmärtää työelämän epävarmuuden kokeneiden, irtisanottujen identiteetin uudelleenrakentamisprosessia, jotta heille saataisiin turvattua vielä työvuosia. Työelämän epävarmuuden nähdäänkin olevan uhka työntekijöiden terveydelle ja motivaatiolle, jolloin epävarmat työnäkymät lisäävät todennäköisyyttä hakeutua kokonaan pois työelämästä (Saarelma-Thiel 2009, 37).

Tutkimus on kvalitatiivinen ja sen teoreettinen viitekehys koostuu narratiivisesta lähestymistavasta, siihen linkittyvästä sosiaalisesta konstruktionismista ja identiteettitutkimuksesta. Aluksi esitellään irtisanomisen taustalla vaikuttavia muuttuvaan työelämään kietoutuvia syitä, jonka jälkeen perehdytään identiteetin muovautuvaan luonteeseen ja identiteetin uudelleenrakentamisen mahdollisuuksiin. Tutkimuksen keskiössä on persoonallisen identiteetin käsite, joka sisältää myös sosiaalisen ulottuvuuden (mm. Mead 1934; Tajfel 1982). Irtisanotuksi joutuminen vaikuttaa identiteettiin ammatti-identiteettiä kokonaisvaltaisemmin ja siksi sen vaikutusta tutkitaan erityisesti persoonallisesta ja samalla narratiivisesta identiteetistä käsin. Lisäksi teoriaosassa perehdytään narratiiviseen lähestymistapaan, joka pohjautuu myös sosiaaliseen todellisuuteen (mm. Ricoeur 1991; Hänninen 2002; Saastamoinen 1999). Narratiivisen identiteetin taustalla vaikuttava käsite sisäinen tarina huomioidaan myös identiteetin rakentumisen tutkimisessa. Sitten vuorossa ovat tutkimuksen toteutus, tulokset ja pohdinta.

2 IRTISANOMISTEN YHTEYS MUUTTUVAAN TYÖELÄMÄÄN

Tässä tutkimuksessa käsitellään irtisanotuksi joutumista tuotannollisten ja taloudellisten syiden seurauksena. Kiinnostuksen kohteena on siis irtisanotuksi joutuminen yllättävänä kriisinä, johon ei ole ollut mahdollista ennalta varautua. Tutkimuksen ulkopuolelle rajautuvat työpaikkakiusaamisen sekä työntekijän oman huonon käytöksen tai sairauden vuoksi työkyvyttömäksi joutumisesta johtuva irtisanominen. Tässä luvussa esittelen tuotannollisiin ja taloudellisiin syihin perustuvia irtisanomisten taustalla vaikuttavia tekijöitä sekä työelämän muutosten ja nykypäivän työelämän trendien linkittymistä yt-neuvotteluiden kautta lisääntyneisiin irtisanomisiin.

2.1 Työelämän muutokset irtisanomisten taustalla

Suomen talous on siirtynyt edeltävien vuosikymmenien kuluessa erityisesti markkinavetoiseksi. Työelämään 1990-luvulla muodostunut työvoiman kysynnän ja tarjonnan välinen epäsuhta mahdollisti työnantajien valikoivan rekrytoinnin ja näin kilpailuyhteiskunta ajoi eteenpäin työmarkkinapohjaista eriarvoisuutta. Ennen 1990-luvun lamaa työn jatkumisen epävarmuus oli yleistä erityisesti työntekijätason ammateissa ja miesvaltaisilla aloilla, kuten rakennusalalla. 1990-luvulla työn epävarmuus sen sijaan lisääntyi naisvaltaisissa julkisen sektorin ammateissa. (Pojjula & Ahonen 2007, 34.) Nykyään työn organisointitavoissa näkyy yritysten johtaminen tuotantolaitoksina sekä yhä enenevässä määrin sijoituskohteina (Heiskala 2006, 24; Tainio 2006, 77). Tämän siirtymän mahdollisti sosiaalinen ja taloudellinen kriisi, joka näyttäytyi ja konkretisoitui useiden ihmisten elämässä työttömyytenä (Julkunen 2007, 21).

Tuotannollisista ja taloudellisista syistä johtuvien irtisanomisten taustalla on yhteiskunnallisia näkökulmia. Työn jatkuvuuden epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi työkeskeinen arvomaailma sekä heikot taloudelliset suhdanteet tai niiden uhka (Pojjula & Ahonen 2007, 19). Työelämän muutokset

sekä irtisanomisten määrä linkittyvät taloudellisiin suhdanteisiin. Tämän voi havaita myös tilastoista. Tarkasteltaessa vuosien 2018 ja 2019 tilastoja yt-neuvotteluiden kautta irtisanotuista on vuonna 2019 irtisanottujen määrässä havaittavissa merkittävää kasvua vuoteen 2018 verrattuna. Vuosien 2007–2018 vertailutilaston perusteella irtisanomiset ovat kuitenkin vuosien 2016–2018 aikana pysyneet mallillisella tasolla verrattuna esimerkiksi vuosien 2009 ja 2012 irtisanomispiikkihin. Nämä tilastot eivät kuitenkaan sisällä kuntien irtisanomistietoja. (SAK 2019a; SAK 2019b.) Vaikka irtisanomisuutiset ovat nykyään paljon esillä, ei vuosittaisien irtisanomisten määrän kehitys ole kuitenkaan ollut kasvusuuntainen. Tilastojen valossa työelämän muutokset ovat siis pienempiä, kuin mitä yleisesti uutisoidaan. Vaikka irtisanomiset ovatkin lisääntyneet vuoden 2019 alussa, jää irtisanomisten määrä kuitenkin viime vuosien keskiarvon alapuolelle (SAK 2019c). Huomioitavaa on kuitenkin irtisanomisten lähteminen jälleen nousuun.

Julkusen (2007, 19) mukaan nykypäivän työelämä on sellaisessa muutostilanteessa, että sitä kannattaa tarkastella työelämän trendien kautta. Olennaisimpia työelämän muutoksen suunnannäyttäjiä ovat tietoyhteiskunnallistuminen, palvelutyövaltaistuminen, työnteon muotojen epätyypillistyminen, kansainvälistyminen ja erityisesti taloudellistekninen dynamiikka (Kairinen, Koskinen, Laitinen, Niemelä & Uhmavaara 2003, 15–18, 20, 48–49). Nykypäivän yhteiskunta voidaan luonnehtia myös riski- ja kilpailuyhteiskunnaksi. Kilpailuyhteiskuntaan linkittyy se, että työelämässä vahvoilla ovat korkeasti koulutetut osaajat matalan koulutustason omaavien ja lähellä eläkeikää olevien henkilöiden jäädessä irtisanomisuhan alle. (Julkunen 2007, 19, 28.) Kun työn muutoksen kärjessä on taloudellistekninen dynamiikka sekä riski- ja kilpailuyhteiskunta, alkaa irtisanomisten taustalla vaikuttava työn muutos konkretisoitua lisättäessä tuotannon taloudellisuutta ja tehokkuutta automatisoimalla tiettyjä työtehtäviä. Työn murrosta on mahdotonta nimetä yhdellä sanalla ja siksi käytetään usein termiä ”uusi työ” tai vaihtoehtoisesti ”uusi kapitalismi”, jota leimaavat tietoistuminen ja verkostoistuminen (Julkunen, 2007, 18–19). Nykypäivän työvoiman hyödyntämistä kuvataan myös ohuen tuotannon ideologialla, jossa pyritään tekemään yhä enemmän vähemmällä (Julkunen & Pärnänen 2005, 114–116). Työvoimaa on siis oltava täysin oikeaan aikaan ja tarpeeseen, jotta tehokkuus varmistuu. Tämä

konkretisoituu esimerkiksi vuokrafirmoina ja kilpailuttamisena, mutta myös irtisanomisherkkyytenä, katkonaisina työsuhteina ja työttömyytenä (Julkunen 2007, 30). Globaalin tason työelämän murroksen vuoksi perinteiset työmarkkinarakenteet ovat murtuneet ja tilalle tulee yhä enemmän tätä epätyypillisen työvoiman käyttöä (Vähätalo 1998, 44).

2.2 Muita irtisanomisten taustalla vaikuttavia tekijöitä

Epätyypilliset työsuhteet ovatkin yksi iso irtisanomisvaarassa oleva työntekijäryhmä sisältäen joukon erilaisia työtilanteita ja työn tekemisen tapoja, kuten freelancerit, määrä- ja osa-aikaiset palkansaajat, vuokratyöntekijät sekä mikroyrittäjät (Julkunen 2007, 30). Suurien irtisanomisten taustalla näkyy usein organisaatioiden ja samalla työyhteisöjen muutostilanteet. Jos organisaation sisällä muuttuu liiketoimintastrategia, rakenne tai toimintatapa, on seurauksena toimintojen tehostaminen, mikä johtaa uusiin työnjakoihin ja työprosesseihin sekä mahdollisiin irtisanomisiin. Yrityksen saneeraamisen tai sopeuttamisen seurauksena aletaan säästötoimiin, jolloin henkilöstö mitoitetaan tarpeen mukaan. Myös palvelun tai tuotannon osien siirtäminen alihankinnaksi, toiselle paikkakunnalle tai ulkomaille aiheuttavat irtisanomisia tai sen uhkaa. (Saarelma-Thiel 2009, 14–15.)

Työelämän muutostilanteita aiheuttavat usein näkymättömät uhat, kuten nopea tekninen kehitys, raha ja markkinavoimat sekä lisääntynyt kilpailu alalla. Muutostilanteet ovat käytännössä irtisanomisia ja lomautuksia, mutta pahimmillaan koko toiminnan lopettamista. Lisäksi tuotannollisista ja taloudellisista syistä tapahtuneiden irtisanomisen taustalta löytyy toimintoja yhdistelevää yritysten fuusiointia. (Saarelma-Thiel 2009, 14–15.) Työntekijöiden irtisanominen vaikuttaa luonnollisesti koko työyhteisöön luottamuksen särkymisenä. Ilmapiiri muuttuu kilpailuksi ja selviytymistaisteluksi jokaisen yrittäessään turvata oman työpaikkansa. (Poijula 2003, 7, 25–26.) Työelämän jatkuvien muutosten konkretisoituessa irtisanomisina voi työelämässä kiinni pysyminen vaatia yksilöltä paljon voimavaroja. Olennaista on saada rakennettua särkynyt identiteetti uudelleen, jotta muutosten maailmassa on mahdollista selviytyä.

3 MUOVAUTUVA IDENTITEETTI

Irtisanotuksi joutumisella on usein monimuotoisia vaikutuksia yksilön psyykkiseen hyvinvointiin ja sitä myöden myös hänen identiteettiinsä (esim. McKee-Ryan, Song, Wanberg & Kinicki 2005; Ashforth 2001; Ibarra & Barbulescu 2010). Tässä tutkimuksessa tarkastelen identiteettiä erityisesti sen persoonallisen eli yksilöllisen ulottuvuuden näkökulmasta. Identiteetin muodostumiselle ja sen uudelleenrakentamiselle irtisanotuksi joutuneena on kuitenkin olennaista henkilökohtaisen kasvun lisäksi toiset ihmiset, joita vasten persoonallista identiteettiä voi peilata. Lisäksi jokainen joutuu peilaamaan persoonallista identiteettiään hänelle ulkoapäin tarjottuun tai annettuun identiteettiin, jota sosiaalinen identiteetti määrittää. (Kulmala 2006, 61.) Näin ollen myös identiteetin sosiaalinen puoli on tutkimuksen kannalta tärkeä. Tutkimuksen kontekstin ollessa työelämässä sivuaa se myös ammatti-identiteettiä, joka on tärkeä identiteetin osa-alue, mutta sijoittuu kuitenkin yksilön laajemman persoonallisen identiteetin osaksi (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32). Tutkimusta ei ole rajattu ainoastaan ammatillisen identiteetin näkökulmaan, sillä ajattelen irtisanotuksi joutumisen koskettavan yksilön identiteettiä laajemmalla tasolla vaikuttaen ensisijaisesti persoonalliseen identiteettiin, mutta samalla myös sosiaaliseen identiteettiin.

Seuraavaksi käyn läpi identiteetin käsitettä ja sen lähikäsitteitä sekä identiteetin persoonallista ja sosiaalista ulottuvuutta sivuten myös ammatillista identiteettiä. Jotta voi ymmärtää irtisanottujen identiteetin uudelleenrakentumista, on olennaista ymmärtää identiteetin rakentumisessa hyödynnettäviä selitysmalleja. Esittelen myös identiteetin muovautuvuutta sekä sen uudelleenrakentumisen mahdollisuuksia. Lopuksi avaan tutkimuskysymyksieni kannalta olennaista tilannetta, irtisanotuksi joutumista yksilön identiteettiä haastavana elämäntilanteena, johon toiseuden ja osattomuuden kokemukset vahvasti linkittyvät.

3.1 Identiteetin monet määritelmät

Identiteetti on nykyaikana hyvin ajankohtainen käsite, mutta sen juuret ovat pitkällä historiassa. Identiteetin käsitteelle ei ole olemassa yhtä ainoaa määritelmää,

sillä minuuden ja identiteetin yksiselitteinen määrittely nähdään ongelmallisena. Yksi yleisesti tunnettu näkemys identiteetistä on yksilön itsensä sekä muiden tekemät määritelmät siitä, "kuka minä olen" tai "keitä me olemme". Näin ollen identiteetin nähdään tarkoittavan tapoja, joilla ihmiset sekä ymmärtävät että määrittelevät itsensä niin suhteessa itseensä, kulttuuriinsa kuin sosiaaliseen ympäristöönsä. (Saastamoinen 2006, 170–172.) Sosiaaliteoreetikko Zygmunt Bauman (2004) korostaa myös identiteetin problemaattista määrittelyä, joka johtuu nyky maailman epävarmojen olosuhteiden vaikutuksesta ja ympäröivästä kontekstista, sillä identiteettejä on monenlaisia. Hänen mukaansa identiteetin määrittämisen tarve korostuu juuri nyky maailman epävarmojen olosuhteiden vuoksi. Baumanin (2004, 20) mukaan identiteetin määritelmä syntyy osallisuuden kokemuksen kriisistä identiteetin ollessa uhattuna, ja kun yksilöllä on tarve eksplisiittisesti suojella sitä.

Identiteettitutkimuksen uranuurtaja, kulttuurintutkija Stuart Hall (1999, 21–23) näkee identiteetin ja sen muutoksen yhteiskunnallisten muutosvaiheiden: valistuksen ajan, modernin ajan sekä postmodernin ajan kautta. Hall (1999, 21–23) kuvaa näitä vaiheita myös kolmena erilaisena käsityksenä identiteetistä. Valistuksen ajan näkemyksen mukaan yksilöt olivat yhtenäisiä yksilöitä, joilla oli "keskus" joka koostui sisäisestä ytimestä, identiteetistä. Modernin ajan sosiologisen subjektikäsitteen mukaan subjektin sisäinen ydin ei ollutkaan enää itsenäinen, vaan se kehittyi suhteessa "merkityksellisiin toisiin", jotka välittivät subjektille kulttuurin mukanaan tuomat merkitykset, symbolit ja arvot. Tämän modernin ajan näkemyksen mukaan käsitys identiteetistä on interaktiivinen, jolloin identiteetti muotoutuu minän ja yhteiskunnan vuorovaikuttaessa keskenään. Postmodernin ajan subjektilla ei sen sijaan nähdä olevan pysyvää identiteettiä, sillä se muovautuu koko ajan suhteessa ympäröiviin kulttuurisiin järjestelmiin. Näin subjekti saa erilaisia identiteettejä eri aikakausina, eikä näistä identiteeteistä tule yhtenäistä kokonaisuutta minän ympärille. Täten subjektilla on ristiriitaisia identiteettejä, jolloin täydellisen johdonmukaista ja yhtenäistä identiteettiä ei ole olemassa. (Hall 1999, 23.) Yhteisöjen ja yhteiskunnan, eli sosiaalisten alueiden muuttuminen monimuotoisemmiksi lisääkin identiteetin jatkuvan muotoutumisen tärkeyttä (Rautio 2006, 9).

Subjektius ja toimijuus nähdään identiteettiin rinnastettavina lähikäsitteinä, jotka ovat olennaisia myös identiteettiteettityön ja identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta. Subjektius rakentuu yksilön omien kokemusten ja oman elämänhistorian kautta. Olennaista on yksilön omien sisäisten prosessien tiedostaminen ja sovittaminen ulkoisen maailman kanssa. Sekä tunteet että yksilön omakohtaiset merkityksenannot erilaisille asioille rakentavat subjektiutta. Katsottaessa subjektiuden rakentumista identiteettityönä, tarkoitetaan yksilön omaa psyykkistä, persoonallista ja emotionaalista prosessia sekä valmiutta prosessin läpikäymiseen. (Mahlakaarto 2010, 24–25.) Mahlakaarron (2010, 25) mukaan subjektius ilmenee toimijuutena, jolloin toimijuus nähdään aktiivisena osallistumisena ja neuvotteluna yksilön omasta paikasta. Tiivistetysti toimijuus nähdään yksilön mahdollisuutena vaikuttaa omaan elämäänsä (Raivio & Karjalainen 2013, 16).

3.2 Identiteetin persoonallinen ja sosiaalinen ulottuvuus

Perinteisesti on ajateltu, että ihmisen identiteetti jakautuu persoonalliseen ja sosiaaliseen identiteettiin (Kuusipalo 2008, 37). Persoonallisen ja sosiaalisen puolen osuudet identiteetin rakentumisessa painottuvat kuitenkin eri tavoin erilaisissa identiteettiteorioissa (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 43). Identiteetin käsitteessä kohtaavat siis sekä yksilöllinen että yhteisöllinen eli sosiaalinen taso, joiden välinen suhde on olennainen ihmisen kehitystä, oppimista ja kasvua käsittelevässä tutkimuksessa (Eteläpelto 2007, 98). Identiteetin käsite on yleisesti ymmärretty osana yksilön omaa persoonallista, mutta myös sosiaalista todellisuutta välittävänä ilmiönä. Tämä ilmiö rakentuu yksilön yksilöllisestä suhteesta yhteiskunnan ja yhteisön sosiaaliseen ja kulttuuriseen maailmaan. Onkin ajateltu, että identiteetti sijoittuu yksilöllisen ja yhteiskunnallisen leikkauspisteeseen, sillä se rakentuu yksilöllisen ja yhteiskunnallisen välisessä vuorovaikutuksessa ja näiden riippuvuussuhteessa toisiinsa. Puhuttaessa ihmisen kasvusta, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja osallisuudesta identiteetin käsite esittäytyy puuttuvana yhteytenä yksilöllisen ja sosiaalisen välillä. Tämän vuoksi identiteetin ja sen rakentumisen ymmärtämiseksi on olennaista huomioida niin yksilöllinen kuin sosiaalinenkin todellisuus, jossa yksilö elää. (Eteläpelto 2007, 96–98.) Identiteetti

onkin yhdistelmä sekä ulkoisia eli sosiaalisia että sisäisiä eli yksilön toimijuuteen linkittyviä tekijöitä, jolloin sekä psykologiset että sosiaaliset näkökulmat ovat olennaisia. Näin voidaan täydellisesti ymmärtää ihmisen itsemäärittelymisen monimutkaisuutta (Côté & Levine 2002, 9). Yksilön neuvotellessa identiteettiään uudelleen irtisanottujen identiteetin uudelleenrakentamiseen vaikuttavatkin olennaisesti yksilön henkilökohtainen kasvu, kehitys ja uuden oppiminen, mutta myös häntä ympäröivä yhteisö ja yhteiskunta.

Identiteetin käsite on paljon esillä useilla eri tieteenaloilla, mikä johtuu siitä, että kulttuurissamme korostuu nykyään pitkälti yksilönäkökulman merkitys (Rautio 2006, 9). Persoonallisen identiteetin ensisijaisuus painottuu erityisesti yksilopsykologisissa teorioissa (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32). Psykologian näkökulmasta identiteetti tarkoittaaakin ihmisen käsitystä omasta itsestään sisältäen omaan itseen liittyvät käsitykset, mielikuvat, asenteet ja tunteet. Yksilöllä on sisäsyntyinen tarve kokea pysyvyyttä, mutta toisaalta myös jatkuvuutta suhteessa itseensä, vaikka ympäröivässä todellisuudessa tapahtuisikin muutoksia. (Himberg, Laakso, Peltola, Näätänen & Vidjeskog 2000, 98.) Bauman (2001, 140) toteaaakin identiteetin olevan yksilölle kuin prisma, jonka läpi nykyelämän ilmiöt tunnistetaan, tutkitaan ja käsitetään. Lisäksi henkilökohtaisen, eli persoonallisen identiteetin katsotaan erottavan yksilön muista ihmisistä ominaisuuksiensa perusteella (Helkama ym. 2015, 184). Näin ollen identiteettiä voi luonnehtia imagoksi eli symboliksi sille, mitä yksilö haluaa edustaa tai liittää itseensä (Hökkä, Rasku-Puttonen & Eteläpelto 2008, 54).

Persoonallisen identiteetin ensisijaisuus korostuu myös esimerkiksi Archerin realistisen sosiaalisen teorian kautta (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32). Tutkimuksessani yhdyn tähän Margaret Archerin (2000) realistiseen filosofiseen pohjaavaan teoriaan persoonallisen identiteetin muodostumisesta. Archer näkee persoonallisen identiteetin muodostuvan emotionaalisista suhteista, jotka koskettavat yksilöä. Näiden emotioiden kohteena on luonnollinen, praktinen ja diskursiivinen suhde todellisuuteen. Yksilön luonnollisessa suhteessa todellisuuden huolena on fyysinen hyvinvointi ja praktisissa suhteissa huolenaiheina ovat suorituskykyyn liittyvät huolet yksilön omasta pätevyydestä. Diskursiivisessa

suhteessa todellisuuteen huolenaiheet liittyvät ihmisen omaan arvoon ja arvostukseen. Yksilö kohtaa useita erilaisia suhteita maailmaan näiden kolmen todellisuuden myötä. Archerin mukaan tarve priorisoida eteen tulevia huolenaiheita ja priorisoinnista syntyvä tasapaino määrittelevät yksilön eteen tulevien asioiden välisiä suhteita. Persoonallinen identiteetti muodostuu näiden yksilön huolenaiheena ja kiinnostuksen kohteena olevien asioiden tasapainon ja painotuksen kautta. Näin ollen persoonallinen identiteetti muokkautuu yksilön sisäisen keskustelun ja toisen asteen tunteiden muokkaamisen kautta, jossa tavoitteena on ”perimmäisten huolien” priorisointi. (Archer 2000, 197–201.) Archerin teoria on tutkimukseni kannalta olennainen, sillä irtisanottujen identiteetin ja sen uudelleenrakentamisen kannalta koen, että huomionarvoista on juurikin yksilön hyvinvointi haastavassa muutostilanteessa, huoli omasta pätevyydestä irtisanotuksi joutumisen seurauksena sekä omanarvontunne ja muiden arvostus työpaikan menettämisen jälkeen.

Identiteetin persoonallisen ulottuvuuden taustalla vaikuttaa yksilökeskeinen näkökulma ja identiteetin lähikäsitteenä tunnettu *minäkäsitys* eli *minuus* (Helkama ym. 2015, 167; Himberg ym. 2000, 98). Mead (1934, 135) näkee identiteetin minuuden käsitteen kautta, kun yksilö muovaa käsitystään menneisyyden kokemuksista nykyisyyteen nojaten. Hänen mukaansa minuus kehittyy elämän aikana yksilön toiminnan ja sosiaalisten kokemusten myötä. Minuus määritellään myös esimerkiksi yksilön refleksiiviseksi tietoisuudeksi omasta itsestään (Saastamoinen 2006, 170). Minuudella ja identiteetillä tarkoitetaan sosiaalipsykologisen käsityksen mukaan sitä, kuinka yksilö ilmaisee itseään sosiaalisessa ympäristössä ja miten hän kokee itsensä. Näin ollen identiteetti nähdään minuutta ja minäkäsitystä laajempänä, korostaen yksilön minuuden tilannesidonnaisuutta ja sosiaalisuutta. Minäkäsityksenä voidaan sen sijaan mieltää tapa, jolla yksilö määrittelee ja luokittelee itsensä. (Helkama ym. 2015, 167, 170.)

Persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin välillä on selvä yhteys. Ulkoapäin tuotettu ja yksilölle tarjottu sosiaalinen identiteetti on yksi persoonallisen identiteetin rakennusosa. Näin persoonallinen ja sosiaalinen identiteetti rakentavat yhdessä kuvaa itsestä, eikä niitä voi näin ollen erottaa toisistaan (Kulmala 2006, 61).

Identiteetin sosiaalinen puoli näkyy niin sosiaalisen vuorovaikutuksen seurauksena kuin myös siinä, miten yksilöt toimivat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Näihin käsitteisiin oman vahvan vaikutuksensa antaa muiden näkemykset meistä. (Helkama ym. 2015, 167.) Vaikka persoonallinen identiteetti tuottaakin yksilölle kokemusta siitä, kuka hän on, löytyy persoonallisen identiteetin rakentumisen taustalta siis jatkuvasti myös muita ihmisiä ja heidän käsityksiään. Tästä johtuen persoonallisen identiteetin mukana on jatkuvasti myös tiettyyn ryhmään liitettävä, sosiaalinen identiteetti. (Gubrium & Holstein 2001, 10; Kulmala 2006, 61.) Tämän vuoksi on olennaista käsitellä myös sosiaalista identiteettiä ja sen vaikutusta persoonalliseen identiteettiin. Koska identiteetti on myös sosiaalisesti rakentunut, tässä tutkimuksessa työttömien käsitykseen omasta identiteetistä vaikuttaa tiedostamatonkin vertailu muihin eri tilanteessa oleviin ihmisiin. Kulmala (2006, 61) määrittelee sosiaalisen identiteetin ulkoapäin tuotetuksi määritelmäksi, jonka mukaan yksilöön linkitetään ennakkokäsityksiä sekä annetaan ominaisuuksia, jotka liittyvät yleisesti johonkin ryhmään.

Identiteetin sosiaalisen ulottuvuus tarkoittaa yksilöiden tietoisuutta siitä, että hän kuuluu tiettyihin ryhmiin jakaen yhdessä muiden ryhmän jäsenten kanssa ryhmän arvot ja emotionaaliset merkitykset (Cornelissen, Haslam & Balmer 2007, 3). Sosiaalinen identiteetti määrittää siis ryhmän arvoja ja siksi identiteetin käsitteeseen liittyy myös moraalijärjestyksen käsite. Moraalijärjestyksen käsite määrittelee yhteisön normien ja rituaalien kautta yksilölle sen, mikä yhteisössä on oikein ja mikä väärin. Näihin moraalijärjestyksen osoittajiin linkittyvät niin julkisen hyväksynnän ja kunnioituksen osoitus kuin myös yhteisön ulkopuolelle hylkääminen ja paheksunta. (Harré 1983, 245.)

Tarkasteltaessa irtisanottujen identiteettiä, on sosiaalisen identiteetin vaikutus persoonalliseen identiteettiin selkeästi havaittavissa. Työyhteisön ulkopuolelle hylätyksi joutuminen sekä julkinen työttömien paheksunta muovaavat irtisanotun sosiaalista identiteettiä ja minuutta, mikä on myös nähtävissä sosiaalisen identiteetin ulottuvuudessa. Jenkins (1996, 29) määrittelee minuuden sosiaalista puolta seuraavasti: "Minuus on jokaisen ihmisyksilön refleksiivinen tietoisuus identiteetistään rakentuneena samanlaisuuden ja erilaisuuden käsitteiden kautta suhteessa toisiin ihmisiin." Mead (1934, 203–205) sen sijaan esittää

identiteetin sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta minuuden olevan ymmärrystä sosiaalisen toiminnan kautta esiin nousseista merkityksistä ja merkitysten suhteista toisiinsa. Näin yksilö on suhteessa muihin ihmisiin. Sosiaalisesta näkökulmasta keskeistä minuuden muodostumiselle on hänen mukaansa yksilön kyky tarkastella itseään muiden ihmisten näkökulmasta ja näin ollen identiteetin sosiaalisen ulottuvuuden kontekstissa minuuden nähdään rakentuvan muiden toimintaa, arvoja ja asenteita tulkitsemalla sekä vertailemalla niitä omaan toimintaan. Myös Gergenin (1994, 185–186) mukaan ihmissuhteilla on iso vaikutus yksilön minuuteen, eikä minuuden synty ole yksilön yksityinen kognitiivinen prosessi.

Niin kuin persoonallisen identiteetin ulottuvuudesta, myös sosiaalisen identiteetin näkökulmasta löytyy useita teorioita, jotka painottavat hieman eri näkökulmia. Tajfel (1978) loi tunnetun sosiaalisen identiteetin tutkimussuuntauksen, sosiaalisen identiteetin teorian (SIT). Pidän tätä teoriaa tutkimukseni kannalta olennaisena tarkasteltaessa irtisanotuksi joutuneen sosiaalista identiteettiä, sillä sosiaalisen identiteetin teorian näkökulmasta yksilön käsitykseen itsestään kuuluu sekä sosiaalinen että yksilöllinen identiteetti, jotka molemmat ovat huomioituna tutkimuksessani. Sosiaaliseseen identiteettiin kuuluu erilaiset sosiaaliset samaistumisen kohteet, esimerkiksi ammattiryhmä ja kulttuuri. Osa näistä ryhmistä yksilö voi tietoisesti hakeutua, mutta osaan hän kuuluu automaattisesti. (Tiuraniemi 1993, 29.) Irtisanotuksi joutuessaan yksilö joutuu luopumaan ainakin toistaiseksi ammattiryhmästään, joka hänellä on ennen ollut sosiaalisen samaistuksen kohde. Tajfelin (1982, 2) mukaan sosiaalinen identiteetti muotoutuu yksilön ja ryhmän välisten suhteiden vuorovaikutuksessa ja näin ollen sosiaalista identiteettiä määrittelee se mihin ryhmään henkilö kuuluu. Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan yksilö tavoittelee etua omalle "sisäryhmälensä" ja pyrkii tekemään eroa "ulkoryhmiin". Näin yksilö pyrkii rakentamaan omaa identiteettiään erilaisten ryhmäjäsenyyksiensä avulla. Tämän teorian mukaan ihmiset arvioivat ympäröivää sosiaalista todellisuuttaan ryhmään kuuluvien muiden jäsenten näkökulmasta käsin. (Tajfel 1978, 44–45.)

Sosiaalisen identiteetin teorian (SIT) pohjana on kolme sosiaalipsykologista prosessia: sosiaalinen identifikaatio, sosiaalinen vertailu ja sosiaalinen kategorisointi. Sosiaalisen identifikaation mukaan yksilön minäkäsitykseen sisältyy ryhmään kuuluvuus. Sosiaalinen vertailu kuvaa yksilön pyrkimyksiä ylläpitää positiivista minäkuvausta itselleen suotuisan ryhmävertailun avulla ja sosiaalinen kategorisointi tarkoittaa ryhmien rajojen tiedostamista, mikä puolestaan synnyttää eroja luoden sosiaalisia kategorioita. (Tajfel 1979, 61–65.) Tämän tutkimuksen aihepiirissä ryhmään kuuluvuus viittaa työyhteisöön, jonka avulla yksilö pitää yllä positiivista minäkuvausta itsestään. Kun työyhteisö viedäänkin pois, syntyy kategorisointia ja raja työttömiä ja työssäkäyviä edustavien ryhmien välille.

3.5 Tutkimuskohteena identiteetin uudelleenrakentaminen

Identiteetin rakentaminen tarkoittaa siis yksilön käsityksen muodostamista niin omasta itsestään ja omista arvioistaan kuin myös päämääristä, joihin yksilö elämässään pyrkii. Identiteetti tarjoaa yksilölle pohjan esimerkiksi perherooliin sekä työhön ja ammatilliseen valintaan sitoutumiseen. Yhteiskunta ja yksilön lähiyhteisöt asettavat rajat, joiden puitteissa identiteetin etsiminen ja rakentaminen mahdollistuu. Näin ollen identiteetti rakentuu aina ympäristön ja yksilön välisessä vuorovaikutuksessa. (Fadjukoff 2007, 57; Fadjukoff 2009, 179.) Identiteetin uudelleenrakentamisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sitä, miten yksilö määrittelee itseään uudelleen haastavassa elämäntilanteessa. Minuus voidaan nähdä kognitiivisena prosessina, jossa yksilö pyrkii ylläpitämään ja muovaamaan identiteettiään erilaisissa ympäristöissä (Côté & Levine 2002, 30). Näin identiteetin uudelleenrakentumista voisikin kuvailla identiteettikriisin kautta itsensä uudelleen löytämisenä sekä minuuden muokkaamisena ja uudelleen neuvottelemisena. Fadjukoff (2009, 182) määrittelee identiteettikriisin tilanteeksi, jossa vakava oman itsen ja valintojen pohdinta on ahdistavaa ja vaikeaa.

3.5.1 Identiteetti läpi elämän muovautuvana käsityksenä itsestä

Aiemmin ihmisillä oli niukasti valinnanmahdollisuuksia ja käsitys omasta itsestä määrittyi pitkälti jo lapsuudessa, jolloin identiteetin kyseenalaistamiselle ei ollut

sijaa. Nykyään yksilön elämä on toistuvaa valintojen pohdintaa ja erilaisista haasteista selviytymistä. Erityisen isoina identiteettiin liittyvät kysymykset näyttäytyvät suurina elämänmuutoksia kokeneille ihmisille. (Rautio 2006, 20.) Tällainen jatkuvaa muuttumista ja identiteetin työstämistä vaativa elämänmuutos on esimerkiksi tässä tutkimuksessa käsiteltävä työstä irtisanotuksi joutuminen. Kiinnostus identiteetin rakentumiseen on lähtenyt useiden tutkijoiden kohdalla siitä, kun sen rakentuminen on isojen muutoksien myötä vaikeutunut tai yksilön identiteetin olemassaolo joutuu uhatuksi (Eteläpelto 2007, 93, 97). Tämä herätti myös oman mielenkiintoni irtisanottujen identiteetin uudelleenrakentamisen tutkimiseen.

Identiteetin muodostaminen on yleisesti tunnettu olennaisena nuoruuteen sisältyvänä kehitystehtävänä. Yhteiskunnallisen murroksen seurauksena identiteetin muotoutuminen aikuisena on tullut ajankohtaisemmaksi ja sen jatkuva työstäminen myös aikuisiässä on noussut yhä tärkeämmäksi. (Fadjukoff 2007, 57.) Yhteiskunnallisen murroksen myötä nykypäivän työelämä on muuttunut lyhytaikaisempiin työsuhteisiin ja yksilöllä on aiempaa enemmän valtaa omaan elämäänsä, mikä edellyttää identiteetin muotoutumista myös aikuisena. Hallin (1999, 23) mukaan ei ole perusteltua todeta, että identiteetti säilyisi muuttumattomana läpi elämän. Jälkimodernille yhteiskunnalle onkin ominaista yksilöllisyyden korostaminen sekä sosiaalisten systeemien särkyminen ja uudelleenorganisoiduminen (Côté & Levine 2002, 25–26).

Erityisesti narratiivinen lähestymistapa, johon tämä tutkimus pohjautuu, kuuluu myös ajatuslinjaan, jonka mukaan yksilön minuutta ja samalla identiteettiä ei nähdä pysyvänä, vaan se hahmotetaan muuttuvaksi ja moniulotteiseksi kulttuuriseksi prosessiksi (Hänninen 2002, 60). Myös Eteläpellon ja Vähäsantanen (2006, 26) mukaan käsitys dynaamisesta ja jatkuvasti uudelleen neuvoteltavana olevasta minästä on syrjäyttänyt perinteisen käsityksen minästä, joka on nähty persoonallisuuden muuttumattomana ytimenä. Nykyisin vallalla on ajatus, jonka mukaan identiteetti on tilanteesta toiseen muuttuva ja pirstaloitunut. Näin ollen identiteetin uudelleenneuvotteluun vaikuttavat elämässä vastaan tulevat kokemukset sekä ihmiset, joiden kanssa olemme vuorovaikutuksessa. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26.)

Ajattelen yksilön olevan jatkuvassa identiteettityössä elämänsä aikana. Elämässä vastaantulevat haastavat kokemukset, kuten irtisanotuksi joutuminen, ovat pysäyttäviä hetkiä, jolloin identiteettiä kyseenalaistetaan ja rakennetaan uudelleen. Tällöin on lohdullista, että identiteetti on uudelleenneuvoteltavissa. Heikkisen (2010, 152) mukaan identiteettityön motiivi elämäntarinoiden tuottamisessa ja tarkastelemisessa liittyykin elämäntarinnan tunteeseen ja elämän hajanaisuudesta eheämpään kokonaisuuteen pyrkimiseen. Hänninen (2002, 42) sen sijaan kuvaa identiteettityötä reflektiivisenä minäprojektina, jolla hän viittaa yksilön tehtävään rakentaa ajan mukaan muuttuva, mutta kuitenkin lähes yhtenäinen elämäntarina sellaisessa maailmassa, jossa on toistuvasti tehtävä valintoja erilaisten elämäntapavaihtoehtojen välillä. Myös Bauman (1996, 37) näkee osittain identiteetin minäprojektina tuoden esiin ajatuksen tee se itse -identiteetistä, jolla hän kuvaa yksilön itse valitsemaa ja rakentamaa identiteettiä sosiaalisessa maailmassa. Identiteetin on oltava samanaikaisesti riittävän joustava, jotta liikkumavapaus muuttuvissa olosuhteissa on mahdollista ja toisaalta myös riittävän vahva, jotta identiteetti tunnustetaan ja hyväksytään.

Marcia (1980, 161–162) on hahmottanut identiteetin muodostumisen neljään tasoon: selkiintymätön, omaksuttu, etsivä ja saavutettu identiteetti. Näitä tasoja voi mielestäni hyvin soveltaa myös identiteetin uudelleenrakennusprosessissa. Selkiintymätön identiteetti on kehittymättömin identiteetin taso, jolle aikuisena on tyypillistä kyvyttömyys ratkaisujen tekemiseen ja vaihtoehtojen tiedostamiseen, omaksutun identiteetin viitatessa omaksuttujen normien ja odotusten mukaan elämiseen yksilön tukahduttaessa samalla omia tarpeitaan. Etsivä identiteetti näyttäytyy ihmisillä, joiden on vaikea määrittää identiteettiään, mikä johtaa ongelmalliseksi koettuun olotilaan. Tällainen identiteetti näyttäytyykin tyypillisenä elämän muutostilanteissa ja asioista luopumisissa ollen pitkäkestoisena raskasta ja uhka hyvinvoinnille. Saavutettu identiteetti sen sijaan viittaa identiteetin uudelleenrakentamisen saavuttamiseen ja onnistumiseen etsintävaiheen kautta. Tällöin yksilö on aktiivisesti itse rakentanut omaa identiteettiään pohtien, vertaillen ja kyseenalaistaen erilaisia näkemyksiä asioihin. (Fadjukoff 2009, 181–182.)

3.5.2 Elinikäinen oppiminen identiteetin uudelleenrakentamisen tukena

Elinikäisen oppimisen rooli identiteetin uudelleenrakentajana on olennainen. Mclachlan ja Osborne (2009, 575) määrittelevät elinikäisen oppimisen jäseneliksi ja tarkoituksenmukaiseksi oppimiseksi koko eliniän ajan. Tällaiseen toimintaan sisältyy heidän mukaansa sekä muodollinen eli virallinen että epämuodollinen eli epävirallinen toiminta, johon aikuiset osallistuvat päivittäin. Sfardin ja Prusakin (2005, 19) mukaan nykypäivän epävarmuutta ja pelkoa tuottavissa jatkuvissa muutoksissa oppimisen rooli on yhä olennaisempi identiteetin rakentamisen kannalta, sillä vaihtoehtoisia tapoja itsensä toteuttamiseen on lähes rajattomasti. Oppimisen nähdään olevan ensisijainen väline toteuttaa mielikuvia uudesta ja toivotusta identiteetistä. Näin ollen oppimisen kohteen nähdään valikoituvan sen mukaisesti, mikä on kriittistä yksilön oman identiteetin kannalta. Elinikäisessä oppimisessa korostuvatkin erilaiset elämänvaiheet ja niihin liittyvät muutokset, joissa olennaisessa roolissa on sopeutuminen uusiin tilanteisiin. Tällaiset muutokset yksilön elämässä tarkoittavat usein haasteiden kohtaamista, jolloin itsensä kehittämiseen ja elinikäiseen oppimiseen motivoituneeseen tilanteeseen sopeutumista edistävät itsensä kehittämistarpeet (Peltonen & Ruohotie 1992, 28). Oppimisen voidaankin todeta olevan avain yksilön elämäntilanteeseen, oli oppiminen tietoisista tai tiedostamattomasta. Elinikäinen oppiminen liitetäänkin vahvasti aikuisena oppimiseen ja oppimisesta koko elämän kestäväksi tapahtumaksi on muodostunut monelle tärkeäksi tiedostettu asia, jota halutaan vahvistaa. (Paane-Tiainen 2000, 5, 11.)

Elämän myötä myös aikuisten oppimistyyli muuttuvat. Aikuiset oppivat eri tavoin, eri tarkoituksista käsin ja eri aikoina (Gom 2009, 20). Aikuisen kohdalla formaali oppiminen näkyy lähes jokaisen aikuisikäisen työelämässä osana ammatillista kehitystä esimerkiksi hankkimalla tutkintoon johtavaa lisäkoulutusta. Nykyään elinikäistä oppimista määrittää pitkälti se, että ammatillista osaamista täytyy päivittää tai täysin uudistaa esimerkiksi työn kehityksen ja työtilanteiden muutoksien vuoksi. (Paane-Tiainen 2000, 5.) Tässä tutkimuksessa työtilanteen muutos on irtisanotuksi joutumisen myötä olennaisessa roolissa elinikäisen oppimisen motivaattorina. Chang ja Lin (2011, 575) toteavat, että yhteiskunnassa,

jossa keskimääräinen eliniänodote on jatkuvassa kasvussa, elinikäinen oppiminen alkaa olla elämäntapa. Monille uuden oppiminen tuo uutta virettä elämään.

3.6 Irtisanotuksi joutuminen identiteettiä haastavana elämäntilanteena

3.6.1 Työn merkitys yksilön identiteetille

”Mitä teet työkseksi?” on varmasti yleisin kysymys kohdattaessa vieras aikuinen ihminen. Työ on olennainen osa aikuisen ihmisen identiteettiä ja sitä kuka hän on (Poijula 2003, 16). Tähän ajatukseen kiteytyy ammatillisen identiteetin näkökulma, joka on osa yksilön persoonallista identiteettiä. Ammatillinen identiteetti tarkoittaa yksilön elämänsä aikana muodostamaa käsitystä itsestään ammatillisena toimijana ja se on työssä oppimisen kautta jatkuvasti muuttuva ja uudelleen muodostettavissa (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26; Vähäsantanen & Billett 2008, 37). Ammatti-identiteetti on tarpeellinen identiteetin osa-alue nykypäivän alati muuttuvassa työelämässä, jossa on osattava markkinoida omaa osaamista. Tämä ei ole mahdollista ilman tietoisuutta omasta osaamisesta ja sen näkyväksi tekemistä, mikä edellyttää oman ammatillisen identiteetin tunnistamista. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26.) Kun työnsä on menettänyt irtisanomisen seurauksena, voi tämän kappaleen alussa esitettyyn kysymykseen olla hankala vastata. Ihminen identifioi itseään usein työn kautta. Työhön liittyvä ammatti-identiteetti kuvaakin monipuolisesti ja monitasoisesti ihmisen suhdetta työhön. Myös ammatilliseen identiteettiin liittyy sekä sosiaalinen että persoonallinen näkökulma. Ammatti-identiteetissä yhdistyvät yksilön oman ammattialan käytännöt yhteiskunnallisesta sosiaalisesta ja kulttuurisesta puoleen. Lisäksi painottuvat yksilön käsitykset työhön linkittyvistä eettisistä velvollisuuksista ja arvoista sekä yksilön itse rakentamat käsitykset ja merkitykset työn roolista omassa elämässä. Ammatti-identiteetti muodostuu yksilön oman henkilöhistorian ja tulevaisuuden työhön liittyvien odotusten kautta. (Eteläpelto 2007, 90.)

Työn merkitys ihmiselle on myös hyvin kulttuurisidonnainen. Erityisesti länsimaalaiseen kulttuuriin kuuluu työnteko ja toimeentulon ansaitseminen. Etenkin Suomessa ihmisen arvoa on pitkälti mitattu työn tekemisellä. (Poijula

2003, 5.) Näin ollen monet työttömät kamppailevatkin arvottomuuden tunteiden kanssa verratessaan omaa tilannettaan työssä käyviin ihmisiin. Suomalaisten käsitys palkallisen työn tärkeänä pitämisestä on Tairan (2006, 10) mukaan sosio-kulttuuriseen järjestykseen kuuluvaa, sillä palkkatyön tekeminen on inhimilliselle olemiselle niin perustavanlaatuista, että ilman työtä elämä ei tunnu elämisen arvoiselta. Yhteisöissä, joissa elämme, työllisyys nähdään kunnioitettavana asiana ja työttömyys arvottomana. Työssä käyminen on kautta aikojen yhdistetty hyveenä pidettyyn järjestykseen ja työttömyys paheeksi luokiteltavaan anarkiaan. Voi jopa olla niin, että monet, joilla on työpaikka, käsittelevät omia syyllisyyden tunteitaan leimaamalla työttömät ajatuksella siitä, että jos työttömät todella yrittäisivät, niin he saisivat töitä. (Poijula & Ahonen 2007, 9.) Työ herättää siis monenlaisia, jopa yllättäviä tunteita ja merkityksiä. Tällaisilla asenteilla on vaikutusta myös työttömän identiteettiin.

Työ on usein merkittävä elämän osa-alue ikään ja sukupuoleen katsomatta (Kaulio & Ylitalo 2007, 191). Kauan aikaa sitten työ oli kuitenkin identiteetin pohja isolle osalle miespuolisista aikuisista. Naisten käsitys miehistä muodostui työn ympärille: ”mies ei ole tosimies, ellei hänellä ole työpaikkaa”, mikä vaikutti miesten sukupuoli-identiteettiin. Naisten kohdalla työ on ollut äitiyden kanssa kilpaileva ydinidentiteetin muodostaja. (Poijula & Ahonen 2007, 31–32.) On kuitenkin olennaista, minkälaisen merkityksen yksilö työlleen ja ammatti-identiteetilleen antaa. Mitä vakaampi ja korkeampi on työntekijän asema, sitä etäisemmin hänellä on varaa suhtautua työhönsä verrattuna epävarmemmassa ja heikommassa asemassa olevaan työntekijään, jolloin työhön liittyy usein enemmän toiveita ja tunteita (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 25). Joillekin ihmisille työ on työntekijän asemasta huolimatta kaikki kaikessa ja näin myös olennainen persoonallisen identiteetin rakentaja (mm. Archer 2003; Billett & Somerville 2004). Toisille työ on vain väline tärkeämpien asioiden saavuttamiseen. Persoonallinen sitoutuminen työhön on tärkeää uuden oppimiselle ja näin ammatillisen identiteetin muodostumiselle (Hökkä ym. 2008, 54). Kuitenkin sillä, kuinka yksilö työhönsä sitoutuu, on vaikutusta yksilön hyvinvointiin tilanteessa, jossa hän joutuu irtisanotuksi. Työllä on merkitys henkisen hyvinvoinnin määrittelemisessä, mikä vaikuttaa yksilön käsitykseen omasta itsestään ja samalla vaikutukset kantavat

identiteettiin asti. Mikäli työn kautta muodostuva työidentiteetti on yksilön hallitseva persoonallisen identiteetin osa-alue, johtaa työn menetys usein toivotonmuuteen, elämän merkityksen katoamiseen ja masennukseen (Poijula & Ahonen 2007, 32).

Suomessa hyvinvoinnin on kuvattu tarkoittavan kokonaisvaltaista myönteistä kokemusta ja tyytyväisyyttä työhön ja elämään ylipäätään sekä kykyä sietää epävarmuutta (Poijula 2003, 15). Työllä on siis suuri rooli yksilön omassa kokemuksessa hyvinvoinnistaan. Kun työn roolia yksilön elämässä ja identiteetin muotoutumisessa pilkkoo vielä pienempiin palasiin, taustalta löytyy myös työn tuoma järjestäytynyt rakenne elämään ja tarve kuulua sosiaaliseen ryhmään, jonka ulkopuolelle joutuminen työttömyyden kohdatessa uhkaa tämän perustarpeen tyydyttymistä. Lisäksi työn merkityksen taustalla vaikuttaa toki taloudellisen turvallisuuden tunne. (Poijula 2003, 16.)

3.6.2 Irtisanotuksi joutuminen identiteettiä horjuttavana kriisinä

Työ on ollut erityisesti sodan ja jälleenrakentamisen ajan sukupolville yksi elämän suurimpia ja tärkeimpiä asioita. Kansainvälisten vertailujen mukaan suomalaiset rakentavat itsearvostustaan ja omaa minäkuvaansa muita kansoja vahvemmin työhön ajatellen: ”teen työtä, olen siis olemassa ja jos menestyn työssäni, olen hyvä ihminen. Mutta jos jään ilman työtä, olen yhteiskunnan häviö”. (Kaulio & Ylitalo 2007, 191.) Kortteinen ja Tuomikoski (1998, 23–25) tuovat pitkäaikaistyöttömyyttä käsittelevässä tutkimuksessaan esiin irtisanotuksi joutumisen kokemuksen nöyryyttävyuden ja sen vaikutuksen yksilön identiteettiin. Nöyryytyksen kokemus löytyy irtisanotuksi joutumisen taustalta sosioekonomisesta ryhmästä tai sukupuolesta riippumatta. Irtisanotuksi joutumisen nöyryyttävyuden taustalla on työn kulttuurin näkökulma, jonka mukaan työssä onnistuminen on kunnia-asia ja näin työttömäksi joutumista pidetään osoituksena nöyryytyksenä koetusta henkilökohtaisesta epäonnistumisesta.

Työpaikan menetys on aina suuri muutos yksilön elämässä. Stressias- teikolla mitattuna työstä erottaminen ja eläköityminen ovat tärkeimmät työhön liittyvät elämänmuutokset (Saarelma-Thiel 2009, 16). Työstä erottaminen on usein yllättävä ja koko elämää järjestyttävä muutos, jonka myötä yksilö menettää

myös osan identiteetistään. Rajusta, koko elämää ravistelevasta muutoksesta seuraa usein trauma, joka aiheuttaa jatkuvuuden tunteen katkeamisen. Muutos rikkoo käsitykset itsestä ja muista, vavisuttaa perususkomuksia maailmasta ja murentaa tulevaisuuden odotuksia sekä mielekkyyden ja merkityksen kokemuksia. (Pojjula 2003, 25.) Irtisanotuksi joutuminen muodostuu melkein kenelle tahansa uhaksi, joka voi johtaa kriisiin, sillä irtisanominen on toisten ihmisten toimesta syntynyt pakotettu menetys, joka nähdään usein myös välinpitämättömänä ja pahantahtoisena tekona (Pojjula & Ahonen 2007, 33). Kriisi voi liittyä niin elämäntilanteesta selviytymiseen kuin myös yksilön käsitykseen itsestä. Kriisiksi kutsutussa voimakkaassa muutoksessa on käytävä läpi kolme vaihetta, jotka ovat jonkin loppuminen, menettäminen ja taakse jättäminen (Saarelma-Thiel 2009, 21). Irtisanotuksi joutuminen näyttäytyy usein sellaisena kriisinä, josta toipuminen psykologisesta näkökulmasta saattaa viedä useamman vuoden. Työttömäksi jäämisen kriisistä eteenpäin selviytymiseen vaikuttaa olennaisesti se, miten yksilö pystyy kohtaamaan ja hyväksymään tosiasiat ylivoimaisen esteen tullessa omalle kohdalle. Tämä ei onnistu ilman kykyä luopua. Myös valmius tietynlaiseen surutyöhön on oltava. Jos yksilö ei jostain syystä kykene ajan kuluessa sopeutumaan tilanteeseen, hän tuntee itsensä arvottomaksi ja antautuu epätoivon vietäväksi. Työpaikan menettämistä on verrattu jopa läheisen kuoleman aiheuttamaan kriisiin ja surutyöhön. Ihmisille on ajan myötä kehittynyt vahva tunnereaktio sosiaaliseen yhteenkuulumiseen, mikä selittää tuskan ja surun työpaikan menettämisen yhteydessä. Työpaikan menettämisen myötä menetetään myös sosiaalinen rooli ja osallisuuden tunne. Tunnetasolla tarkasteltaessa irtisanomisen kokemus liittyy osattomaksi tekemiseen ja hylkäämiseen. (Pojjula & Ahonen 2007, 63, 65–66.)

3.6.3 Kategorisointi sekä toiseuden ja osattomuuden kokemus

Toiseuden ja osattomuuden kokemusten taustalla vaikuttaa pitkälti ihmisten tapa kategorisoida toisia ihmisiä, mikä puolestaan muovaa yksilön identiteettiä, eli käsitystä itsestä. Kulmalan (2006, 55) mukaan ulkopuolelta tulevat vahvat määritykset vaikuttavat siihen, kuinka yksilö rakentaa kuvaa itsestään. Luokitte-
lut rakentavat järjestystä kulttuuriin ja sosiaaliseen elämään (Välimaa 2008, 248).

Ihmiset luokittelevat niin erilaisia asioita, itseään kuin toisiaan ja tulevat kategorisoiduiksi myös instituutioiden puitteissa, kuten työttömänä, mielenterveyskuntoutujana tai lastensuojelun asiakkaana. Työttömyys kategoriana sisältää negaation, jonka seurauksena tähän kategoriaan liitetty ihminen on normista poikkeava, epätäydellinen ja puutteellinen (Taira 2006, 10). Tällaiset kategoriat ovat hallitsevia, sillä niiden avulla ihmiset muodostavat käsityksiä ja mielikuvia toisistaan. Useimmiten kategorioiminen tapahtuu yksilön näkyvien piirteiden, kuten ulkoisen olemuksen myötä. Tiettyyn kategoriaan liittämiseen voi kuitenkin vaikuttaa myös paikka tai tilanne, jossa henkilö kulloinkin on. (Kulmala 2006, 62.) Irtisanotuksi ja työttömäksi joutuminen ei välttämättä näy ulospäin, mutta esimerkiksi työvoimatoimistossa eli nykyisessä työ- ja elinkeinotoimistossa, lyhyemmin TE-toimistossa käyminen leimaa henkilön kuuluvaksi työttömien kategoriaan, jossa yleinen stereotypia on esimerkiksi työtön sosiaalietuuksien hyväksikäyttäjänä. Näin yksilöille annetut kategoriat ohjaavat tulkintaa sekä muista että itsestä ja kategoriat antavat oman vaikutuksensa identiteetin rakentamiseen. Kulmala (2006, 237) toteaaakin yksilön pyrkivän muokkaamaan identiteettiään suhteessa muihin samaan kategoriaan liitettyjen henkilöiden kanssa niiden määritelmien mukaan, joita kyseiseen kategoriaan yleisesti liitetään.

Yksilön luokittelua luokkaan, johon kohdistuu negatiivisia määreitä, voidaan pitää leimattuna identiteettinä. Identiteetin rakentamista ulkopuolelta tulevien negatiivisten oletusten kautta luonnehditaan identiteettivankilaksi (Juhila 2004, 21–24.) Kategorioihin liitetyt negatiiviset mielikuvat ja oletukset sekä ylläpitävät että tuottavat jatkuvasti lisää eriarvoisuutta. Nämä mielikuvat ja oletukset ovat stereotypioita, jotka luovat eriarvoistumisen kautta toiseuden kokemusta. Hallin (1999, 193) mukaan stereotypioiminen on symbolista väkivaltaa. Tämä johtaa toiseuden kokemukseen, jonka Bauman (1997, 79) määrittelee yhteiskunnan tai yhteisön ulkopuolelle jättämisenä. Toiseus yksilön kokemuksena on ulkopuolisuutta, erilaisuutta ja eriarvoisuutta. Toiseudessa keskeistä on kulumattomuus yhteisöön tai yhteiskuntaan ja se ilmaisee kokemuksellista suhdetta muihin ihmisiin tai ihmisryhmiin sekä yhteiskuntaan. Tämä kokemuksellinen suhde muokkaa identiteettiä, jota rakennetaan suhteessa ”toisiin”. (Kulmala 2006, 70–71.) Irtisanotuksi joutuessaan yksilö kokee useimmiten voimakasta

eriarvoisuutta sekä ulkopuolisuutta omasta työyhteisöstä ja jopa yhteiskunnasta palkkatyöstä pudottuaan. Hall (1999, 123) ajattelee toiseuden joko itselle tai toiselle tuotettuna identiteettinä. Näen toiseuden linkittyvän myös itsen vertailuun suhteessa muihin. Vaikka henkilökohtainen nöyryytys koetaan lievempänä tilanteessa, jossa koko työpaikka lopetetaan ja irtisanotuksi joutuminen koskettaa kaikkia yrityksen työntekijöitä, siirtyy itsen vertailu tällöin työtovereista muuhun työssäkävään väestöön (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 26).

Yksilön identiteettiin toiseuden kokemuksen keskellä vaikuttaa myös stigma eli häpeäleima, joka liittyy hyvin läheisesti toiseuden käsitteeseen, sillä myös siihen kuuluu olennaisesti ennakkoluulot, stereotypiat ja syrjintä (Korkeila 2011, 20). Näin stigma luo eron "meidän" ja "muiden" välille (Bauman 1997, 79). Stigma vaikuttaa vahvasti yksilön identiteettiin, sillä siihen liittyy myös itseleimaaminen, jossa yksilö kohdistaa itseensä toisten luomia, joko oletettuja tai todellisia kielteisiä käsityksiä ja näin yksilö omaksuu edustamaansa ryhmään kohdistettuja ennakkoluuloja ja vääristyneitä oletuksia. Näin yksilön itsetunto laskee ja minäkuva heikkenee. (Korkeila 2011, 23.) Häpeän nähdäänkin leimaavan koko yksilön minää ja itseä kokonaisuutena (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 35).

Toiseuteen linkittyy läheisesti myös osattomuuden kokemus. Käänteisesti ajatellen, osallisuus rakentuu sosiaalisten suhteiden myötä. Kun sidoksia muihin ihmisiin on vain vähän tai ne ovat laadultaan heikkoja, on yksilöllä vähän sosiaalista pääomaa, mikä vaikuttaa osattomuuden kokemukseen. (Sennett 2007, 132.) Osallisuuden kokemusta luovat niin riittävä toimeentulo ja hyvinvointi, yksilön vaikutusmahdollisuudet kuin myös yhteisöihin kuuluminen ja kiinnittyminen (Raivio & Karjalainen 2013, 16). Irtisanottuna osattomuuden kokemus linkittyy erityisesti työyhteisöstä putoamiseen ja yhteiskuntaan kuulumattomuuteen sekä riittävään toimeentuloon. Kuten toiseuden kokemuksessakin, myös osattomuus luo identiteettiin vaikuttavaa arvottomuuden tunnetta ja ulkopuolisuuden kokemusta.

4 NARRATIIVISUUS IDENTITEETIN UUDELLEENRAKENTAMISEN TUTKIMISESSA

Tässä luvussa paneudun tutkimustani ohjaavaan narratiiviseen lähestymistapaan. Teoreettisena viitekehyksenä toimivaan narratiiviseen lähestymistapaan linkittyy olennaisesti sosiaalisen konstruktionismin näkemys sekä narratiivinen eli kerrottu identiteetti. Narratiivisen identiteetin yhteydessä avaan tutkimustuloksieni tulkinnan taustalla vaikuttavaa *sisäisen tarinan* käsitettä, joka kuuluu osaksi tarinallisen kiertokulun teoriaa (Hänninen 2002, 20).

Tarinoiden tuottaminen ja kertomuksellisuus ovat nykypäivänä hyvin paljon esillä ja elämästä kertomista dokumentoidaan monin eri tavoin. Näin ollen yhteiskuntaamme voi luonnehtia omaelämäkerralliseksi. Etenkin länsimaissa kerronta on siirtynyt yhä enenevässä määrin suullisesta kirjalliseen muotoon. Lisäksi kerronnallisen äänen ovat saaneet yhä useammin henkilöt, jotka ovat heikommassa asemassa muihin verrattuna. (Plummer 2001, 78–79.) Tässä tutkimuksessa työttömät saavat kerronnallisen äänen ja pääsevät avaamaan kokemuksiinsa vaikeasta elämäntilanteestaan.

4.1 Narratiivinen lähestymistapa

Narratiivisen lähestymistavan perussitoumuksia ovat Hännisen (2002, 25–27) mukaan fenomenologisuus, ontologisuus, materialistisuus, realistisuus, hermeneuttisuus ja eksistentiaalistisuus. Narratiivinen käsitteenä viittaa tieteellisessä keskustelussa moneen eri asiaan, joista erotetaan neljä pääkohtaa. Ensimmäinen on tiedonprosessi itsessään, jolloin konstruktivistinen tiedonkäsitelmä on vahvasti mukana. Narratiivisuus on myös liitetty narratiivien käytännölliseen merkitykseen. Lisäksi narratiivisuutta käytetään kuvaamaan tutkimusaineiston luonnetta ja aineiston analyysitapaa. (Heikkinen 2010, 145.) Esittelen narratiivisuutta aineiston luonteen ja analyysitavan näkökulmista tutkimuksen toteuttamista kuvaavan luvun yhteydessä.

Narratiivinen tutkimus ei ole sinänsä tutkimusmetodi, vaan ennemminkin taustafilosofia tai tutkimuksellinen lähestymistapa. Kertomuksellisuus on ihmiselle tyypillinen tapa hahmottaa ja ymmärtää niin todellisuutta kuin itseään. Samalla se on myös tapa koota ja rakentaa tietoa ympärillämme olevasta todellisuudesta ja sen sisältämistä tapahtumista. (Heikkinen 2018, 176.) Tarinamuotoon kerrotut asiat ovat ihmiselle looginen ajattelun tapa. Narratiivisuus onkin tyypillinen keino tehdä selkoa ympäröivästä todellisuudesta, sillä ihmisten maailma perustuu tarinoiden kertomiseen ja niiden kuuntelemiseen. Näin ollen narratiivisuuden nähdään viittaavan ihmisenä olemiseen ja elämiseen. (Eskola & Suoranta 2008, 22–23.) Narratiivinen lähestymistapa voidaan nähdä myös eri tieteen välisenä keskusteluverkostona, jossa yhdistävä tekijä on tarina (Laitinen & Uusitalo 2008, 110). Myös Hänninen (2018, 189) kuvaa narratiivista tutkimusta monitieteiseksi ja useisiin suuntiin kehittyväksi verkostoksi, joka ei ole yhtenäinen ja selkeä kokonaisuus. Tämän vuoksi narratiivisen tutkimuksen käsitteistö näyttäytyy hyvin ”kirjavana”. (Hänninen 2018, 189.) Narratiivisella eli kerronnallisella tutkimuksella viitataan tutkimukseen, jossa huomio kiinnittyy kertomuksiin sekä kertomiseen tapana välittää ja rakentaa tietoa (Heikkinen 2018, 172). Narratiivisuus yhdistää sellaisia tutkimuksia, joissa narratiivin tai kertomuksen käsitettä hyödynnetään välineenä ymmärtää asioita (Hänninen 2002, 15).

Hyödynnän tutkimuksessani sekä narratiivisuuden että kerronnallisuuden käsitteitä, jolloin viitataan edellä mainittuun tutkimukselliseen lähestymistapaan. Narratiivisessa tutkimuksessa keskeisimpinä käsitteinä esiintyvät tarina ja kertomus (Hänninen 2010, 161). Kertomusta ja tarinaa näkee käytettävän toistensa synonyymeina sekä suomalaisessa arkikielessä että englannin kielessä. Kirjallisuustieteen alueella näiden käsitteiden välille on kuitenkin tehty tarkka ero. Narratiivisen tutkimuksen tärkeä käsite on tarina, joka mielletään kertomuksen tapahtumarakenteeksi eli tapahtumien kulun kuvaukseksi, jolloin tapahtumat ovat tarinan olennaista materiaalia. Tarinoista löytyy alku, keskikohta ja loppu, joiden yhdistävä tekijä on tarinan juoni (Heikkinen 2018, 170–172; Hänninen 2018, 190.) Kertomus sen sijaan tuo esiin ihmisen ja muun maailman välistä suhdetta, ihmisen dialektista suhdetta itseensä sekä ihmisen suhdetta muihin ihmisiin (Ricoeur

1991, 196–198). Kertomuksen kautta tarina esitetään vastaanottajalleen, eikä se etene aina kronologisesti, vaan siihen voi sisältyä juonen kannalta epäolennaisia asioita ja hyppyjä ajassa eteenpäin tai takaumia (Hänninen 2018, 191). Tutkimuksessani käytän käsitettä kertomus, tarkoittaessani narratiivisen aineiston yksittäisiä tekstejä.

4.2 Narratiivisuus ja sosiaalinen konstruktionismi todellisuuden rakentajina

Narratiivisessa lähestymistavassa sosiaalinen elämä ymmärretään ilmiönä, jota on tulkittava suhteessa jatkuvasti muokkautuvaan kulttuuriin ja aikaan. Tämän näkemyksen mukaan maailmamme on tekstuaalinen sekä syntynyt kertomuksista ja merkityksistä. (Saastamoinen 1999, 165, 168.) Näin ollen narratiivisuuden ja sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteet ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Jaettu ymmärrys tiedon perustasta vuorovaikutuksessa ja kielessä luo yhteyden näiden kahden tutkimussuunnan välille (Crossley 2000, 8–9). Tiedon ja todellisuuden rakentumisen katsotaankin muodostuvan sosiaalisen ja kielellisen vuorovaikutuksen kautta (Kuusela 2006, 49). Myös Czarniawska (2004, 22–23) tuo esille sosiaalisen konstruktionismin ajatuksen, jonka mukaan todellisuus rakentuu kielellisten ja kokemuksellisten havaintojen tuloksena.

Narratiivinen tutkimus nähdään myös yhtenä sosiaalisen konstruktionismin merkittävistä empiirisistä tutkimussuuntauksista (Saastamoinen 2006, 177). Pohjimmiltaan narratiivisuus liittyy käsitykseen tiedon muodostamisesta ja hankkimisesta. Narratiivinen tutkimus tuli yleiseen suosioon ihmistieteissä 1980-luvun puolivälissä. Tämän niin sanotun narratiivisen käänteen kautta tutkimustyössä innostuttiin kertomuksista tiedon rakentajina (Riessman 2008, 21–23). *Epistemologiset taustaoletukset* eli käsitykset tiedosta sekä *ontologiset taustaoletukset* eli käsitykset olevasta todellisuudesta ovat narratiivisuuden vahvan esiin tulemisen jälkeen muuttuneet kohti konstruktivismia, jossa tieto on kertomusten verkkoa, johon liittyy koko ajan uutta ainesta jatkuvasti uusiutuvan kulttuurisen tarinavarannon kautta (Heikkinen 2018, 177–178). Konstruktionistisen näkemyksen mukaan ei ole olemassa yhtä, kaikkien jakamaa todellisuutta, vaan jokainen

yksilö rakentaa oman todellisuutensa ja sitä kautta myös oman identiteettinsä sen kulttuurisen ja sosiaalisen ympäristön eli yhteisönsä kautta, jossa elää (Kuusipalo 2008, 67). Sosiaalinen maailma onkin olemassa neuvoteltujen merkitysten verkkona, jossa ihmiset elävät (Heikkinen 2018, 177). Tällaista sosiaalista todellisuutta rakennetaan narratiivien avulla. Kuten Riessman (2008, 21–23) tuo esiin, narratiivien avulla luodaan kokemuksia, eivätkä ne ole vain kuvausta menneistä tapahtumista. Ajattelen näiden kokemusten luovan yhdessä sosiaalista todellisuutta.

Sosiaalinen konstruktionismi ymmärretään löyhänä yläkäsitteenä näkemyksille, joiden mukaan hyvän ja pahan määritelmät sekä todellisuus rakentuvat ihmisten välisen kommunikaation kautta. Tämän kommunikaation katsotaan hyödyntävän kulttuurisia resursseja. (Saastamoinen 1999, 168.) Sosiaalista konstruktionismia voidaan myös luonnehtia yleisnimitykseksi sellaisille tutkimussuunnille, joiden mukaan todellisuus ja tieto ovat yhteisöllisesti rakentuneita. Sosiaaliselle konstruktionismille tyypillisiä piirteitä ovat tiedon rakentuminen sosiaalisissa prosesseissa ja näin tiedon ja sosiaalisen toiminnan kuuluminen yhteen jatkuvan neuvottelun tuloksena. Lisäksi olennaista on itsestään selvänä pidettyyn tietoon suhtautuminen kriittisesti sekä ajatus siitä, että ymmärrys on sekä kulttuurisesti että historiallisesti suhteellista. (Burr 1995, 3–5.)

Konstruktivistinen näkemys tiedosta sijoittuu tietoteoreettisen relativismin alueelle, jossa kaikki tietäminen on suhteellista riippuen tiedon tarkastelijan asemasta sekä ajasta ja paikasta. Perusajatuksena voidaan pitää sitä, että ihminen konstruoi eli rakentaa tietoa aikaisempien tietojensa ja kokemustensa varaan. Näin ihmiset konstruoivat eli rakentavat myös identiteettiään. (Heikkinen 2018, 177–178.) Identiteetti siis muovautuu ja rakentuu suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen. Niin yksilön identiteetti kuin myös näkemys maailman tapahtumista ja sitä kautta saavutettava itseymmärrys muovautuvat yksilön saadessa uusia kokemuksia ja ollessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Heikkinen 2018, 178). Konstruktionismi liittyykin tiiviisti postmoderniin suuntaukseen, jonka taustalla vaikuttaa käsitys todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta (Kuusela 2006, 38–

39). Erityisesti työttömien kohdalla sosiaalinen todellisuus vaikuttaa yksilön kokemukseen omasta elämäntilanteestaan. Ympäröivässä yhteisössä ei ole mahdollista elää vertaamalla omaa elämäntilannettaan toisiin ihmisiin.

Lisäksi sosiaalinen konstruktionismi perustuu osin ajatukseen, että minuus on sopeutuva, muokattava ja kontekstuaalinen. Se nähdään myös eräänlaisena yläkäsitteenä ajatukselle, jonka mukaan todellisuus ja samalla hyvän ja pahan määritelmät rakentuvat jatkuvan ihmisten välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan ympäröivä maailma on syntynyt kertomuksista ja niiden merkityksistä. Näin myös yksilön minuus rakentuu ihmissuhteiden kautta narratiivisesti, eli tarinoita hyödyntäen. (Saastamoinen 2006, 175–176.)

4.3 Narratiivinen kerrottu identiteetti

Tutkimusaineiston narratiivisuuden lisäksi valitsin narratiivisen lähestymistavan tutkimukseeni, koska irtisanotuksi joutuminen elämänmuutoksena nostaa esiin identiteetin ja sen uudelleenrakentamisen käsitteen. Narratiivisuutta on sovellettu paljon juuri identiteetin rakentumisen tarkasteluun (esim. Josselson & Lieblich 1993), sillä kulttuurin nähdään antavan vakiintuneita tapoja itsestämme kertomiseen (Saastamoinen 1999, 168). Näin ollen pidän narratiivista lähestymistapaa soveltuvana identiteetin uudelleenrakentamisen tarkasteluun. Olennaista on pohtia, tarkastellaanko identiteettiä makro- vai mikronarratiiveina, jolloin makronarratiivi on laajemman tason kehyskertomus, joka sisältää useita mikrokertomuksia. Tutkijan tutkimusongelmasta riippuu kumpaa tasoa hän painottaa. (Saastamoinen 1999, 169.) Tässä tutkimuksessa keskitytään identiteetin kontekstisidonnaisuuteen sekä mikrokertomuksiin yksilöiden tilanteista.

Narratiivisen lähestymistavan sopivuus identiteetin tutkimiseen perustuu siihen, että tapa nähdä ja kokea maailmaa perustuu kulttuurisesti tuotettuihin malleihin, jotka toimivat niin sanotusti mallitarinoina, joita vasten peilaamme omaa käyttäytymistämme (Kuusipalo 2008, 54). Tällaiset mallitarinat tuovat näkyväksi yhteisössä hyväksyttävänä pidetyt ominaisuudet ja arvot, jolloin yksilön identiteetti rakentuu suhteessa yksilön oman yhteisön mallitarinaan (Hänninen

2002, 51–52). Mallitarinoiden etuna on se, että ne voivat olla yksilölle avuksi heidän oman elämänsä ymmärtämisen kannalta, avaten mahdollisesti myös uusia näkökulmia. Mallitarinat voivat kuitenkin olla myös rajoite, jos yksilö ajattelee voivansa toimia ja tuntea tietyllä tavalla vain tietyssä tilanteessa. (Hänninen & Valkonen 1998, 5.) Mallitarinat linkittyvät myös elämänmuutoksista selviämiseen. Hänninen (2002, 95) kuvaakin tarinoita elämänmuutoksen hallinnan välineinä, jolloin tarinallisuus on keino hahmottaa yksilön kohdalle osunut muutos osaksi historian ja tulevaisuuden yhdistävää juonta. Muutoksen pimentäessä tulevaisuudennäkymät, on kulttuurisesta tarinavarannosta omaksuttujen mallitarinoiden kautta mahdollista hahmottaa ja ennakoida miten yksilön kohtaamassa muutoksessa usein käy. Elämänmuutoksen ollessa uhka identiteetille, auttaa muutoksen yli yksilön näkemys itsestään tietynlaisen tarinan päähenkilönä. (Hänninen 2002, 95.) Tämä lisää yksilön toimijuutta vaikeassa elämäntilanteessa.

Kertomuksilla on keskeinen merkitys identiteetin muodostumiselle ja sen uudelleenrakentumiselle, sillä ihmiset selkeyttävät itselleen identiteettiään, kun he toimivat kertomusten kertojina (Kaasila 2008, 44). Työn menettäneenä on omaksuttava uusi työttömän identiteetti ja samalla pyrittävä rakentamaan oman persoonallisen identiteetin palaset uudelleen sen aiemmin rikkouduttua. Narratiivisen lähestymistavan mukaan kertomukset ovat ihmiselle ominainen keino jäsentää itseään, elämäänsä ja kokemuksiaan. Tämä tuottaa jatkuvuuden ja johdonmukaisuuden tunteen elämän epäjohdonmukaisuuksien keskellä (Hänninen & Valkonen 1998, 3). Tarinoita koskevien tutkimusten tutkimustehtävänä ihmistieteen aloilla onkin usein tarkastella erilaisten elämänmuutosten aiheuttamia selviytymisen haasteita ja elämän varrella tapahtuvia identiteetin kehitysprosesseja (Hänninen 2018, 188–189).

Narratiivisuus on sisäänrakennettuna meihin. Lapsina saamme kuulla kertomuksia, joista opimme tarinan rakenteen. Kun tulemme kouluikään, tarinallista ajatteluamme vahvistetaan lisää opettamalla meidät itse tarinoidemme tuottajiksi. (Riessman 2008, 3–7.) Narratiivisessa lähestymistavassa sekä subjektiiviset että yksilöllinen toimijuus ovat vahvasti mukana (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32). Näin ollen kertomuksilla on olennainen merkitys identiteetin muotoutumisen kannalta (Kaasila 2008, 44). Frantsin (2009, 74) mukaan narratiivinen

identiteetti pohjautuukin näkemykseen, jossa ihminen on olemassa tarinoiden kautta, tarinoiden sekä tuottaessa että rakentaessa yksilön identiteettiä. Gubrium ja Holstein (2009) puoltavat tätä näkemystä esittäen, että olemassa olomme perustuu kertomukseen henkilökohtaisessa ja sosiaalisessa todellisuudessa kertomusten toimiessa apuna identiteetin rakentamisessa. Identiteetin rakentaminen henkilökohtaisella tasolla, oman elämän järjestäminen tarinalliseen muotoon ja siitä kertominen ovat mahdollisuuksia tehdä oma elämänsä ja siihen liittyvät valinnat ja erilaisiin asioihin ajautumiset ymmärrettäviksi. Näin narratiivisuuden voidaan todeta olevan ”ikkunoita yksilön sisäiseen maailmaan”. Kerronnan avulla paljastamme sen, keitä olemme ihmisinä. Tämä taustoittaa sitä, kuinka yksilöt rakentavat identiteettejään olemalla oman elämänsä aktiivisia toimijoita. (Gubrium & Holstein 2009, 8; Gubrium & Holstein 2001, 11.) Aktiivisina toimijoina rakennamme jatkuvasti minuuttamme ja identiteettiämme sekä hyödyntäen että valikoiden kulttuurisia narratiivisia resursseja (Saastamoinen 1999, 168).

Kertomuksellisuus on meissä läsnä jatkuvasti. Kuten McAdams (1993, 12) osoittaa, tarina syntyy mielessämme yhä uudelleen sekä tiedostamatta että tietoisesti. Yksilön kertoessa itsestään muille minämuodossa, hän kuvailee muille sitä, kuka hän on. Lisäksi hän rakentaa itselleen kuvaa siitä, kuka hän itse on. Vastatessaan kysymykseen kuka hän itse on, yksilö kertoo itselleen elämäntarinaansa tulkiten samalla omaa minuuttiaan. (Heikkinen 2010, 145.) Identiteettiä rakennetaan pitkälti kertomusten kautta, sillä rakennamme minuuttamme kertomalla henkilökohtaista kertomusta elämästämme. Tällaisen kertomuksen kautta elämää on mahdollista jäsentää ja näin ymmärrämme paremmin sekä itseämme että ympäristöämme. Nämä kertomukset tekevät meistä ainutlaatuisia. (McAdams 1993, 11–15.) Näin ollen identiteetit ovatkin yksilöiden itsensä tuottamia nimiä sellaisille tavoille, joilla menneisyydestä kumpuavat kertomukset asemoivat meitä ja joihin myös me asemoimme itse itsemme (Hall 1999, 227).

Näin myös elämäntarina kokonaisuudessaan on olennainen osa narratiivista identiteettiä. Ricoeurin (1992, 114, 143) mukaan ihmiset tekevät identiteettiään näkyväksi toimiessaan kertojina erilaisissa kertomuksissa. Näin kertomuk-

set muovaavat sitä keitä olemme ja minkälaisina näemme muut ihmiset. McDamsin (1993, 11–15) mukaan haluttaessa oppia tuntemaan jokin henkilö, on tunnettava myös hänen tarinansa, koska tarina määrittelee sen, kuka hän on. Sama pätee myös itsetuntemukseen. Mikäli yksilö haluaa oppia tuntemaan itsensä, myös yksilön itsensä täytyy tietää oma tarinansa ja tulkita oma elämänsä tarinansa. Näin ollen narratiivinen identiteetti voidaan ymmärtää sellaisen prosessin tuloksena, jossa yksilö muodostaa kerrottujen kertomusten välityksellä tulkinnan itsestään (Kaunismaa & Laitinen 1998, 192). Tarinan tuottamisen tarkoituksena on tehdä omat elämäkokemukset selkeiksi ja ymmärrettäviksi sekä itselle että muille samalla jäsentäen syy-seuraussuhteita, joista syntyy merkityksellinen jatkumo. Yksilöllisten omaelämäkerrallisten muistojen lisäksi tarinoihin sisältyy myös elementtejä oman kulttuurin yhteisestä tarinavarannosta. (Helkama ym. 2015, 188.)

Pohdittaessa identiteetin rakentumista narratiivisesti, on kokemukset olennaisena osana, sillä ihmisten kokemukset rakentuvat narratiivisen ilmaisun kautta. Nähtäessä ihmisten kokemukset narratiiveina, tulee tarinoista yhtä kuin itsemme ja näin narratiivit rakentavat sitä, keitä olemme merkityksellisinä olentoina tässä maailmassa. (Polkinghorne 1988, 159.) Arkipuheessamme muovaamme tarinoista kertomuksia tiivistäessämme ja kertoessamme merkityksellisten tapahtumien kulkua muille (Riessman 2008, 3–7). Sisäinen elämämme onkin narratiivisen tietämisen tuote, sillä narratiivien nähdään olevan ensisijainen muoto ihmisten kokemusten merkityksellistämiseen (Polkinghorne 1988, 1).

4.4 Sisäinen tarina yksilön kokemusten äänenä

Haluttaessa ymmärtää sitä, kuinka identiteetin rakentamisen kannalta olennainen elämän merkityksellisyyden kokemus muodostuu, on *sisäisen tarinan* käsite sopiva jäsenäsväline. Narratiivisessa perinteessä identiteettiä pohdintaan sisäisen elämäntarinan kautta, eli millaisten tapahtumien ja kokemusten kautta ihmisestä on tullut juuri tietynlainen. (Hänninen 2002, 13.) Sisäisen tarinan käsite kuuluu Hännisen (2002) tarinallisen kiertokulun teoriaan, joka on tässä tutkimuksessa keskeisessä roolissa, sillä tutkimuksen tuloksia tulkitaan sisäisen tarinan

valossa. Tarinallisen kiertokulun teorian mielenkiinnonkohteena on se, kuinka ihminen tulkitsee omaa elämäänsä kulttuurin tarjoamia, tarinallisia malleja hyödyntäen. Teoria kuvaa yksilöön kohdistuvaa prosessia, jossa yksilö suhteutuu osaksi diskursiivista (sosiaalinen tarinavaranto) ja sosiaalimateriaalista (situaatio) todellisuutta. (Hänninen 2002, 20–23.) Hänninen (2002, 23) kuvaa tarinallista kiertokulkua historiaan kytkeytyvänä ja historiaa tuottavana prosessina, sillä sisäinen tarina rakentuu historiallisesti muotoutuneiden tarinoiden ja historian kautta kehittyneiden elämäntilanteiden kautta. Tarinallisen kiertokulun kautta syntynyt toiminta ja kerronta tuottavat uusia aineksia historiaan.

Tarinallisen kiertokulun tuotteena syntyvällä sisäisen tarinan käsitteellä viitataan mielen sisäiseen prosessiin, jossa yksilön oman elämän tulkinta tapahtuu tarinallisten merkitysten valossa. Näin ollen sisäinen tarina ilmaistaan ja osittain syntyy kerronnan ja toiminnan kautta, vaikka se jääkin osittain myös piiloon. Osa kokemuksista jää siis kertomatta. (Hänninen 2002, 20.) Myös Bardy (2000, 152) kuvaa sisäistä tarinaa prosessiksi, jossa keskitytään asioiden merkityksellistämiseen. Prosessi linkittyy kokemukseen todellisuudesta ja siihen liittyvistä suhteista pohjanaan sisäinen puhe, eli se tapa, jolla kertoja puhuu itsensä kanssa. Hännisen (2002, 20–23) mukaan sisäinen tarina on prosessi, jossa yksilö katsoo elämäntapahtumiaan, rajojaan ja situaationsa tarjoamia mahdollisuuksia sosiaalisesta tarinavarannosta omaksuttujen tarinallisten mallien kautta. Prosessi on jatkuva ja siinä monet osatarinat nivoutuvat toisiinsa. Tässä yhteydessä sosiaalisella tarinavarannolla tarkoitetaan kirjallisuuden, median ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta välittyviä kulttuurin tarjoamia mallitarinoita, joista osan ihminen omaksuu osaksi omaa henkilökohtaista tarinavarantoaan. Tähän sisältyy myös yksilön omat tarinallisesti tulkitut kokemukset. Situaatio sen sijaan kuvaa yksilön kokonaiskuvaa elämäntilanteesta, johon sisältyy sekä yksilölliset että konkreettiset tilannetekijät, kuten perhe, terveys ja asuinpaikka sekä yksilön toimintaa säätelevät ideaaliset asiat, esimerkiksi lait ja sosiaaliset normit. (Hänninen 2002, 20–23.) Edellä mainitut sosiaalisen tarinavarannon ja tilanteen muutokset tarjoavat aineksia sisäisen tarinan ja sitä myöden identiteetin muutokselle (Hänninen 2002, 38).

Sisäisestä tarinasta on erotettavissa kolme tasoa. Ensimmäinen, alkuperäinen taso kertoo sen, millaisena elämä nähdään tietyllä tavalla tulkittuna. Toisella, reflektiivisellä tasolla nähtävä sisäinen tarina on "itselle kerrottu", eli sisäistä puhetta. Tämän tason kerronta on yksilölle tarpeellista silloin, kun rutiininomaisiksi mielletyt merkitykset tulevat ongelmallisiksi ja vaativat pohtimista. Kolmannen, metareflektiivisen tason ominaisuutena on ihmisen tietoinen sisäisen tarinan erittely. Tällaista pohdintaa voi saada alulle esimerkiksi narratiivinen terapia. (Hänninen 2002, 22.) Tässä tutkimuksessa näen, että työttömien kirjoittamat tarinat ovat tietoista, metareflektiivistä pohdintaa, kun he kertovat tarinaa muille, eli kirjoituskilpailun lukijoille. Toki metareflektiivista pohdintaa edeltää reflektiivinen pohdinta suuren elämänmuutoksen, eli irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Tällöin sisäinen tarina on usein tiedostamaton (Hänninen 2002, 143).

Hänninen (2002, 58) luonnehtii sisäistä tarinaa niin elämänmuutosten, kuin myös elämäntilanteiden ja -tapahtumien tulkiksi. Sisäinen tarina sijoittaa yksilön elämän laajempaan kokonaisuuteen ja määrittelee yksilölle hänen identiteettinsä. Ennakoimattomat tapahtumat synnyttävät haasteita sisäiselle tarinalle. Muutos-tilanne nähdään elämäntarinan katkoksenä, joka on saatava umpeen. Elämän ajautuminen umpikujaan vaatii myös tarinallista uudelleenorientaatiota, jolloin tietoisesti tehty suunnanmuutos elämässä mahdollistuu. (Hänninen 2002 54.) Tässä tutkimuksessa keskiössä on nimenomaan odottamaton muutostilanne ja yksilön elämänmuutos irtisanotuksi jouduttaessa. Sisäinen tarina auttaa yksilöä näkemään muutostilanteissa joitakin relevantteja puolia tilanteesta, jättäen joitakin asioita varjoon. Sisäinen tarina auttaa myös näkemään mahdollisuudet ja uhat, hahmottamaan tapahtumakulkuja sekä arvottamaan asioita tärkeiksi tai vähemmän tärkeiksi. Lisäksi se muokkaa tapahtumien emotionaalista merkitystä yksilölle. (Hänninen 2002, 58.) Sisäisen tarinan ajatellaankin olevan hypoteettinen kokemuksen organisoija, jossa yksilön oma ääni pääsee kuuluviin. Tutkittaessa sisäistä tarinaa kertomuksen kautta, tarkoitus ei ole tarkastella kertomusta itsessään sosiaalisena tuotteena, vaan sen taustalta löytyvää mielensisäistä prosessia. (Hänninen 2002, 31.) Bardy (2000, 152) antaa sen sijaan toisenlaisen näkökulman sisäisen tarinan hyödyntämiseen muutoksien kohtaamisessa. Hänen mukaansa joko tietoisesti tai tiedostamatta valittu mallitarina on mahdollista

omaksua silloin, kun sillä on ”elinvoimaista kaikupohjaa” kertojan omassa kokemuksellisessa maailmassa. Eli jos yleisesti käytössä olevat mallitarinat esimerkiksi työttömyydestä ovat huonoja, eivät ne hänen mukaansa tue mallitarinaan tukeutujaa tilanteesta selviytymisessä.

Puhuttaessa yksilön sisäisestä tarinasta työelämän kontekstissa, esiin nousee myös työelämätarina. Järvensivu (2014, 12) esittelee työelämän näkökulmasta kerrotusta elämäntarinasta johdetun työelämätarinan käsitteen. Työelämätarina on osittain linkitettävissä yksilön sisäiseen tarinaan, vaikka työelämätarina ei jää muilta piiloon yksilön omiin ajatuksiin, vaan tätä tarinaa kerrotaan myös työyhteisön kanssa yhdessä. Työelämätarinassa yhdistyvät ihmisen oma sisäinen tarina sekä yhteisön jakamat kulttuuriset kertomukset eli mallitarinat. Näin tarina liittyy yhteen kulttuurisesti jaetut merkitykset ja yksilön kokemukset. Näin ollen yksilön työelämätarinakin on alati muuttuva, se rakentuu uudelleen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden vuoropuhelussa erilaisten tapahtumien vaikuttaessa menneiden kokemusten merkityksiin. Työelämätarinaan linkittyvä yhteisöllinen ulottuvuus luo omanlaistaan mallitarinaa, johon vaikutuksensa antavat työelämän sen hetkiset tilanteet ja sukupolvi, joka tarinaa kertoo. (Järvensivu 2014, 16–18.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen kulun. Aluksi esittelen tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineistoni ja sen rajaamisperusteet. Sitten tarkastelen tutkimuksen toteutusta kuvaamalla aineiston analyysin vaiheet. Lopuksi arvioin tutkimukseni toteutusta eettisten ratkaisujen näkökulmasta.

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen kohteena on irtisanottujen identiteetin uudelleenrakentaminen tilanteessa, jossa yksilö joutuu irtisanotuksi yt-neuvotteluiden seurauksena. Tutkimustehtävänä on kuvata sitä, minkälaisia persoonalliseen identiteettiin vaikuttavia asioita tutkittavat liittävät irtisanotuksi joutumiseen ja minkälaisia keinoja irtisanotuilla on persoonallisen identiteettinsä uudelleenrakentamiseen sekä kuinka tällaisen ison elämänmuutoksen jälkeen identiteetin uudelleenrakentaminen onnistuu. Tutkimustehtävän pohjalta hahmottuivat lopulliset tutkimuskysymykset, jotka on määritelty seuraavasti:

1. Minkälaisia asioita kertomusten kirjoittajat liittävät irtisanotuksi joutumiseen ja miten nämä asiat vaikuttavat persoonalliseen identiteettiin?
2. Kuinka irtisanotut onnistuvat rakentamaan identiteettiään uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen?

Tutkimuskysymykset ovat siinä mielessä laajoja, etteivät ne rajaa näkökulmaa esimerkiksi tiettyihin vaikutuksiin tai identiteetin uudelleenrakentamisen keinoihin. Edellä esitetyt tutkimuskysymykset mahdollistavat aineiston ennakkoluulottoman ja avoimen tulkinnan.

5.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Helsingin yliopiston tutkimusryhmän järjestämän kirjoituskilpailun ”Työttömän tarina” myötä kerätyt irtisanotuksi joutumista ja työttömyyttä kuvaavat kertomukset. Kirjoituksia työttömyydestä on ollut mahdollista jättää aikavälillä 1.5–31.10.2018. Aineisto on kerätty sähköisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivuilta löytyneellä lomakkeella, sähköpostin liitetiedostona lähetettynä tai maapostitse Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran osoitteeseen postitettuna. Aineiston kirjoittajien ikäjakauma on 30–63 vuotta, mikä tulee ilmi kirjoittajan taustatiedoista tai tekstistä. Kahden kirjoittajan ikä ei ole tiedossa, sillä taustatietoja ei ole ollut pakko jättää, eivätkä nämä tiedot tule esiin heidän kertomuksissaan. Aineiston kirjoittajista 10 on naisia ja 2 miehiä.

Aineistoon tekemieni rajausten pohjalta päädyin ottamaan mukaan tutkimukseeni 12 irtisanomistilannetta ja siitä seurannutta työttömyyttä kuvaavaa kertomusta. Kaikkiaan vuoden 2018 kirjoituskilpailuun tuli 205 kertomusta työttömyydestä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää irtisanomistilanteen kontekstissa identiteetin uudelleenrakentumisen perusteita, jolloin irtisanomisesta kirjoittaminen itsessään oli ensimmäinen aineiston rajausperuste. Lisäksi tutkimusaineistoon rajautui mukaan vain sellaiset tekstit, joissa henkilö on joutunut irtisanotuksi tuotannollisista ja taloudellisista syistä. Alustavan tarkastelun pohjalta otin tutkimusaineistooni mukaan kertomukset, joissa on rikasta ja myös mahdollisimman erilaista kerrontaa irtisanotuksi joutumisesta ja työttömän maailmasta, sillä kertomuksissa työttömäksi joutuneen identiteetin ja sen uudelleenrakentamisen palaset löytyvät juuri tällaisesta kerronnasta. Vain harvassa tarinassa puhutaan suoraan identiteetistä, joten tutkijana on kuitenkin tehtävä tulkintaa. Tutkimuksen ulkopuolelle rajautuivat siis sellaiset tekstit, joista oman minuuden pohdintaa ei ollut lainkaan tulkittavissa. Rajausperusteena toimi myös se, että tarinoista tai taustatiedoista tuli välittyä ainakin suuntaa antava tieto kirjoittajan vähintään 30 vuoden iästä irtisanomishetkellä tai pitkästä työurasta, jolloin voi päätellä kuinka paljon kirjoittajalla voisi suunnilleen olla työelämää takanaan ennen irtisanotuksi joutumista. Näin ollen tutkimusaineiston ulkopuolelle rajautui-

vat vastavalmistuneiden nuorten henkilöiden kertomukset, sillä identiteetin uudelleen rakentumisen tutkiminen on mielekästä tilanteessa, jossa työ on jo ehtinyt muodostaa jonkinlaisen osan yksilön identiteetistä.

Aineistoon valikoidut tekstit on kirjoitettu elämänkerralliseen muotoon rajaten ulkopuolelle runomuotoon kirjoitetut tekstit. Kertomusten luonne oli usein hyvin henkilökohtaiseksi tulkittavissa olevaa kuvausta irtisanomisuutisen vastaanottamisesta ja työttömän arjessa selviytymisestä. Osa teksteistä on melko lyhyitä, toiset taas useiden sivujen mittaisia pohdintoja työttömän tilanteesta ja elämästä. Ihmiset ovat saaneet kertoa hyvin vapaasti ajatuksiaan, mutta kirjoittamisen tueksi kilpailussa on annettu muutamia apukysymyksiä (liite 1).

5.4 Aineiston analyysi

Valitsin narratiivisen lähestymistavan tutkimusaineistoni analysoimiseen joutuksen aineiston tarinallisesta luonteesta. Narratiivisuutta käytetään kuvailemaan tutkimusaineiston laatua, jossa narratiivisuus liittyy suorasanaiseen, kertomusmuotoiseen kielenkäyttöön, eli kerrontaan tekstilajina. Eräänlaisena narratiivisena aineistona ovat kerrontaan perustuvat vapaat kirjalliset vastaukset, jossa tutkittavat kertovat ajatuksiaan ja kokemuksiaan omin sanoin. (Heikkinen 2018, 180.) Narratiivista aineistoa voi kerätä esimerkiksi kirjoituspyyntöjen kautta, kuten tutkimusaineistossani on tehty. Tiettyjen elämäntapahtumien ympärille kietoutuvat kertomukset ovatkin otollista narratiivista aineistoa (Hänninen 2010, 163). Tässä tutkimuksessa irtisanotuksi joutumisesta kertovat kertomukset kuvaavat juuri tiettyä elämäntapahtumaa. Narratiivisen tutkimuksen aineistona on kuitenkin mahdollista käyttää hyvin monenlaisia aineistotyyppisiä, mutta olennaista on, että aineistosta on havaittavissa tarinallinen merkitysrakenne (Hänninen 2018, 192). Narratiivisen aineiston analyysitavan valintaa ohjasi myös se, että se sopii Heikkisen (2018, 178) mukaan hyvin yhteen tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä esittelemäni sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtien kanssa.

Narratiivisten analyysimenetelmien kirjo on laaja ja tutkimuskirjallisuudesta löytyy monenlaisia analyysimenetelmien luokitteluja eri päätyyppisiin. Näin ollen aineiston analyysi on mahdollista toteuttaa monin eri tavoin. Usein

luokittelun taustalla vaikuttaa se, minkälaisiin kysymyksiin aineiston analyysillä halutaan löytää vastauksia. (Hänninen 2018, 195.) Tässä tutkimuksessa tavoitteena on selvittää, miten irtisanottujen persoonallinen identiteetti on muuttunut ja miten identiteetin uudelleenrakentaminen on onnistunut. Näin ollen aineistoni analyysissä on olennaista pyrkiä ymmärtämään, miksi tietynlaiset teemat ja elämäntapahtumat ovat identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta merkityksellisiä.

Narratiivisen aineiston analyysi aloitetaan aineiston lukemisella avoimin mielin. Kertomuksiin olisi suhtauduttava objektien sijaan dialogikumppaneina ja vasta sitten siirrytään varsinaiseen analyttiseen aineiston tutkimiseen (Hänninen 2018, 196). Koen aineiston lukemisen vaativan siis jatkuvaa tutkijan ja aineiston välistä reflektointia. Ensimmäisellä aineiston lukukierroksella antauduin kertomusten vietäväksi. Noudatin avointa lukutapaa tehdessäni aineiston rajaaamista tutkimuskysymysten kannalta sopiviin kertomuksiin. Kun sopivat kertomukset olivat valikoituneet, tein toisella lukukerralla aineiston kertomuksista yleisiä huomioita ja muistiinpanoja. Näin sain kertomuksista yleiskuvan irtisanotuksi joutumisen kokemuksesta. Kun sopivat kertomukset olivat löytyneet, siirryin analysoimaan aineistoa seuraavaksi esittelemieni näkökulmien avulla.

Narratiivisuudella viitataan aineiston käsittelytapaan, jossa narratiivisuus voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla (Heikkinen 2018, 181). Polkinghornen (1995, 6–8) mukaan narratiivisessa lähestymistavassa aineiston käsittelyssä erotetaan narratiivien analyysi (analysis of narratives) ja narratiivinen analyysi (narrative analysis). Saavuttaakseni parhaan ratkaisun tutkimusongelmaani ja saadakseni mahdollisimman kattavan kuvan irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamisesta, hyödynsin näitä molempia narratiivisen lähestymistavan piirteitä aineiston analysoinnissa. Edellä mainitun jaottelun pohjana on kaksi erilaista tietämisen tapaa, jotka Bruner (1986, 11–42) on nimennyt paradigmaattiseksi ja narratiiviseksi tietämiseksi. Paradigmaattisella tietämisellä tarkoitetaan loogista ja matemaattista ajatusta argumentaation rakentuessa käsitteiden tarkan määrittelyn ja luokitteluiden tekemisen kautta, narratiivisen tietämisen ollessa sen sijaan johdonmukaisesti ja temaattisesti etenevän kertomuksen tuottamista, jolloin kyseessä on synteessin luominen.

Aineistoon tutustumisen jälkeen aloitin aineiston alustavan analysoinnin narratiivien analyysillä. Narratiivien analyysi auttaa tutustumaan valittuun aineistoon perin pohjin (Kujala 2007, 30). Narratiivien analyysi liittyy Polkinghornen (1995, 13–14) mukaan kategorisen dimension näkökulmaan, jolloin analyysissä kertomukset kategorisoidaan luokkiin muun muassa tapaustyyppien tai kategorioiden avulla pyrkien erottelemaan aineistosta erilaisia teemoja ja malleja.

Narratiivista analyysia ohjaavat myös dimensiot: holistinen vs. kategorinen ja sisältö vs. muoto (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998, 12–14). Tutkimustani ohjaavat dimensioista erityisesti kategorinen, sisällöllinen ja holistinen. Olen kiinnostunut siitä, *mitä* ihmiset kertovat, ja siksi sisällöllinen dimensio on sekä kategorisessa että holistisessa näkökulmassa huomioituna. Lopullisena tavoitteena on näiden eri lähestymistapojen integroiminen (Kaasila 2008, 47–48). Kategorinen dimensio näkyy työssäni kertomusten yhteisten teemojen, eroavaisuuksien ja säännönmukaisuuksien löytämisessä. Näin ollen analyysini ensimmäinen tutkimustani ohjaava dimensio on kategoris-sisällöllinen. Kategorinen lähestymistapa muistuttaa Lieblichin ym. (1998, 13) mukaan sisällönanalyysia ja sopii hyvin tutkimuksiin, joissa tarkastellaan jotakin ihmisryhmää koskevaa ongelmaa tai ilmiötä. Tässä tutkimuksessa tutkittavia yhdistää ilmiö ja samalla myös ongelma, irtisanotuksi joutuminen.

Aluksi aineisto luokiteltiin ja koodattiin, jolloin tarkoituksena oli saada selville irtisanotuksi joutumisen tapahtumasta kertovista teksteistä esiin nousseet teemat. Luokittelun ohella perehdyin aineistosta esiin nousseisiin teemoihin liittyvään kirjallisuuteen ja täydensin samalla tutkimukseni teoriaosuutta aineistosta nousseiden teemojen perusteella. Teemoittelun avulla kategorisoin aineiston kertomuksista esiin nousevien asioiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Tein itselleni tulosten kirjoittamisen tueksi taulukon kaikkia aineiston kertomuksia ohjaavista teemoista ja niiden ilmenemistavasta kussakin kertomuksessa. Jotta kokonaisuuden hahmottaminen helpottuisi, tyypittelin teemat aineistoon eri värein ja merkitsin viitteet eri teemojen välille, nostaen näin esiin teemojen kautta toistuvia säännönmukaisuuksia. Tutkimustani ohjasi narratiivien analyysin kohdalla paradigmaattisen tietämisen tapa. Tällöin analyysi perustui käsitykseen, jonka tuo-

toksena syntyi kategorisointeja ja typologioita (Bruner 1986,12–13). Tässä tutkimuksessa paradigmaattisen tietämisen kautta syntyivät aineistosta johdetut teemuokkat.

Narratiivien analyysi ei kuitenkaan ollut riittävä tutkimustehtäväni kannalta, joten syvensin analyysitapaani narratiivien analyysistä narratiiviseen analyysiin. Ajattelen yksilön ja ympäröivän todellisuutemme rakentuvan narratiivisesti. Koska haluan selvittää yksilön identiteetin rakentumista narratiivisen todellisuuden kautta, on myös narratiivinen analyysi välttämätöntä. Narratiivisen analyysin ideana on keskittyä ymmärtämään ilmiötä kokonaisvaltaisesti ja etsiä aineiston kannalta olennaisia teemoja aineistosta rakennetun kertomuksen kautta. Tavoitteena on löytää vastaus siihen, kuinka ja miksi tiettyyn lopputulokseen on päädytty. Aineiston kautta pyritään siis luomaan uusi kertomus ilmiöstä aineiston kertomusten perusteella. (Polkinghorne 1995, 19; Heikkinen 2018, 181.) Narratiivisessa analyysissä keskiössä on tarkastella sitä, kuinka yksilö konstruoi kertomuksensa tapahtumat niin, että hän pääsee haluttuun päämäärään tai niin, että kertomuksen kertoja ei saavuta haluamansa ideaalia tilaa (Polkinghorne 1995, 15-16). Tällöin narratiivisen tietämisen kautta aineistosta saatu tieto on luonteeltaan konstruktivistista ja subjektiivista (Bruner 1986,13–14). Aluksi analysoin siis aineistoni narratiivien analyysissä osiin, jonka jälkeen aloin muodostaa sitä uudelleen kokonaisuudeksi narratiivisen analyysin avulla. Narratiivinen analyysi ei siis suuntaa huomiota aineiston luokitteluun, vaan siten pyritään liittämään samankaltaista ainesta yhteen ja muodostamaan kokonaisuuksia aineiston pohjalta (Polkinghorne 1995, 15). Narratiivisessa analyysissä työtäni ohjasi holistis-sisällöllinen näkökulma. Tutkimukseni aineisto on elämäkertateksteiksi verrattavissa. Holistista näkökulmaa hyödynnetään usein elämäkertateksteissä, jolloin huomio kiinnittyy henkilöön ja hänen elämäänsä kokonaisuutena. Tämän näkökulman mukaan jokainen kertomus analysoidaan kokonaisuutena, narratiivisena analyysinä, jolloin tekstin osia tulkitaan tekstin muiden osien muodostaman kontekstin kautta. (Kaasila 2008, 46-47; Laitinen & Uusitalo 2008, 133.)

Koska identiteetin uudelleen rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä on tulkittava kertomusten sisällöistä, hyödynsin narratiivisessa analyysissäni elämänta-

rina-analyysia. Tässä analyysitavassa olennaista on huomion kiinnittäminen narratiiviseen sävyyn, eli kerronnan myönteisyyteen ja kielteisyyteen, huippu- ja pohjakohtiin, kielikuviin, henkilöhahmoihin sekä keskeisiin teemoihin. (Hänninen 2018, 202.) Aineiston kertomukset ovat suppeita elämäntarinoita, sillä ihminen rakentaa identiteettiään uudelleen eri vaiheiden kautta. Aloitin elämäntarina-analyysin ensin holistisesta näkökulmasta lukemalla aineistoa niin, että kiinnitin huomiota jokaisen kertomuksen yleiseen sävyyn merkitsemällä jokaisen tarinan loppuun siitä välittyneen vaikutelman, eli onko tarina kokonaisuudessaan optimistinen vai pessimistinen. Tämän jälkeen etsin jokaisesta kertomuksesta huippu- ja pohjakohdat ja tein niistä muistiinpanot. Sitten vertailin, löytyykö aineiston kertomuksista samankaltaisia huippuja ja pohjia, jotka ovat merkityksellisiä irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamiseen liittyvässä kasvutarinassa.

Seuraavaksi katsoin aineistoa sisällöllisen dimension näkökulmasta. havaitsin kertomusten keskeiset henkilöt, joilla oli merkitystä irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta. Sisällöllinen dimensio innoittaa myös pohtimaan kertomusten kertojien motiiveja. (Kaasila 2008, 47.) Vaikka narratiivien analyysissä kiinnitinkin jo huomiota teemoihin, myös elämäntarina-analyysissä on olennaista kiinnittää huomiota kunkin kertomusten temaattisiin keskipisteisiin. Laitinen ja Uusitalo (2008, 134) suosittelevat etsimään keskeisiä temaattisia keskipisteitä juonenkäänteiden dynamiikan kautta. Kirjoitin lukiessani muistiinpanoja, jotta minun oli helppo palata myöhemmin temaattisten keskipisteiden pariin. McAdamsin (1993, 76–90) mukaan kertomuksissa esiintyvät teemat kertovat kertojan tarpeista ja motiiveista, jotka vaikuttavat yksilön toimintaan ja tavoitteisiin ja liittyvät näin kertomusten sisältöön. Näen näiden asioiden olevan olennaisia identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta.

Seuraavaksi rakensin jokaisesta kertomuksesta ydintarinan juonentamalla ne tarkoituksenani löytää jokaiselle kertomukselle sen retrospektiivinen selitys. Retrospektiivisellä selityksellä tarkoitetaan juonen tarkastelua aikajanan käänteisessä järjestyksessä (Polkinghorne 1995, 16). Juonentamisessa tutkijan päähuomio kohdistuu kertomuksen sisältöön (Kaasila 2008, 61). Retrospektiivisen selityksen avulla pyrin tunnistamaan aineistostani niitä osia, joilla huomasin olevan merkitystä kirjoittajan minäkuvaan ja samalla identiteettiin ja sen rakentumiseen.

Näin tarkoitukseni oli löytää tarinoiden juonen avaamisen ja aikajanan käänteisessä järjestyksessä tarkastelemisen kautta aineistosta sellaisia osia, joilla on merkitystä irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta. Juonentamisen avulla saadaan tässä tutkimuksessa selville irtisanotuksi joutuneiden henkilöiden työttömyyteen suhtautumisen ja tilanteesta selviytymiseen liittyvien kokemusten ja päätösten merkitys hänen identiteettinsä uudelleenrakentumisen kannalta. Tällöin olennaista on verrata aineiston irtisanotuksi joutumisen kertomuksia kokonaisuudessaan keskeisten teemojen, eroavaisuuksien ja säännönmukaisuuksien löytämisen kautta. Narratiivisen analyysin toteuttaminen juonentamisena on Polkinghornen (1995, 16) mukaan toimiva tapa tarkasteltaessa yksilön kokemia muutoksia kontekstissa, johon liittyy koko hänen elämänkertansa. Juonentamisen kautta rakennetusta tarinasta tulee yksi ja yhtenäinen, tietynlainen tarina (Sintonen 1999, 46).

Juonentamisen toteutin muodostamalla jokaisesta aineiston kertomuksesta ydintarinan ranskalaisin viivoin. Ydintarinoista käy ilmi kunkin kertomuksen ”punainen lanka”. Nämä aineiston tarinoista muodostetut ydintarinat ovat eri teemoja kuvaavia tiivistettyjä kertomuksia. Ydintarinoita muodostaessani tein jokaisesta aineiston tarinasta huomioita saadakseni niistä olennaisen esiin. Ydintarinoiden kautta tarkastelussa oli kunkin tarinan kokonaisuus ja pääjuoni tiivistettynä. Tämä strategia korostaa tarinoiden koherenssia ja yksijuonisuutta, vaikkakin jättää samalla pois tarinoiden monitasoisuuden (Hänninen 2002, 33). Näin minulla oli kasassa ydintarinat, aineiston jokaisen irtisanotun elämänkerrat. Juonentamisen seurauksena tuotetuista yhtenäisistä ydintarinoista välittyi kertomuksen juoni, josta käy ilmi kertomuksen lopputilanteen suhde alkutilanteeseen, eli se minkälaiseksi identiteetti on rakentunut uudelleen alkutilanteesta eli irtisanotuksi joutumisesta katsottuna. Näiden ydintarinoiden kautta on mahdollista tuoda esiin kertojan sisäistä tarinaa (ks. luku 4.4), josta käy ilmi kertojan ajatuksia irtisanotuksi joutumisesta ja siitä selviytymisestä.

Ydintarinoista muodostin juonianalyysin avulla tyyppitarinoita, jotka ovat esimerkkitarinoita monien samaan tyyppiin liitettyjen henkilöiden kertomuksista ja joihin ei kuulu aineistosta tiettyjä yksilöitä tyyppien edustajina (Hänninen

2002, 33). Murray (1986, 196–198) esittelee länsimaisen tarinaperinteen neljä juonityyppiä: komedia, romanssi, tragedia ja ironia. Hänninen (2002) on väitöskirjassaan kehittänyt romanssin tilalle sankaritarinan. Olennaista tyypittelyssä on Hännisen mukaan tapahtumien looginen rakenne ja moraaliset jännitteet. (Hänninen 2002, 96.)

Rakensin tyyppitarinat valitsemalla tarinatyypeille ensin aineistosta runko- tarinat, joiden ympärille liitin muista samalla tavoin irtisanotuksi joutumisesta ja työttömyydestä ajattelevaan ryhmään eli juonityyppiin kuuluvista kertomuksista osia, esimerkiksi teemoja ja sellaisia aineiston osia, esimerkiksi syy-seuraussuhteita, joilla on merkitystä identiteetin kehitykselle. Nämä tyyppitarinat edustavat erilaisia identiteetin uudelleenrakentajatyyppejä ja kuvaavat sitä, miten yksilön persoonallinen identiteetti on mahdollista rakentaa uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Tyyppitarinoista käy ilmi myös aineiston kertomusten juontamisen kautta löydetyt irtisanotun identiteetin kannalta merkityksellisimmät asiat.

5.5 Eettiset ratkaisut

Eettiset näkökulmat on huomioitu kaikissa tutkimuksen vaiheissa Suomen lakia ja Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä periaatteita noudattaen (TENK 2012). Tutkimuksessa viitataan hyvän tieteellisen käytännön mukaan muihin tutkijoihin ja siinä hyödynnetään tieteellisen tutkimuksen mukaisia sekä eettisesti kestäviä tiedonhankinta, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Lisäksi tutkimuksessa perustellaan tutkimuksen ja saatujen tulosten luotettavuus.

Tutkimuksen aineistonkeruu tapahtui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimesta. Lähettäessään tekstinsä kirjoituskilpailuun, kirjoittaja ilmaisee suostumuksensa siitä, saako hänen lähettämänsä tekstin arkistoida joko nimellä tai nimerkillä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon ja myöhemmin Tietoarkistoon. Tekstin kirjoittajalta pyydettiin suostumus myös siihen, saako hänen tekstiään hyödyntää tutkimuksessa, opiskelussa ja opetuksessa. Näin ollen kaikissa tutkimusaineistoni teksteissä on kirjoittajan suostumus tekstin hyödyntä-

misestä tutkimuskäyttöön. Tutkimuksen aineisto on säilytetty huolellisesti salassapitovelvollisuus huomioiden. Aineisto ja siitä otetut tulosteet tuhottiin tutkimuksen valmistuttua ja niitä käytettiin vain tätä tutkimusta varten.

Eettisen arvokkuuden perustana narratiivisessa tutkimuksessa nähdään se, että tutkimus kunnioittaa kaikilta osin ihmisen ominaislaatua antaen tutkittaville mahdollisuuden ilmaista itseään omalla äänellään. Eettisenä ongelmana narratiivisessa tutkimuksessa voidaan sen sijaan pitää sitä, että tarinan kertominen vie mennessään ja voi saada tutkittavat paljastamaan vahingossa jotain sellaista, jota he eivät haluaisi tuoda esiin. (Hänninen 2018, 204.) Tässä tutkimuksessa tutkittavat ovat saaneet kertoa aiheesta kaiken sen, mitä ovat halunneet ja näin tulleet kuulluksi tilanteessaan. Kirjoituskilpailusta kootun aineiston kohdalla en tutkijana ole voinut vaikuttaa siihen, että tarinan kertominen aiheuttaisi sellaisten asioiden kertomista, mitä tutkittava ei ole alun perin aikonut tuoda ilmi. Sen sijaan kirjoittajien anonymiteetistä on huolehdittu täsmällisesti. Ennen aineiston luovuttamista tutkimuskäyttöön, on aineistosta poistettu tutkittavien kertomusten kirjoittajien nimi- ja yhteystiedot ja näin tutkijalla ei ole olemassa henkilörekisteriä tutkittavista. Myös tutkimustulosten raportoinnissa pidettiin huolta, ettei mitään yksittäisiä tietoja tullut ilmi. Tutkimustuloksia tukevissa aineistosta otetuissa sitaateissa ei ole asioita, kuten irtisanomispäivää, ammattia tai asuinpaikkakuntaa, joista tekstin kirjoittajan voisi tunnistaa.

Kirjoituskilpailuun osallistuminen on ollut vapaaehtoista. Lisäksi kirjoituskilpailuun on ollut kenen tahansa työttömyydestä kokemusta omaavan henkilön mahdollista osallistua iästä ja sukupuolesta riippumatta. Koska aineistonkeruu tapahtui kirjoituskilpailun kautta, oli motivaattorina rahapalkinto ja kirja-palkinnot. Näin ollen osa tekstinsä lähettäjistä sai kirjoitustyöstään palkinnon, mutta osa ei. Minulla ei ole tutkijana tietoa, onko tässä tutkimuksessa hyödynnetyssä aineistossa kilpailussa palkittuja tekstejä.

6 TULOKSET

Tutkimuksen tulokset on jaoteltu kahteen osaan sen mukaan, kumpaan tutkimuskysymykseen ne vastaavat. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen yleisiä teemoittelun ja elämäntarina-analyysin kautta löytyneitä huomioita aineistosta. Tulosten toisessa alaluvussa käsittelen aineiston teemoittelun perusteella löytyneitä asioita, joita kertomusten kirjoittajat liittävät irtisanotuksi joutumiseen ja työttömyyteen sekä käsitykseen itsestä haastavassa elämäntilanteessa. Näen näiden asioiden vaikuttavan kirjoittajien persoonalliseen identiteettiin irtisanotuksi joutumisesta johtuvassa elämänmuutoksessa. Kolmannessa alaluvussa tuon jokaiselle aineiston kertomukselle tehdyn elämäntarina-analyysin ja ydintarinoiden muodostamisen kautta rakennettujen tyyppitarinoiden avulla ilmi sitä, kuinka irtisanotut onnistuvat rakentamaan persoonallista identiteettiään uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen.

Keskitin tarkasteluni kertomuksissa siihen, kuinka ihmiset kuvaavat itseään työttömänä ja irtisanottuna. Kiinnitin huomiota siihen, millaisia asioita ja käsitteitä kirjoittajat liittävät itseensä irtisanotuksi joutuneina. Näin sain käsityksen siitä, millaisena kirjoittajat itsensä mieltävät ja miten he näkevät oman identiteettinsä irtisanotuksi joutumisen hetkellä ja siitä eteenpäin. Näin identiteetin muutosta eli uudelleenrakentamista oli mahdollista tutkia. Aineiston kertomukset on numeroitu numeroin 1-12. Tulosten esittelyssä viitataan tiettyyn kertomukseen käyttämällä koodia esimerkiksi K1, joka tarkoittaa kertomusta numero yksi.

6.1 Yleisiä huomioita aineistosta

Kaikista aineiston kertomuksista kävi ilmi, että kirjoittajat ovat iältään 30-63-vuotiaita tai heillä on irtisanotuksi joutuessaan takanaan vajaasta kymmenestä vuodesta useisiin kymmeneen vuosiin viittaava työkokemus. Useita vuosia kestäneen työuran myötä työ on ehtinyt jollakin tapaa muodostua osaksi henkilön persoonallista identiteettiä. Kirjoittajista neljä oli kirjoitushetkellä työttömänä, kolme eläkkeellä, kolme työssä ja yksi henkilö koulutuksessa. Yhden kertomuksen kohdalla työelämästatus ei käynyt ilmi. Tarinankertojana näyttäytyi

pääasiassa lähellä eläkeikää oleva, pitkän uran tehnyt nainen, mutta aineisto sisälsi myös kaksi yksinhuoltajaäitiä, ruuhkavuosia elävän perheenisän ja yksin asuva mieshenkilön. Kolmen kertomuksen kertojia oli vaikea tulkita. Kertomusten keskeisinä henkilöinä näyttäytyivät erityisesti irtisanotun lapset, lapsenlapset, läheiset ja ystävät. Olennaisena kertomuksissa näyttäytyi myös irtisanotun esimies. Lisäksi kertomuksissa vilahti sivurooleissa Kelan ja TE-toimiston virkailijat, jotka saattoivat sanomisillaan joko lannistaa tai kannustaa kirjoittajaa.

Tarinoita tarkastellessa keskeiset kertomusten juonten huippukohtat liittyivät erityisesti opiskelemaan ja takaisin työelämään pääsyyn tai edes silloin tällöin saatuihin keikkatöihin. Huippukohtana voi pitää myös sen oivaltamista, että työ ei ole koko elämä, sillä elämän merkityksellisyyden voi löytää myös muualta. Myös eläkkeelle pääseminen näyttäytyi monen kertomuksen huippuna. Kertomusten juonten pohjakohtina ja surunaiheina näyttäytyivät irtisanotuksi joutumisen ohella tulotason ja talouden romahdus, masennukseen johtava merkityksellisyyden ja osallisuuden tunteen kadottaminen sekä tunne siitä, että elämä ei ole omissa käsissä, kun työnhaku ei tuota tulosta. Myös läheisten menetykset ja koulutusta vastaamattomat työtarjoukset aiheuttivat juonen pohjakohtia.

Kertomuksista oli havaittavissa laaja tunneskaala irtisanomisuutisen vastaanottamisessa. Tuotannollisista ja taloudellisista syistä irtisanottujen henkilöiden ensireaktiot irtisanomisuutiseen vaihtelivat yllättyneisyydestä ja epäuskosta häpeään ja järkytykseen:

”Mielessä ei ehtinyt edes käydä ajatus siitä, että itse seisaisin ulkopuolella pahvilaatikkoa puristaen, kunnes niin kävi. Hävetti.” (K8)

”Irtisanominen oli kauheaa, menin klo 8 hyvillä mielin töihin ja puolen tunnin sisällä minulla ei ollut enää työpaikkaa. Kaikki tuntui niin alentavalta. Olin kuin varas, joka taluteen tavaratalosta ulos.” (K10)

Lisäksi irtisanomistilannetta leimasivat irtisanotun epäusko ja itsesyytökset. Jäsentääkseen yllättävää uutista kertomusten kirjoittajat esittivät itselleen kysymyksiä siitä, miksi kävi niin kuin kävi:

”Monesti on tietenkin tullut mietittyä, miksi juuri minä?” (K1)

”Olen edelleen järkyttynyt, turta ja ilman kyyneliä. - - Kuten aina traumaattisen tapahtuman jälkeen, mielessä kulkee tapahtumajana siitä, miten kaikki meni. Kuka sanoi ja mitä, mitkä vihjeet oli rivien välissä, mitä olisi pitänyt huomata, aavistinko tämän? Miksi kävi näin, olisinko voinut estää sen?” (K2)

6.2 Irtisanotun identiteettiin vaikuttavia tekijöitä

Esittelen seuraavaksi aineistosta nousseet pääteemat, jotka toistuivat kertomuksissa yhä uudelleen tekstin kirjoittajan pohtiessa työttömyyden ja irtisanotuksi joutumisen vaikutusta hänen käsitykseensä omasta itsestään. Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymykseeni siitä, minkälaisia asioita kertomusten kirjoittajat liittävät irtisanotuksi joutumiseen ja miten nämä asiat vaikuttavat heidän persoonalliseen identiteettiinsä. Taulukossa 1 on esitelty kootusti aineistosta nousseet pääteemat ja esimerkit niiden erilaisista ilmenemismuodoista. Tämän jälkeen kuvaan tarkemmin aineistosta esiin nousseita pääteemoja.

TAULUKKO 1. Irtisanotun identiteettiin vaikuttavat teemat

Teema	Sanallinen esimerkkikuvaus
Osattomuus ja toiseuden kokemus	Yhteiskunnan ulkopuolelle joutuminen, työyhteisön menetys
Taloudellinen tilanne	Hätää toimeentulosta
Työn merkitys	Työ on henkilölle kaikki kaikessa tai hän ei ole koskaan määrittänyt itseään työn kautta
Elinikäinen oppiminen	Kouluttautuminen uuteen ammattiin, itsensä kehittäminen
Sosiaaliset suhteet	Kannustus ja rohkaisu, energiaa vievät ihmissuhteet
Elämä odotustilassa	Odottaa työpaikkaa ja raha-asioiden parantumista, vapaa-aika on odottamista, kaikki päivät tuntuvat samanlaisilta, oma elämä on muiden käsissä

6.2.1 Osattomuuden ja toiseuden kokemus

Lähes kaikki aineiston kirjoittajat kuvailivat sitä, miltä työn menettäminen tuntuu osallisuuden näkökulmasta katsottuna. Osallisuuden tunteen menettäminen ja siitä seuraava toiseuden ja ”toisen luokan” kansalaisena oleminen näyttäytyvät vahvoina asioina, joita irtisanotuksi joutuneet liittävät itseensä työttömyyden kohdatessa. Heti irtisanomistilanteen jälkeen konkreettisimmillaan osattomuuden kokemus näyttäytyy työttömän arjessa työyhteisöstä luopumisena. Kirjoittaja on vailla yhteisöä, johon kuulua:

” - - oli ikävää luopua mukavista työkavereista. Työkaverien seura kahvi- ja lounastaukoineen sekä pikkujouluineen puuttuvat.” (K1)

Usein toimivan työyhteisön arjessa kantavana voimavarana huomaa vasta silloin, kun se otetaan pois. Työyhteisön merkitys on kirkastunut, kun sitä ei enää ole. Lisäksi se, ettei kuulu enää osaksi työpäivän ja -viikon kiertoa luo osattomuutta. Monia kirjoittajia huolettaa irtisanotuksi jouduttuaan heidän oma sosiaalinen hyvinvointinsa, mikäli sosiaaliset suhteet ovat koostuneet pitkälti menetetyn työyhteisön jäsenistä.

Osattomuuden ja toiseuden kokemus linkittyvät kauaskantoisemmin tunteeseen siitä, ettei ole yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. Tämä johtaa arvottomuuden ja merkityksettömyyden tunteisiin ja vaikuttaa näin käsitykseen itsestä:

”Pahinta on juuri merkityksellisyiden menettäminen. Olisi tärkeää olla tärkeä. Osa jotakin. Täyttää oma ruutunsa, juosta viestissä oma osuutensa. Sosiaalinen yksinäisyys, oman ryhmän puuttuminen, saa olon tuntuaan pois suljetulta.” (K6)

Työtä pidetään linkkinä yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Työssä olevien tärkeyden nähdään korostuvan riippumatta työn laadusta. Kun työ otetaan pois, katkeaa yhteenkuuluvuuden tunne muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Monet kirjoittajat kokivat yksinäisyyttä ja muiden ihmisten tuomitsevaisuutta. Useissa kertomuksissa toimeentulon nähdään pitävän kiinni yhteiskunnassa. Työuran katkeaminen jättää yhteiskunnan ulkopuolelle, mikä johtaa kirjoittajan näkemään itsensä puutteellisena ja alempiarvoisena:

”En ollut enää työssäkäyvä kunnan kansalainen, vaan irtisanottu, jotenkin viallinen ja kunnoton ihminen. -- kun minut irrotettiin työelämästä, koin, että minut samalla irti leikattiin koko yhteiskuntaa ylläpitävistä voimista ja arvokkuudesta. Hyödytön kansalainen, jossa oli jokin vika, kun se ei enää työhön kelpaa.” (K9)

Lisäksi osa kirjoittajista toi esiin toiseuden ja osattomuuden tunteeseen linkittyvää kategorisointia, jolla on vaikutus erityisesti irtisanotun sosiaaliseen identiteettiin. Toiseuden tunne tulee vahvasti esiin muiden ihmisten työttömyydelle määrittelemien stereotyyppien kautta. Useisiin työpaikkoihin toivottiin työnhakijoiksi työssäkäyviä ihmisiä, eikä syrjäytyneitä. Näin työttömyyteen liitetään syrjäytyneen leima, mikä vaikuttaa vahvasti sosiaalisen identiteetin kautta persoonalliseen identiteettiin. Työtön mielletään tietynlaiseksi. Jos hän jollakin tavalla poikkeaa siitä, kyseenalaistetaan, onko hän ”oikea” työtön vai käyttäkö hän vain hyväkseen yhteiskunnan työttömille osoittamia tukia:

”- - työttömän pihalla ei saa olla autoa, eivätkö työttömien lapset saa olla hyvin pukeutuneita, eivätkä työttömät saa harrastaa mitään.” (K10)

6.2.2 Taloudellinen tilanne

Taloudellisen tilanteen muutos irtisanotuksi joutumisen jälkeen vaikuttaa luonnollisesti siihen, kuinka yksilö joutuu määrittelemään uudelleen itseään ja oman elämänsä mahdollisuuksia. Tutkimuksen tuloksissa oli havaittavissa selviä yhteyksiä taloudellisen tilanteen ja toiseuden kokemuksen välillä. Moni kirjoittaja liitti kerronnassaan taloudellisen tilanteen irtisanotuksi joutumiseen ja sen merkityksiä pohdittiin elämän uudelleen järjestämisen kannalta.

Useissa kertomuksissa taloudellisten haasteiden tiedostaminen nähtiin olevan jatkuvasti läsnä ja näin vaikuttavan kaikkiin arjen valintoihin. Kertomuksissa korostui jatkuva mietintä siitä, mihin on varaa. Rahoja on laskettava toistuvasti ja on tehtävä päätöksiä sen suhteen, mitä hankintoja priorisoi milloinkin. Pelko rahojen loppumisesta tulee toistuvasti mieleen:

”Työttömänä olo mielestäni hirveä asia. Pahimmillaan se on hätää toimeentulosta, miten hankkia välttämättömät ruoka ja vaatteet ja kuinka maksaa asuntomenot.” (K1)

”Yhtäkkiä kaikki mitä ajattelen, on raha, mistä sitä saa ja miten sitä voi säästää.” (K2)

Eräs kirjoittaja kertoikin, että taloudellisen tilanteen ollessa tiukka, mieleen tulee mitä kekseliäimpiä tapoja säästää rahaa. Taloudellisen tilanteen ongelmat ja huolet vaikuttavat samalla siihen, kuinka kirjoittaja näkee itsensä suhteessa muihin. Irtisanotuksi joutumisen seurauksena romahtaneiden tulojen ja taloudellisen ahdingon myötä kirjoittajat ovat joutuneet luopumaan sekä asunnostaan että itseltään huolehtimisesta ja lääkäripalveluista, mikä aiheuttaa irtisanotun näkemään itsensä huonompana, kuin muut:

”Suomessa vaaditaan, että pitää olla hyvin pukeutunut ja hiukset leikattu ja laitettu. Minäkin olen käynyt viimeksi 8 vuotta sitten kampaajalla, rahaa ei vain ole itsensä hoitamiseen, kun ruokaankaan ei aina ole varaa.” (K10)

Muutamassa kertomuksessa taloudellinen tilanne ei kuitenkaan ole aiheuttanut ahdistusta ja huolta, kunhan elää säästeliäästi. Nämä henkilöt eivät myöskään nähneet taloudellisella tilanteella vaikutusta siihen, minkälaisiksi he itsensä mieltävät.

6.2.3 Työn merkitys

Osalle kirjoittajista työ näyttäytyy tärkeänä itsensä toteuttamisen ja merkityksellisyyden kokemuksen lähteenä. Toisille työ vaikuttaa olevan väline muiden asioiden saavuttamiseen elämässä. Se, minkälaisen merkityksen kirjoittaja antaa työuralleen, vaikuttaa hyvin paljon siihen, miten hän selviytyy irtisanotuksi joutumisesta ja kuinka hän jäsentää arkeaan uudelleen työttömyyden näkökulmasta. Monissa aineiston kertomuksissa tuotiin esiin kirjoittajan suhdetta työhön.

Osa kirjoittajista kertoi suoraan työn olevan olennainen osa identiteettiä ja sitä, minkälaisena ihmisenä hän itsensä näkee. Työ myös mielletään kirjoittajien käsityksissä olennaiseksi osaksi identiteettiä, sillä työ tulee esiin aina uudelle ihmiselle esittäytyttyäessä. Työstä luopumisen mukana kirjoittaja vaikuttaa kadottavan myös itsensä. Kirjoittaja ei osaa nähdä vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan työn ulkopuolelta.

”Nyt minä olin jäämässä työttömäksi, tätä minä olin aina pelännyt. Työ oli aina ollut minulle kaikki kaikessa. Olin koulutukseltani - - ja se oli myös minun identiteettini ulospäin. Nimi, ammatti ja näinhän se oli. Onkohan minua huomenna olemassa ollenkaan? Kukas minä nyt sitten olen ja mitä minä oikein osaan? Miten minä itseni ihmisille esittelen ja millä minä nyt päiväni täytän?” (K3)

Työ nähtiin kertomuksissa merkityksellisenä myös siksi, että osa kirjoittajista oli omistanut elämänsä työlle ja näin ollen halusi antaa sille huomattavan ison osan ajastaan. Ylipitkät työpäivät ja vapaa-ajalta vapaaehtoisesti tarvittaessa töihin suostuminen kertovat työn suuresta roolista kirjoittajan arjessa. Toisille työ ei ollut sen merkityksellisempi asia elämässä, kuin mikään muukaan. Rahaa ei tällaisissa tapauksissa mielletty pääosaan omassa elämässä, eikä työ tuonut suuria merkityksellisyyden tunteita. Monille esimerkiksi vanhempana oleminen auttoi itsensä näkemistä uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen ja näin kohensi kaatoamassa olevaa identiteettiä tilanteessa, jossa työtä ei enää ollut. Näin irtisanotuksi joutuminen on ollut helpompi hyväksyä:

”Olen pärjännyt työttömänä varmasti siksi melko hyvin, koska en ole koskaan määrittänyt itseäni työn kautta.” (K5)

Eräälle kirjoittajalle irtisanotuksi joutuminen avasi uudenlaisen suhteen työnteokoon. Irtisanotuksi joutumisen jälkeen hänen elämänsä olivat alkaneet täyttää asiat, joille ei aiemmin ole ollut aikaa. Tämä sai hänet näkemään työttömyydessä positiivisia puolia, jotka kannattelevat häntä irtisanomisesta seuranneessa isossa elämänmuutoksessa:

”Huomasin käänteentekevän asian: elämäni olikin minulle tärkeämpää kuin työ. Pidin itseni kanssa lukemattomia yt-neuvotteluja, joiden agendalla oli jatkuvasti ensimmäisenä kohtana: mitä minä loppuelämältäni haluan. Vastauksena oli aina, että haluan elämänmaakuista elämää. En halunnut enää uutta kierrosta epävarmaan työelämään.” (K9)

6.2.4 Elinikäinen oppiminen

Näen elinikäisen oppimisen tässä tutkimuksessa kaikenlaisena itsensä kehittämisenä. Irtisanotuksi joutuminen elämänmuutoksena asettaa ihmisen katsomaan elämänsä kokonaisuutena: mitä osaan ja mitä vielä haluaisin oppia. Elinikäisen oppimisen näkökulma korostui useissa tutkimusaineiston kertomuksissa. Lähes

kaikki kirjoittajat nostivat esiin itsensä kehittämisen selviytymiskeinona työttömyydestä. Yhdessä kertomuksessa uudelleen kouluttautuminen jäi kuitenkin koulutusoppaiden ja -mahdollisuuksien tutkimisen tasolle, kun kirjoittaja työllistyikin uudestaan. Myös yritystä lähteä opiskelemaan oli, mutta TE-toimisto tuli vastaan epämällä työttömyysetuutta koulutukseen, jonka potentiaalia ei nähty koulutusalan huonon työtilanteen vuoksi. Tämä harmitti kirjoittajaa kovasti, sillä hän olisi halunnut päästä kehittämään itseään.

Itsensä kehittäminen lisää mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen, mikä muovaa yksilön käsitystä omasta itsestä ja omista vahvuuksista. Monet kirjoittajat näkivät uudelleen kouluttautumisen avaimena takaisin työelämään ja oman itsetunnon nostattamiseen. Itsensä kehittäminen nähtiin työttömyyden aikana tärkeänä. Lähes kaikista kirjoittajista tuntui olennaiselta tehdä jotain, kun ei ole työssä. Uudelleen kouluttautuminen auttaa luomaan uudenlaista persoonallisen identiteetin osaa, ammatillista identiteettiä. Oppimalla uutta yksilö pääsee lähemmäs sellaista identiteettiä, jota hän tavoittelee:

”Jotain muuta oli nyt keksittävä. Jotakin, joka voisi työllistää tällaista kuusikymppistä vielä seuraavaksi viideksi vuodeksi. Tutkia, mitä minä vielä osaisin tehdä ja jopa tilaisuuden hankkia itselleen uusi identiteetti vaihtamalla ammattia ja oppimalla uutta.” (K3)

Oli ilahduttavaa huomata, että myös lähellä eläkeikää olevat kirjoittajat kokivat itsensä kehittämisen tärkeänä irtisanotuksi joutumisesta selviytymisessä. Asenne: koskaan ei ole liian myöhäistä, välittyi teksteistä hyvin. Pelkkä asenne ja taistelutahto eivät kuitenkaan aina riitä. Toiset miettivät koulutukseen hakeutumista pitkään ja päättivät lopulta lähteä kokeilemaan. Itsensä kehittämiseen motivoiva suuri elämänmuutos auttoi sopeutumaan uudenlaiseen tilanteeseen, mutta se vaati kuitenkin myös rohkeutta:

”Pitää olla taistelija, sopeutuja, nöyrä ja tavoitteellinen, siis jos aikoo päästä eteenpäin, tuuristakaan ei ole haittaa. Minä tarvitsin rohkeutta hypätä uuteen koulutukseen.” (K4)

Mikäli uudelleentyöllistyminen ei uudelleen kouluttautumisenkaan myötä onnistu, on usko kouluttautumisen höytyihin koetuksella. Eräs kirjoittaja kertoo opiskelleensa työttömyytensä aikana kaksi uutta tutkintoa, mutta ne eivät ole

tuottaneet tulosta työllistymisen suhteen. Tällaisessa tilanteessa elinikäisen oppimisen näkökulma voi jopa vaikeuttaa identiteetin uudelleenrakentamista, kun vallalla on tunne, ettei nähdystä vaivasta huolimatta kelpaa.

Elinikäinen oppiminen identiteetin uudelleenrakentamisen tukena ei kuitenkaan aina tarkoita uuteen ammattiin liittyvää tutkintotavoitteista opiskelua. Toisinaan itsensä kehittäminen voi olla myös muiden taitojen kehittämistä, joista yksilö kokee saavansa onnistumisen kokemuksia ja voimaa uudenaikaisessa elämäntilanteessa. Kaikenlaiset onnistumisen kokemukset uuden oppimisessa ja innostus omasta pärjäämisestä tukevat identiteetin uudelleenmäärittelyä ja positiivista käsitystä omasta itsestä:

”Opiskelin työväenopistossa ja aikuislukiossa ja viihdyin niin hyvin, että joku kertoi minun nuortuneenkin.” (K9)

6.2.5 Sosiaaliset suhteet

Niillä, jotka selviytyivät irtisanomisuutisesta ilman elinolojen vakavaa heikentymistä ja työttömyyden mukanaan tuomia hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, kuten masennusta ja ahdistusta, oli tukena työpaikan ulkopuolinen sosiaalisten suhteiden verkosto. Näen, että yksilön hyvinvointi on suuressa roolissa identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta, sillä mitä paremmin yksilö voi, sitä valoisampana hän näkee itsensä ja tulevaisuutensa. Kun työpaikan joutuu yllättäen jättämään, on tärkeää, että koko sosiaalista elämää ei joudu jättämään samalla kertaa. Useat kirjoittajat mainitsivat jollakin tapaa työpaikan ulkopuolisten ihmisten merkityksen omalle jaksamiselle ja selviytymiselle, mikä vaikuttaa siihen minkälaisilla voimavaroilla identiteettiä lähdetään rakentamaan uudelleen.

Usein tärkeimpänä tukena irtisanotuksi joutuneena näyttäytyi oma puoliso ja yksin elävillä henkilöillä vanhemmat ja ystävät. Myös lapsien ja lapsenlapsien olemassaolo toi merkityksellisyyden tunnetta työn menettämisen jälkeen. Monista tarinoista välittyi myös se, että lapsien takia on pärjättävä ja jaksettava eteenpäin vaikeassa tilanteessa. Läheisten tuella ja kannustuksella nähtiin kaiken

kaikkiaan olevan valtava merkitys elämänhallinnan, ja sitä kautta oman minuuden uudelleenrakentamisen ja uudelleen työllistymisen kannalta. Läheiset pitivät kiinni muuten haastavalta tuntuvassa arjessa:

”Ilman taistelutahtoa ja läheisten tukea olisin varmaan tälläkin hetkellä työtön. Kesti huomattavan pitkään toipua mielentilasta, jota työttömyys aiheuttaa - - mitä pidempään työttömänä, sen paremmin kaikki tavallinen arkinen taito ja elämänhallinta katoaa.” (K4)

Se, miten ihmiset lähipiirissä suhtautuvat työttömyyteen, vaikuttaa hyvin paljon omaan toipumiseen ja identiteetin uudelleenrakentamiseen. Jos ei joutu irtisanotuksi joutumisen jälkeen kohtaamaan syyllistämistä pitkittyneestä työttömyystilanteesta johtuen, on paremmat mahdollisuudet saada identiteettiin vaikuttava vahva itsetunto takaisin. Vaikka muutamien kirjoittajien oli aluksi vaikea kertoa tilanteesta läheisille, niin läheisten tuen kautta irtisanottu voi kuitenkin nähdä itsensä edelleen kelpaavana ihmisenä. Sen sijaan sosiaalisen tuen puute vahvistaa ulkopuolisuuden tunnetta ja lisää syrjäytymisriskiä. Toisilla sosiaaliin suhteisiin liittyi kuitenkin myös paljon vastuuta, mikä johtaa siihen, että sosiaaliset suhteet ottavat irtisanotuksi joutumisesta toipumisen kannalta enemmän voimavaroja, kuin antavat niitä. Eräs kirjoittaja kertoi toimivansa sekä äitinsä että setänsä omaishoitajana tilanteessa, jossa omatkin voimavarat ovat koe-tuksella.

6.2.6 Elämä odotustilassa

”Nyt työttömänä ehtii istua odotushuoneissa, periaatteessa koko elämä on siirtynyt odotustilaan.” (K2)

Viimeisimpänä aineistosta nousi kertomukset kokoava teema, elämä odotustilassa. Irtisanomisesta seurannut työttömän elämä nähdään kaikissa tarinoissa jollakin tapaa odotustilana. Työssäkäyvän ihmisen arjen normaali jatkumo on pysähtynyt ja tulevaisuus näyttää epävarmalta kaikkine mahdollisuuksineen ja mahdottomuuksineen.

Odottamiseen liittyvä epävarmuus on läsnä jatkuvasti. Epävarmuus liittyy olennaisesti siihen, että itse voi tehdä oman osuutensa tilanteensa parantamiseksi, jonka jälkeen ei voi enää vaikuttaa oman elämänsä suuntaan. On osittain pelottavaa joutua antamaan ohjat jonkun muun käsiin ja vain odottaa:

”Pahiten minuun sattui se, kun tajusin, että toimeentuloni ja sen mukana koko elämäni ei enää ollut omilla, vaan virkamiesten käsissä.” (K9)

Kun joutuu luovuttamaan vallan työnhaun suhteen TE-toimistolle ja taloudellisen toimeentulonsa suhteen Kelalle sekä odottamaan palkkausta työntajien taholta, ei irtisanottu voi muuta kuin odottaa. Muiden ”hampaissa” oleminen syö itsetuntoa ja itsearvostusta vaikuttaen käsitykseen omasta itsestä:

”Itsetunto, oma ja muiden arvostus minuuttani kohtaan, epävarmuus kaikesta tulevasta, siinäpä muutama niistä kaveruksista, joiden seurassa aloin aamupuuroani syödä.” (K9)

Epävarmuuteen ja odottamaan joutumiseen liittyy myös tunne yksityisyyden menettämisestä. Moni odotti, että pääsisi pois Kelan ”kynsistä”. Jollekin muulle, kuin itselleen tilivelvollisena oleminen alentaa yksilön toimijuutta, mikä vaikuttaa siihen, kuinka pian identiteetin uudelleenrakentaminen onnistuu:

”Mutta mikään ei ole niin kamalaa, kuin joutua työttömänä Kelan eli Kansaneläkelaitoksen kynsiin. Jos työttömällä tähän asti on ollut vielä joitain itsetunnon rippeitä jäljellä, niin nyt ne lopultakin kitketään pois. Joudut tekemään tiliä kaikesta elämäsi liittyvästä.” (K10)

Irtisanotuksi joutumisen myötä lisääntynyt vapaa-aika nähtiin useissa kertomuksissa odottamisena. Toisaalta kaikki mitä voi tehdä, on vain odottaa. Ja toisaalta ei ollut mitään uutta, mitä odottaa, kun kaikki päivät näyttäytyvät samalaisina:

”Aluksi en meinannut millään saada tolkkua mihinkään. Ei mennyt ymmärrykseen, että maanantaiaamu ei tarkoita muuta kuin sunnuntaiaamu tai torstaiaamu. Että aamut ja illat menettivät identiteettinsä samalla kun minäkin.” (K8)

Monissa kertomuksissa pyrittiin odottamisen ohella pitämään elämästä kiinni järjestämällä pientä ohjelmaa jokaiselle päivälle. Säännöllinen työrytmi muuttui monilla ensin pitkiksi yöuniksi ja lisääntyneestä vapaa-ajasta nauttimiseksi. Nyt

ei ollut enää kiire minnekään. Pidemmän päälle odottaminen kuitenkin alkoi syödä positiivista ajattelua tuoden mukanaan masentuneisuutta ja huonoa omaatuntoa siitä, että liikkuu kaupungilla ”kunnon” ihmisten ollessa töissä. Odottaminen syö omaa arjenhallintaa, ja pian elämää ryhmittää ainoastaan ympärillä olevien ihmisten arki:

”Pääaiheita esimerkiksi sosiaalisissa medioissa on lomat ja töihin paluut. Aamuherätykset töihin. Mahdolliset ylityöt ja työvuorot. Työttömänä vuotta rytmittää vain juhlapyhät. Ja muiden arki. Itse on hiukan matkustajana muiden elämässä.” (K12)

Myös työn hakeminen näyttäytyi monelle odottamisena. On odotettava, että löytyy paikkoja, joihin hakea, odotettava haastattelukutsua ja tuloksia haastattelun jälkeen. Monet lähtivät innolla työnhakuun, mutta työllistymisen odottamisen pitkittyessä alkavat niin motivaatio kuin usko itseensä hiipua. Useissa kertomuksissa lähdetään nöyränä työnhakuun, mutta korkeasti koulutetut kirjoittajat eivät kuitenkaan halua tyytyä mihin tahansa työhön, vaan jäävät odottamaan edes suurin piirtein omaa alaa vastaavia töitä. Identiteetin uudelleenrakentamisprosessin aloittaminen heikentyy, kun työn odottamisesta seuraa taloudellisen tilanteen parantumisen odottamista, ja näin odottaminen muodostaa irtisanotulle negatiivisen kehän:

”Aika työttömänä, aika, joka ei ole koskaan omaa, vaan työvoimatoimiston, ja se on aina odottamista. Odottaa, että löytää työpaikan, odottaa että hakemuksiin vastataan, odottaa että tulee tilille rahaa, siitä odottamisesta, että voi maksaa elämisestään, odottaa että jotain järjestyisi jostain.” (K4)

6.3 Tarinoita irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamisesta

Seuraavaksi esittelen tutkimuksen tuloksia kokoavat tyypitarinat, joista kukin edustaa yhtä erilaisista lähtökohdista käsin analyysissä syntynyttä irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamisen prosessia. Jokaisen tyypitarinan keksitty nimi kuvaa tarinan tutkimuksellista ydinsanomaa. Kyseisiin nimiin päädyin luetuani alkuperäiset kertomukset useaan kertaan, rakennettuani niistä kronologisesti etenevät tyypitarinat ja tiivistettyäni itselleni jokaisen kertomuksen keskeisen sanoman.

Esitän tutkimuksen tulokset tyyppitarinoiden kautta, koska haluan vastata tutkimuskysymyksiini sen pohjalta, mitkä ovat aineistosta nousseet yleisnäkyvät. Aineistoon uppoutuessani huomasin, että ei ole yhtä ja samanlaista matkaa irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamiseen. Kertomusten henkilöt joutuivat irtisanotuiksi osittain erilaisista lähtökohdista ja taustoista käsin. Tämän vuoksi tulosten esittäminen muutamana pelkistettynä tyyppitarinana tuntui luontevalta. Tällaisen tulosten esittämistavan etuna on se, että tutkimukseen osallistuvien tunnistettavuus vähenee, mutta haittana on se, että näin tarinoiden yksilölliset piirteet jäävät vähälle huomiolle (Hänninen 2015, 180). Tyyppitarinoiden avulla sain tulosten esittelyn yleistettävämpään muotoon.

Tyyppitarinat vastaavat tutkimuskysymykseeni siitä, kuinka irtisanotut onnistuvat rakentamaan identiteettiään uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Tyyppitarinoissa nousee esiin kullekin identiteetin uudelleenrakentamiseen tälle tälle tyyppitarinan henkilölle ominainen sisäinen tarina. Tarinoissa yhdistyvät eri elämäntilanteissa olevien irtisanottujen kertomukset ja kokemukset. Näin jokainen tyyppitarina kuvaa erilaista irtisanottujen henkilöiden narratiivista identiteettiä ja identiteetin uudelleenrakentumista irtisanomistilanteen jälkeen.

Aineiston kahdestatoista kertomuksesta kolme sijoittui sankaritarinaluokkaan, neljä kertomusta muistutti tragediaa, kolme komediaa ja kaksi ironiaa. Kaksi kertomusta olivat vaikeasti luokiteltavia. Toinen niistä muistutti kuitenkin eniten ironiaa ja toinen tragediaa, minkä vuoksi nämä epäselvät kertomukset päätyivät analyysissa edellä mainittuihin luokkiin.

6.3.1 Liisa lähestyy eläkeikää

Liisa on 59-vuotias parisuhteessa elävä nainen, jolla on takanaan pitkä työura kemian alan yrityksessä. Liisalle työ merkitsee käytännössä koko elämää; hän elää ja hengittää työlleen. Ystävät ovat joskus sanoneetkin, että hänen pitäisi ottaa työn suhteen rauhallisemmin. Töihin on kuitenkin mentävä myös vapaa-ajalla, mikäli kutsu käy. Niinhän tunnolliset työntekijät tekevät. Liisan työpaikalla on kuitenkin jo pitkään mennyt huonosti ja ilmassa on enteileviä merkkejä tulevista yt-neuvotteluista. Liisaa pelottaa kuinka hänen käy, vaikka ei tosiasiaassa usko,

että hänellä, pitkän uran ja rautaisen ammattitaidon omaavalla ihmisellä, olisi hätää tässä epävarmassa työtilanteessa.

Niin siinä kuitenkin kävi, että Liisan ura katkesi kuin seinään. Hänen täytyi jättää työnsä kymmenen muun henkilön tavoin tuotannollisista syistä johtuen. Alussa vastassa oli hämmennys ja kauhunsekaista pelkoa: miten minä tästä selviydyn, saanko vielä töitä viittä vaille ennen eläkeikää? Hänestä tuntui, kuin koko ihmisyyden olisi viety. Myös talousasiat alkoivat ahdistaa työtöntä Liisaa ja hänen arkensa alkoi luisua masentuneisuuden puolelle, mikä herätti Liisan pohtimaan erilaisia vaihtoehtoja ja näin hän koki voivansa vaikuttaa tilanteeseensa. Eräänä aamuna Liisa huomasi sanomalehteä selaillessaan ilmoituksen hänen alaansa liittyvästä täydennyskoulutuksesta, joka takaisi hyvät työllistymisnäkymät. Läheisten rohkaisemana Liisa päätti hakea mukaan koulutukseen. Hän koki iloa omien vahvuksiensa löytämisestä ja osaamisensa kehittämistä. Valmistumisensa jälkeen Liisa pääsi pian töihin ja koki taas olevansa osa yhteiskuntaa. Hän ehti työskennellä vielä viisi vuotta uusissa tehtävissä, kunnes sai jäädä eläkkeelle työntekijänä, eikä työttömänä työnhakijana.

Liisan tarina on luonteeltaan sankaritarina. Sankaritarinassa alkutila on harmoninen, kunnes pahan voimat saapuvat ja sankari taistelee pahan voittoakseen (Hänninen 2002, 96). Pahan voima on harmonista, työntäyteistä arkea uhkaava työttömyys, jota vastaan Liisa ensin antautuu, mutta päättääkin lopulta taistella vastaan. Hän on rakentanut identiteettinsä pitkälti aiemman työuran pohjalta, ja siksi luovuttaminen on lähellä. Huolena on myös Liisan korkea ikä, jonka hän kokee esteenä uuden identiteetin rakentamiselle. Identiteettiprojektina tämä tarinatyypin merkitsee sankaruuden osoittamista laittamalla oma minuus ja kyvyt julkiselle koetukselle (Hänninen 2002, 96). Liisa tarvitsee muiden tukea uskaltaakseen osoittaa niin itselleen kuin muillekin, että myös vanhemmalla iällä voi vielä oppia uutta ja onnistua uudelleentyöllistymisen kautta pääsemään taikaisin osalliseksi yhteiskuntaa.

6.3.2 Arto ajautuu umpikujaan

Arto on yksinasuva 55-vuotias IT-alalla työskentelevä mies. Työ on ollut Artolle vain väline unelmien toteuttamiseen, toisin sanoen hän työskenteli vain rahan

takia. Samalla työ oli kuitenkin myös tärkeä sosiaalinen kohtaamispaikka. Arton ystäväpiiri muodostuu pitkälti työkavereista, sillä hänen on helppo olla samoista asioista kiinnostuneiden seurassa. Perheeseen kuuluu liikuntarajoitteinen äiti, jota Arto käy harvakseltaan katsomassa. Eräänä normaalina työaamuna Arton esimies oli vastassa ja sen suurempia selittelemättä antoi irtisanomispaperin allekirjoitettavaksi. Kyllähän tieto henkilöstön vähennyksistä taloudellisiin syihin perustuen oli tiedossa, mutta Arto ei osannut ajatella, että kaikki voisi tapahtua näin pian ja juuri hänelle.

Mielen täytti ahdistus, mutta ulospäin Arto suhtautui asiaan huumorilla. Kuukauden työttömänä oltuaan hän tunsi itsensä todella ulkopuoliseksi. Enää ei ollut yhteisöä, johon kuulua. Artosta alkoi tuntua, että hän alkoi vähitellen erkaantua yhteiskunnasta. Yhä hän toivoi taloudellisen tilanteen parantuvan entisessä työpaikassaan, jotta paluu vanhaan elämään mahdollistuisi. Myös muita oman alan töitä Arto haki lähes pakkomielteisesti turhautumiseen asti. TE-toimistossa häntä katsottiin kuin toisen luokan kansalaista ja hän tunsi toiseuden kokemuksensa yhä pahentuvan. Hän ei voinut enää tehdä samanlaisia asioita, kuin muut ja työttömän leima otsassa tuntui vahvistuvan. Olo tuntui vialliselta ja kelpaamattomalta. Työnhaku pienellä paikkakunnalla ei useista yrityksistä huolimatta tuottanut tulosta ja näin merkityksettömyyden tunne alkoi hiipiä Arton ajatuksiin. Lisääntyneen vapaa-ajan myötä hän päätti lähteä auttamaan sairasta äitiään ja sai tästä hetkellisiä valonpilkahduksia mielialaansa. Pian myös Arton täti alkoi voida huonosti ja tarvitsi apua. Vähitellen työnhakuun tarvittavat voimavarat hupenivat läheisten auttamiseen ja Arto alkoi tuntea itsensä yhä masentuneemmaksi. Elämän siirtymien odotustilaan lamautti hänet, eikä uuteen koulutukseen hakeutuminen tuntunut motivoivalta. Arto tunsi kyvyttömyyttä tehdä tilannettaan eteenpäin vieviä ratkaisuja. Hän ajatteli vain vanhaa työtään ja koki olevansa täysin solmussa tilanteensa kanssa.

Arton tarina kuuluu tragedian luokkaan, jossa päähenkilö ei pysty voittamaan pahuuden voimaa ja hän herättää lukijassa myötätuntoa (Hänninen 2002, 96). Arto keskittyi ajatuksissaan menneeseen elämäänsä, eikä motivoitunut uudesta suunnanmuutoksesta eli uuteen ammattiin opiskelusta. Hän ei kyennyt luopumaan menneisyydestä, koska se sisälsi tärkeän sosiaalisen verkoston. Arto

ei kuitenkaan halunnut luopua taistelusta pahaa vastaan, mikä johti hänet umpikujaan ja hidasti identiteetin uudelleenrakentamisen käynnistymistä. Vaikka Arton identiteetti ei kietoutunutkaan vahvasti työn ja ammatin ympärille, oli työ iso osa hänen sosiaalista identiteettiään. Työyhteisön menetyksen ja energiaa vievien läheisten auttamisen myötä identiteetin uudelleenrakentamiseen tarvittavat voimavarat olivat lopussa. Myös vahva osattomuuden tunne vei tilaa uuteen identiteettiin kasvamiselta ja vaikutti olennaisesti Arton käsitykseen itsestään.

6.3.3 Elsa ehtii uudelle uralle

Elsa on 50-vuotias viiden lapsen yksinhuoltajaäiti, joka on saanut ensimmäisen lapsensa nuorella iällä. Ei hänellä silloin ollut aikaa käyttää varhaisimpia aikuisvuosiaan unelma-ammattiin opiskelemiseen, sillä lapset ja koti oli hoidettava, kuten kunnan äidin kuuluu tehdä. Esikoisen ollessa viisivuotias Elsalle ja hänen lastensa isälle tuli ero ja lapset jäivät Elsalle. Nyt vastuu lapsista jäi vielä enemmän Elsan harteille. Muita vaihtoehtoja kyseenalaistamatta ja taloudellisen tilanteen pakottamana Elsa joutui hakemaan työtä ja ainut mitä hän kouluttamattomana henkilönä sai, oli laitossiivoojan työ. Elsa eli suorituskeskeisesti tätä työtä tehden lähes lastensa aikuistumiseen asti, kunnes työpaikkaa riepottelivat rasfaat yt-neuvottelut, joiden seurauksena Elsa sai päivän aikaa kerätä tavaransa ja lähteä.

Tieto tuli Elsalle aluksi hämmennyksenä. Kotona kuitenkin pääsi itku. Vaikka työ ei ollutkaan Elsalle kodinhoitoa ja perhettä tärkeämpi, oli se kuitenkin tuonut arkeen rytmiä ja säännöllisyyttä sekä turvasi taloudellisen tilanteen. Aluksi lisääntynyt vapaa-aika tuotti kuitenkin myös hyviä puolia. Sai nukkua pitkään ja harrastaa asioita, joille ei aiemmin ollut aikaa. Hän alkoi etsiä elämänsä merkityksellisyyttä harrastuksista ja muista ihmisistä. Elsa pelkäsi kuitenkin läheistensä tuomiota ja venytti tilanteensa kertomista. Kun hän vihdoinkin uskalsi kertoa ystävilleen tilanteestaan, häntä muistutettiin uudesta alusta. Elsa havahtui täyttäneensä koko elämänsä ajan hänelle asetettuja odotuksia, mikä innoitti pohtimaan tilannetta. Pian Elsa ymmärsi, että ei hän nuorena siivoojan urasta haaveillut. Kaukaa lapsuudesta hän muisti innostuksensa sairaanhoitoa

kohtaan, olihan hän hoivaava luonne jo lastensakin suhteen. Elsa päätti koulutautua lapsuutensa haaveammattiin lääkäriksi ja työllistyi näin työhön, jossa hän pääsi toteuttamaan itseään ja näin koki saavansa aivan uudenlaista merkitystä elämäänsä.

Elsan tarinassa on vahvoja komedian elementtejä. Identiteetin kehityksen kannalta komedia viittaa piilossa olleiden tarpeiden ja mahdollisuuksien löytämiseen (Hänninen 2002, 96). Elsalla oli tukenaan vahva vanhemmuusidentiteetti, johon hän pystyi tukeutumaan työn menettämisen hetkellä. Toisaalta hän oli niin sitoutunut vahvaan vanhemmuusidentiteettiinsä, ettei ollut huomionnut omia toiveitaan. Merkityksellisyyden kokemusten löytyminen työn ulkopuolelta paransi hänen minäkuvaansa ja näin nopeutti hänen itsensä uudelleen määrittelyä. Taloudellinen tilanne tuotti huolta, mutta hän näki elämänsä odotustilaan siirtymisen eräänlaisena pysähtymisenä. Nyt sai vihdoinkin rauhassa pohtia, mitä oikeasti haluaa. Hän oli aiemmin työntänyt omat piilossa olevat tarpeensa taka-alalle. Usko itseen ja omiin kykyihin sekä ennen piilossa olleisiin itsensä kehittämisen mahdollisuuksiin avasivat tien uudelleen kouluttautumiseen ja takaisin työelämään.

6.3.4 Olli onnellisesti työtön

Olli on korkeasti koulutettu 46-vuotias ruuhkavuosia elävä perheenisä, jonka elämässä työ on väylä itsensä toteuttamiseen. Olli työskenteli firmassa, jossa perhe-elämän yhdistäminen vaativiin asiantuntiatehtäviin oli haasteellista. Hän kärsi jatkuvasta stressistä ja päänsäryistä. Kun esimies tuli yllättäen kertomaan yt-neuvotteluiden tuloksesta ja töiden loppumisesta taloudellisiin syihin ja yrityksen myymiseen vedoten, Olli koki samaan aikaan hämmennystä ja suurta ärtymystä yritystä kohtaan. Samalla myös hänen oma tilanteensa huolestutti.

Työttömän elämä näytti varjopuolensa muutaman kuukauden kuluttua irtisanotuksi joutumisesta. Taloudellinen tilanne rasitti koko perhettä. Olli koki suurta häpeää, ettei hän pystynyt turvaamaan perheensä toimeentuloa. Vaimo ja lapset olivat Ollille kuitenkin suuri tuki. Häpeän voittaakseen Olli lähti lopulta tarmokkaasti työnhakuun, mutta innostus loppui työtarjoukseen, jossa hänen olisi pitänyt siirtyä arvostetusta asiantuntija-asemasta sellaisiin myyntitöihin,

jotka eivät vastanneet hänen koulutustaan. Ei hän korkeasti koulutettuna mitä tahansa työtä lähtisi tekemään. Työttömyyden pitkittyessä Olli alkoi kuitenkin nauttia työttömyyden hyvistä puolista. Hän oli nyt enemmän läsnä lapsilleen. Olli sai seuraavien kolmen vuoden aikana kolme työtarjousta, joista kaikki loppuivat lyhyeen yritysten joutuessa konkurssiin. Ollista tuntui, että hänen elämänsä oli siirtynyt muiden käsiin. Hän alkoi aktiivisesti pohtia omia mahdollisuuksiaan vaikuttaa tilanteeseensa, sillä jatkuva työttömyyden ja lyhyiden työsuhteiden välissä oleminen aiheutti Ollille suuria hankaluuksia määritellä itseään ja sitä, mihin ryhmään hän kuuluu.

Taas alkoi työttömän arki, joka alkoikin tuntua viikko viikolta yhä mielekkäämmältä. Uniongelmat olivat korjaantuneet ja jatkuva stressi epävarmasta työtilanteesta alkoi hellittää. Olli päätti, ettei halua enää uudelle kierrokselle epävarmaan työelämään. Se oli riski, jonka Olli kuitenkin koki välttämättömänä hyvinvointinsa parantamisen kannalta. Hän löysi vapaaehtoistyön ja lasten harrastuksiin osallistumisen myötä muista vanhemmista hyviä ystäviä, jotka tosin pitivät Ollin valintaa työttömyydestä omituisena. Myös sukulaiset arvostelivat hyvässä työiässä olevan perheenisän päätöstä. Toisinaan Olli koki huonoa omaa tuntoa siitä, ettei pyrkinyt aktiivisesti takaisin työelämään, mutta tunsu samaan aikaan kiitollisuutta siitä, että hän sai hyvinvointinsa takaisin keskittymällä asioihin, jotka olivat hänelle epävarmaa työelämää merkityksellisempiä.

Ollin tarinan juoni näyttäytyy ironiana, jossa päähenkilölle on tyypillistä älyllisyys sekä halu rikkoa rajoja ja herättää hämmennystä (Hänninen 2002, 96). Olli aiheuttaa hämmennystä, kun hän ei suostu korkeasti koulutettuna vastaanottamaan mitä tahansa työtä. Lisäksi hän rikkoorajoja ja stereotypioita, sillä työttömän työnhakijan pitäisi yleisen näkemyksen mukaan olla nöyrä ja avoin kaikenlaisia työtarjouksia kohtaan koulutustausta riippumatta. Lyhyet työelämään palaamisjaksot toivat Ollille terveysongelmia ja ahdistuksen tunteen muuttuvan työelämän epävarmuudesta. Olli ei kuitenkaan jäänyt suremaan menetettyä työyhteisöä, vaan sai lapsiensa kautta uuden verkoston, jonka jäsenet samalla sekä tukivat että ihmettelivät Ollin valintaa ottaa riski ja jättäytyä pois työelämästä. Yhteiskunnassa työttömyys omana valintana nähdään negatiivisena asiana, mutta Olli haluaa tarkoituksella rikkoa rajoja ja osoittaa, että hänen valinnallaan

on positiivinen vaikutus hänen omaan hyvinvointiinsa ja minäkuvaansa, mikä on identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta tärkeää.

Vapaaehtoistyöhön hakeutuminen osoitti Ollilla olevan potentiaalia työn lisäksi muuhunkin. Käänteentekevä asia Ollin tarinassa on oivallus siitä, että muu elämä ja oma terveys ovatkin hänelle tärkeämpiä kuin työ. Ollin sisäinen puhe on aluksi moittivaa ja synnyttää huonoa omaatuntoa tehdyistä valinnoista. Hän alkaa kuitenkin puhua itselleen armollisemmin huomattaessaan muiden asioiden olevan elämän tärkeysjärjestyksessä korkeammalla. Nyt hänellä on enemmän aikaa olla lastensa kanssa, mikä ei kiireisen ja haastavan työn ohella ollut ennen mahdollista. Olli tuntee itsensä entistä merkityksellisemmäksi.

7 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata sitä, minkälaisia persoonalliseen identiteettiin vaikuttavia asioita liitetään irtisanotuksi joutumiseen sekä kuinka identiteetin uudelleenrakentaminen onnistuu irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Tässä luvussa tarkastelen tutkimuksen tuloksia sekä tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusaiheita.

7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tulokset osoittivat, että työttömäksi jäädessä persoonalliseen identiteettiin vaikuttaviksi tekijöiksi nousivat vahva osattomuuden ja toiseuden kokemus, ahdistus taloudellisesta tilanteesta, työn merkitys elämässä, itsensä kehittäminen elinikäisen oppimisen kautta sekä työpaikan ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden laadun merkitys. Lisäksi elämän seisahtuminen eräänlaiseen odotustilaan nousi tuloksista identiteettiin vaikuttavana tekijänä irtisanotuksi joutuessa. Identiteetin uudelleenrakentaminen näyttäytyy hyvin monen eri tekijän summana, johon vaikuttaa se, miten edellä mainitut teemat esiintyvät yksilön elämässä. Lisäksi yksilön tausta vaikuttaa siihen, miten hän rakentaa sisäistä tarinaansa ja samalla identiteettiään. Tutkimustulokset tukevat pääosin aikaisempaa tutkimustietoa, johon seuraavaksi vertaan saatuja tuloksia. Huomionarvioista on kuitenkin aiemmista tutkimuksista poikkeava uusi näkökulma, jossa elämän pysähtymisen odotustilaan monella elämän eri osa-alueilla vaikuttaa vahvasti irtisanotuksi joutuneen työttömän identiteettiin.

Osattomuuden kokemuksen ja taloudellisen tilanteen vaikutus identiteetin uudelleenrakentamiseen. Osattomuuden ja toiseuden kokemus sekä taloudellinen tilanne nousivat aineistosta isoina identiteettiin vaikuttavina tekijöinä. Osallisuuteen liittyy emotionaalisen yhteisöllisyyden näkökulma ja kun tällaisesta yhteisöllisyydestä joutuu irtisanotuksi, yksilö kokee samalla minäkuvaansa kohdistuvan loukkauksen (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 25), joka vaikuttaa identiteettiin. Myös Ali, Fall & Hoffman (2013, 124) tuovat esille sitä, kuinka työttömyys vaikuttaa yksilön sosiaaliseen asemaan ja muovaa sitä kautta

kokemusta itsestä ja omasta identiteetistä. Mikäli toiseuden kokemus on hyvin vahva, hidastuu identiteetin uudelleenrakennusprosessi merkittävästi. Tähän vaikuttaa yksilön sosiaalisen identiteetin kokemukset. Kuten tutkimuksen teoriaosassa todettiin, sosiaalisella identiteetillä on vahva vaikutus myös persoonalliseen identiteettiin. Sosiaalinen identiteetti on ihmisen minäkäsityksen osa-alue, joka koostuu yksilön jäsenyyksistä erilaisiin ryhmiin. Tähän osa-alueeseen kuuluvat myös ne tunneperäiset merkitykset ja arvot, joita yksilö näihin ryhmiinsä liittää. (Helkama ym. 2015, 182.) Näin ollen yksilö arvottaa itseään suhteessa erilaisiin ryhmiin, kuten työttömiin ja työssäkäyviin. Työttömyystilanteessa tällainen arvottaminen ja merkitysten hakeminen ei ole yksilön identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta suotuisaa.

Työttömäksi joutuminen on osallisuuden tunteen menettämiseen kietoutuessa tyypillisimmillään syrjäytymisriski, johon linkittyy se, että yhä useamman aktiiviväestöön kuuluvan aikuisen kansalaisen elämänhallinta on joutunut koetukselle tilanteessa, jollaista yksilö ei ole aiemmin kokenut. Näin ollen erilaiset huono-osaisuuden ilmiöt, kuten köyhyys, alkavatkin koskettaa tai ainakin uhata osaa työkäisiin kuuluvasta aktiiviväestöstä. Irtisanotuksi joutumisen seurauksena edessä oleva työttömyys merkitsee työttömän kohdalla yhteiskunnallisen osallisuuden tunteen menettämisen lisäksi myös talouden kentältä putoamista ja samalla siirtymistä yhteisöjen ja sosiaalivaltion varaan (Vähätalo 1998, 46, 50). Heikentyneellä taloudellisella tilanteella koettiin olevan suuri vaikutus irtisanotuksi joutuneen identiteettiin. Myös Wanberg (2012, 372) osoittaa saman suuntaisia tutkimustuloksia, joiden mukaan työttömäksi joutumisella on vähemmän vaikutusta työttömyydestä selviytymiseen ja samalla yksilön identiteettiin, mikäli irtisanotut kokevat työttömyydestä vähemmän taloudellista rasitetta.

Taloudellisen tilanteen muutoksen ja osattomuuden kokemuksen myötä irtisanomisen vaikutus ulottuu erityisesti sosiaaliseen identiteettiin ja sitä kautta yksilön persoonalliseen identiteettiin. Yksilö ei ole enää osa sitä yhteisöä ja elintasoja, johon hän on ennen kuulunut. Hän joutuu määrittelemään itsensä uudelleen suhteessa muihin ja suhteessa omaan, muuttuneeseen elintasoonsa. Vailla työtä, yksilö joutuu käymään vuoropuhelua itsensä ja ympäröivän yhteiskunnan

välillä siitä, mikä on hänen merkityksellinen roolinsa yhteiskunnassa ja maailmassa (Kaulio & Ylitalo 2007, 192). Sosiaalisen identiteetin luomat paineet lisäävät ahdistusta ja todennäköisesti laskevat itsetuntoa. Jo pelkästään arvottomuuden tunne sekä tasapainottomuus elämässä vaikuttavat yksilön käsitykseen omasta itsestään ja näin vaikuttavat yksilön persoonalliseen identiteettiin.

Työn merkityksen ja sosiaalisten suhteiden rooli identiteetin uudelleenrakentamisessa. Jos työ on ollut yksilölle kaikki kaikessa ja työskentely on tapahtunut muun elämän kustannuksella, voivat irtisanotuksi joutumisen vaikutukset identiteettiin olla haastavia. Moni kirjoittaja kertoi työn merkityksestä itselleen. Näin ollen sillä on suuri rooli siihen, kuinka irtisanottu onnistuu rakentamaan identiteettiään uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Mikäli työ on ollut yksilölle hyvin tärkeä, on uusien roolien löytäminen hankalampaa. Jos työ näyttäytyy ainoana merkityksellisenä asiana elämässä, lähtee identiteetin rakentaminen uudelleen hyvin hitaasti liikkeelle. Tämä tulos on linjassa muiden tutkimuksien kanssa. Esimerkiksi Wanbergin (2012, 372) mukaan yksilöt selviytyvät työttömyydestä paremmin, mikäli he eivät ole vahvasti identifioineet itseään työn kautta.

Mikäli yksilöllä on tarpeeksi kannustavia tekijöitä, ei työn suuri merkitys ole kuitenkaan identiteetin uudelleenrakentamisprosessia estävä tekijä. Aineiston kertomuksien kirjoittajilla oli kuitenkin usein työn lisäksi myös muita persoonallisen identiteetin osa-alueita, jolloin työn merkitys elämässä ei ollut niin suuri. Esimerkiksi vanhemmuusidentiteetti osoittautui merkitykselliseksi persoonallisen identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta irtisanotuksi jouduttaessa. Samansuuntaisia tuloksia saivat myös Rochlen, Suizzo, Mckelly ja Scaringi (2008), jotka tutkivat perheellisiä, työttömäksi jääneitä keski- ja yläluokkaisia miehiä. Heidän mukaansa työ oli suuressa roolissa miesten elämässä, kunnes miehet joutuivat työttömiksi, jolloin heidän roolinsa perheen huolenpitäjinä kasvoi. Tämä auttoi miehiä rakentamaan uutta identiteettiä työn menettämisen jälkeen. Näillä miehillä oli siis joustavuutta vahvistaa omaa vanhemman identiteettiään irtisanotuksi joutumisen jälkeen, mikä edisti identiteetin uudelleenrakentamisprosessia huomattavasti. Myös Poijula ja Ahonen (2007) puoltavat muiden identiteettien merkitysten korostumista työttömäksi joutuessa, mikäli yksilö

omaa muitakin identiteetin osa-alueita. Naisten on todettu selviytyvän miehiä paremmin työpaikan menetyksestä, koska naisten nähdään saavan vaikeassa elämäntilanteessa voimaa muista identiteetin osa-alueista, kuten äidin rooliin liittyvästä identiteetistä. Tällaisia voimavaroja löytyy myös miehiltä, joilla on vahva minäkuva ja välineellisempi suhde menetettyyn työhönsä. (Poijula & Ahonen 2007, 32.) Vaikka sukupuolten välisiä eroja irtisanomistilanteista on selvitetty, niin koen, että työpaikan menetyksestä selviytymisen taustalla ei ole yksilön sukupuoli, vaan hänen muu elämänsä ja sitä kautta rakennetut muut identiteetit. Se, kuinka irtisanotuksi joutuminen vaikuttaa identiteettiin on siis yksilöllistä ja vaihtelee sen mukaan, minkälaiset valmiudet yksilö on saavuttanut elämässään häntä kohdanneen kriisin käsittelyyn.

Mikäli yksilön sosiaalinen elämä rakentuu työn ympärille, voivat vaikutukset identiteettiin olla mittavia irtisanomisen sattuessa omalle kohdalle. Aineistosta nousi läheisten ja kannustavien ihmissuhteiden merkitys identiteetin uudelleenrakentamisen onnistumisessa, vähäisten ja energiaa vievien sosiaalisten suhteiden vaikeuttaessa identiteetin uudelleenrakentamista. Tämän todistaa myös tutkimus työttömien kokemuksista työttömyydestä. Mikäli henkilöllä on saatavilla riittävää sosiaalista tukea, joka ei linkity työpaikkaan, on hänellä neutraalimpi suhtautuminen työttömyyteen ja näin myös työttömäksi jäädessä vaikutus identiteettiin on vähäisempi, kuin henkilöillä, joilla ei ole tällaista tukea saatavilla (Blustein, Kozan & Connors-Kellgren 2013, 260). Myös Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 56) mukaan yksilö jaksaa työttömänä oloa terveytensä puolesta sitä paremmin, mitä enemmän hänellä on sosiaalisiin suhteisiinsa liittyvää luottamusta. Kun työ käsittää itsensä toteuttamisen areenan lisäksi myös sosiaaliset suhteet, on sen merkitys todella suuri. Tästä johtuen irtisanotuksi joutuessa työn ulkopuoliset sosiaaliset suhteet ovat ensiarvoisen tärkeä tuki identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta. Irtisanotuksi joutuminen järjestyttää yksilön psyykkistä tasapainoa, jolloin olennainen seikka selviytymisen ja identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta on tasapainottavien tekijöiden, kuten lannistumattomuuden löytäminen. Lannistumattomuus tarkoittaa sekä yksilön että hänen sosiaalisen verkostonsa ominaisuuksia, joita ovat yksilötasolla esimerkiksi

optimistisuus ja ihmissuhdekyvyt, jotka tukevat sosiaalisten suhteiden muodostamista työn lisäksi myös muilla elämän osa-alueilla. Ympäristön tasolla lannistumattomuutta tukevat perheenjäsenten ja ystävien tuki. (Pojjula & Ahonen 2007, 64–65.)

Elinikäinen oppiminen identiteetin uudelleenrakentamisen tukena. Oman itsen ja työn kehittäminen on jatkuvaa työelämässä eteenpäin menemistä, mutta irtisanotuksi joutuminen voi pysäyttää tuon kehityksen. Työtä kaikki kaikessa pitävillä ihmisillä tärkeänä näyttäytyivät identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta uudelleenkouluttautuminen ja uusi työ. Kouluttautuminen uudelleen liittyykin monilla osaksi oman työelämätarinan muutosprosessia (Järvensivu 2014, 114). Itsensä toteuttaminen ja oman merkityksellisyyden tunteen kokeminen voivat joissain elämäntilanteissa löytyä juuri elinikäisen oppimisen näkökulmasta. Uuden oppiminen voi viedä tietynlaiseksi vakiintunutta elämää uuden tutkinnon myötä uuteen suuntaan.

Huomionarvoista on kuitenkin se, että erityisesti työelämään linkittyvä oppiminen on käsitteenä positiivisesti väritynyt elinikäisen oppimisen ja itsensä kehittämisen diskurssin ollessa nykypäivänä vallalla (Järvensivu 2006, 114). Saman voi tulkita myös tämän tutkimuksen tuloksista. Kaikissa aineiston teksteissä uuden oppiminen nostettiin positiiviseen valoon ja korkeaan arvoon irtisanotuksi joutumisesta selviytymisessä. Kukaan kirjoittajista ei totea olevansa lainkaan kiinnostunut itsensä kehittämisestä tilanteensa parantamiseksi. Onko oppimisen vastustaminen siis edes mahdollista ja tämä tutkimuksen tulos itsestään selvä asia? Artikkelissaan ”Against learning” Contu, Grey ja Örtenblad (2003, 931) esittävät kritiikkiä nykypäivän vallitsevaa opiskeludiskurssia ja sen ideologista sisältöä kohtaan, jossa opiskelu määritellään ”kaikille hyväksi”. Myös Järvensivu & Koski (2012, 5) tuovat esille, että työelämään linkittyvää oppimista on mahdollista vastustaa ja työntekijät löytävät keinoja oppimisvaatimusten vastustamiseen, vaikka työnantajat oppimista vaativatkin. Tämän tutkimuksen aineistossa oppimista vastaan ei kuitenkaan asetuta ja näin tämä tutkimustulos kertoo samalla tämän päivän yhteiskunnan yleisistä oppimista ja itsensä kehittämistä kohtaan koetuista asenteista.

Jatkuvan odottamisen vaikutus identiteetin uudelleenrakentamiseen.

Elämän pysähtyminen odotustilaan lamauttaa ja saa yksilön näkemään itsensä negatiivisessa valossa. Työn menettämisen vaikutukset yksilön hyvinvoinnille onkin yhdistetty muun muassa matalaan elämän merkityksellisyyden kokemiin sekä matalaan itsensä hyväksymiseen ja matalaan kontrollin tunteeseen (Brand 2015, 365). Elämän pysähtyminen odotustilaan aiheuttaa sekä yksilön sisäiseen tarinaan että hänen työelämätarinaansa katkoksen, jolloin tarinan jatkuminen muodostuu sitä haastavammaksi, mitä useammalla elämän osa-alueella elämä on siirtynyt odotustilaan. Odottaminen on kuluttavaa, kun lopulta ei voi tehdä muuta kuin odottaa. Itseään on vaikea hyväksyä tilanteessa, jossa jatkuva odottaminen on aiheuttanut tunteen siitä, että yksilö on joutunut luovuttamaan kontrollin elämästään muiden käsiin. Kun yksilö ei enää voikaan olla oman elämänsä suunnannäyttäjänä, on hänen toimijuutensa vaarassa. Tällä on suuri vaikutus identiteettiin ja sen uudelleenrakentamiseen. Tilanteessa, jossa työttömyys ja sitä seuraava epätietoisuus jatkuvat kauan, eikä yksilö pääse tekemään uusia valintoja elämässään, yksilö taantuu selkiintymättömään identiteettiin, jolle tunnusomaista on kyllästyminen ja turhautuminen, välinpitämättömyys sekä kyvyttömyys omien ratkaisujen tekemiseen (Fadjukoff 2009, 182–183).

Mikäli odottamisena näyttäytyvä työelämätarinan katkos onkin yksilölle mahdollisuus pysähtyä pohtimaan omaan tarinaansa liittyviä merkityksiä, on odotustilalla myönteinen vaikutus identiteetin uudelleenrakentamiseen. Järven-sivu (2014, 114) kuvaakin työelämätarinassa esiintyvää katkosta muutoksista toimimisen kannalta tärkeäksi pysähtymisen paikaksi, jotta työelämätarinan ja samalla yksilön sisäisen tarinan suunnanmuutos mahdollistuu.

Tyypitarinoiden tulkintaa. Aineistosta nousi neljä erilaista länsimaiseen tarinaperinteeseen verrattavissa olevaa identiteetin uudelleenrakennustarinaa, jotka edustavat juonityypeiltään kukin omaa esimerkkitarinaa siitä, kuinka irtisanotut onnistuvat rakentamaan identiteettiään uudelleen irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Tyypitarinoissa on nähtävissä myös erilaiset identiteettitilatukset, jotka kertovat niistä lähtökohdista, joista identiteetin rakentaminen alkaa irtisanotuksi joutumisen jälkeen. Identiteettitatuksista kolme kuvaavat lopulta onnis-

tunutta identiteetin uudelleenrakentamisprosessia. Saavutetun identiteetin tyyppitarinassa prosessissa on onnistuttu kaiken kaikkiaan melko helposti, jolloin aiemmat identiteetin muovautumisvaiheet eivät ole tuloksen kannalta olennaisia. Kahdessa muussa tyyppitarinassa identiteetin uudelleenrakentamisprosessi on onnistunut omaksutun ja etsivän identiteettistatuksen lähtökohdista. Yhdessä tyyppitarinassa päähenkilön identiteettistatus on lähtökohdiltaan selkiintymätön, eikä näin ollen johda uudelleen rakennettuun identiteettiin.

Aineistosta kootuista tyyppitarinoista identiteetin uudelleenrakentamisen onnistuneimmat elementit löytyivät Liisan sankaritarinasta. Kulttuurin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen luomien tarinallisten mallien mukaan 60-vuotias on vaikeasti työllistyvä, ja siksi Liisankin sisäinen puhe oli aluksi hyvin negatiivista. Muiden tuella hänen sisäinen tarinansa alkoi kuitenkin saada positiivisia sävyjä: hän on vielä terve ja kykenevä uusiin haasteisiin. Saavutetussa identiteettistatuksessa henkilö on pyrkinyt aktiivisesti itse rakentamaan identiteettiään saaden kokemuksen omien vahvuuksiensa kehittämistä. (Fajukoff 2009, 183–184.) Työhön ja yhteiskuntaan mukaan pääseminen oli Liisalle tavoiteltava tila ja mikäli hän ei olisi voittanut työttömyyttä, olisi tarinasta muodostunut tragedia.

Identiteetin uudelleenrakentamisen epäonnistuminen näyttäytyy tyyppitarinoista tragediana. Arton omaksumassa työttömän mallitarinassa työttömyyden leima on vahva, sillä siihen linkittyy paljon negatiivisia stereotypioita siitä, millainen työtön henkilö on. Arto tuntee tämän leiman itsessään ja kokee vaikeaksi tästä sosiaalisten normien värittämästä mallitarinasta pois pyristelemisen. Näin Arton sisäinen puhe on läpi tarinan hyvin negatiivista luoden hänen sisäiseen tarinaansa umpikujan, josta ei ole ulospääsyä. Hänen sisäiseen tarinaansa vaikuttaa myös pieni asuinpaikkakunta, jossa työllistyminen on haasteellista. Arton sisäinen tarina ei auta häntä näkemään muutostilanteen kaikkia näkökulmia, jolloin identiteetin uudelleenrakentamisen keinot ovat vähissä ja hän jää kiinni entiseen identiteettiinsä. Arton tarina kuvaa selkiintymätöntä identiteettistatusta, jolle ominaista on omien ratkaisujen tekemisen vaikeus suhteessa itse tiedostettuihin ongelmiin (Fadjukoff 2009, 183). Arto turhautuu, eikä kykene toimi-

maan tilanteensa muuttamiseksi ja näin identiteetin uudelleenrakennus ei onnistu minän uudelleen määrittelyn prosessia eteenpäin vievällä tavalla. Arto ajautuu kriisiin identiteettinsä rakentamisen näkökulmasta katsottuna.

Komediana näyttäytyvää Elsan sisäistä tarinaa kuvaa vahvasti asioiden merkityksellistäminen. Tarinan päähenkilö pohtii mitä entinen työ, perhe ja uusi ala hänelle merkitsevät. Media luo jatkuvaa mallitarinaa elinikäisen oppimisen kautta uuden suunnan löytämisestä, johon myös Elsa päätti tarttua. Myös monet hänen ystävästään ovat kouluttautuneet uudelleen, mikä vahvistaa mallitarinaa sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Lisäksi aikuistuneet lapset mahdollistavat Elsalle tämän mallitarinan toteuttamisen, kun perhe ei vie häneltä enää niin paljon voimavaroja. Aluksi Elsan identiteettistatus oli omaksuttu, jolle ominaista on suorituskeskeisyys ja niin vahva sitoutuminen omaksuttuun identiteettiin, että henkilö sivuuttaa omia tarpeitaan muiden odotusten täyttämisen kustannuksella (Fadjukoff 2009, 182–183). Vanhemmusidentiteetin lisäksi elämä tarjoaa Elsalle muutakin. Hänen sisäinen tarinansa muodostuu positiivisesta sisäisestä puheesta, sillä usko omiin mahdollisuuksiin kasvaa.

Ollin ironiaksi tulkittavassa tarinassa identiteettistatuksen lähtökohta on etsivä identiteetti. Etsivälle identiteetille on ominaista aktiivinen tilanteen muuttaminen jopa riskejä ottamalla. Tunnusomaista etsivälle identiteetille on myös uskallus kyseenalaistaa sekä omia että muiden ajatuksia ja mielipiteitä. (Fadjukoff 2009, 182–183.) Olli kyseenalaistaa vahvasti ympäristön normeja ja ottaa ison taloudellisen riskin valitessaan työttömyyden. Hänen sisäisen tarinansa juoni muuttuu sitä positiivisemmaksi, mitä enemmän työttömyydessä tulee esiin myös hyviä puolia. Kulttuurin ja yhteiskunnan muovaaman työttömän mallitarinan mukaan työttömän on oltava nöyrä ja työttömyys ei ole tavoiteltava tilanne. Mallitarinaan vaikuttaa myös sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta esiin tulleet mielipiteet. Olli ei kuitenkaan halua omaksua tätä mallitarinaa, vaan hän kokee identiteettinsä uudelleenrakentumisen onnistuvan parhaiten silloin, kun hän kuuntelee omaa hyvinvointiaan sekä huomioi itselle tärkeitä ja merkityksellisiä asioita. Ollin sisäiseen tarinaan vaikuttaa vahvasti sosiaaliset normit, hyvinvoinnin

heikkeneminen, stressiin ja sen lieveilmiöihin sairastuminen sekä näiden vaikeuksien voittaminen. Myös perhe tuo oman vaikutuksensa Ollin positiivisen sisäisen tarinan kehitykselle.

Aineiston yleisnäkyviä kuvaavissa tyyppitarinoissa identiteetin uudelleenrakentamisessa onnistuttiin siis erilaisten ratkaisujen kautta ja erilaisista lähtökohdista käsin. Yli puolet työttömistä kärsivät heti työttömyyden alussa masentuneisuudesta ja reilu kolmannes kokee uniongelmia ja päättämättömyyden vaikeutta (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 40). Samoja ongelmia oli havaittavissa myös tämän tutkimuksen aineistosta kootuissa tyyppitarinoissa. Nämä ongelmat oli kuitenkin mahdollisia voittaa ja näin irtisanotuksi joutumisen aiheuttamaan elämän katkoskohtaan syntyi jälleen jatkuvuuden tunne. Onnistunut identiteettikriisin ja identiteetin uudelleenrakentamisprosessin läpikäyminen johtavat saavutettuun identiteettiin, joka on vahvin ja kypsä identiteetin taso. Saavutettu identiteetti antaa itsevarmuutta ja luo tunteen elämänhallinnasta sekä jatkuvuudesta ja merkityksellisyydestä ollen näin yksilön psykologisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin vahva voimavara. (Fadjukoff 2009, 183–184.) Toisille käänntekevä asia identiteetin uudelleenrakentamisen onnistumiselle oli ymmärrys siitä, mitä työ oikeasti hänen elämässään merkitsee. Lisäksi läheisten tuella ja omien, piilossa olleiden tarpeiden löytämisellä oli suuri vaikutus identiteetin uudelleenrakentamisen onnistumiseen. Huomioitavaa on kuitenkin myös se, että identiteetin uudelleenrakentaminen ei välttämättä onnistu pääasiassa heikkojen työyhteisön ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden ja vahvan osattomuuden tunteen vuoksi. Myös menneisyydestä tiukasti kiinni pitäminen ja siitä johtuva tulevaisuuden näköalattomuus aiheuttivat umpikujaan ajautumisen, jossa identiteetin uudelleenrakentaminen ei ollut mahdollista.

Tyyppitarinoiden yhteinen viesti. Narratiivinen tapa käsitellä elämänmuutoksia auttaa elämän tekemistä ymmärrettäväksi niin itselle kuin muillekin. Ymmärrettävyys ja eräänlainen hyväksytyksi tuleminen kokemus muille kertomisen kautta on alku selviytymiselle. (Kulmala 2006, 62.) Tyyppitarinoina esitellyt tulokset identiteetin uudelleenrakentamisprosessin onnistumisesta kertovat irtisanotuksi joutumisesta selviytymisestä. Kaikissa tyyppitarinoissa oli nähtä-

vissä aineistossa esiin nousseiden pääteemojen piirteitä, mutta teemat painottuivat tarinoissa eri tavoin. Tyyppitarinoiden yhteisenä viestinä näyttäytyy irtisanotuksi joutumisen kontekstisidonnaisuus, joka määrittyy kunkin irtisanotun omasta sisäisestä tarinasta käsin. Yksilöä ei Hännisen (2000, 59) mukaan ole mahdollista tarkastella irrotettuna omasta elämäntilanteestaan. Yksilön kontekstiin linkittyvät muun muassa terveys, perhe ja asuinpaikka. Nämä tekijät vaikuttavat vahvasti identiteetin uudelleenrakentamiseen. Sisäisen tarinan vaikutus on myös todella merkityksellinen identiteetin uudelleenrakentamisen kannalta, koska se vaikuttaa vahvasti siihen, minkälaisia sosiaalisen tarinavarannon mallitarinoita kukin irtisanottu omaksuu oman selviytymisensä tueksi. Hännisen (2000, 59) mukaan sisäinen tarina ohjaa yksilön tulkintoja tilanteestaan kohti sellaisia tilanteen mahdollistamia toimintamalleja, joihin hän tarttuu ja myös sitoutuu. Työelämässä vastaan tulleet muutokset voivat aiheuttaa yksilön toimintaan vaikuttavan sisäisen tarinan kyseenalaistamisen, jolloin itsensä ja työhön koetun suhteen muovaaminen auttavat selviytymisessä (Järvensivu 2014, 112). Identiteetin uudelleenrakentamisessa onkin pitkälti kyse itsensä muokkaamisesta ja erilaisiin asioihin koettujen suhteiden muovaamisesta ja määrittelemisestä uudelleen. Identiteetin uudelleenrakentaminen on samalla uuden sisäisen tarinan luomista. Jotta uudelle tarinalle olisi tilaa, yksilö etäännyttää itseään vähitellen aiempaan sisäiseen tarinaansa sisällyneistä arvoista (Hänninen 2002, 115).

Tyyppitarinoissa ja myös aineiston yksittäisissä kertomuksissa sisäinen tarina näyttäytyi vaikeasta tilanteesta huolimatta pääosin positiivisena ja mahdollisuuksia luovana, joskin sen sävy saattoi muuttua negatiivisesta positiiviseksi vasta tarinan edetessä. Koen, että myös yksilön luonne vaikuttaa jonkin verran sisäisen puheen laatuun ja näin myös sisäisen tarinan elementteihin. Myös elämänasenteella on merkitystä siihen, minkälainen sävy yksilön omaan sisäiseen tarinaan ja työelämätarinaan sisältyy. Tarinoiden positiiviseen sävyyn vaikuttaa kin kirjoittajan vahva toimijuus ja tunne omasta elämönhallinnasta (Järvensivu 2014, 26). Optimistinen sävy kertoo ihmisen uskosta itseensä ja halusta parantaa tilannettaan edistäen näin identiteetin uudelleenrakentamisen mahdollisuuksia. Yleissävyn muutos pessimismistä optimismiin kertoo siitä, että vaikka elämä tuntui olevan pitkälti odottelua ja muiden käsiin luovutettua, niin identiteetin

uudelleenrakentamista edistävää toimijuuttakin oli havaittavissa. Työttömyysmatkan varrella läheisten tuen ja itsensä kehittämisen kautta saadut voimavarat muuttavat kertomuksen sävyä. Sävyltään pelkästään pessimistisessä tyyppitarinassa vastoinkäymisiä ei ole ollut mahdollista voittaa kertojan voimavarojen ollessa vähissä. Myös menneisyydestä irti päästäminen ja eteenpäin katsominen auttavat identiteetin uudelleenrakentamisprosessin käynnistymistä.

Aineiston kertomukset, joita voi luonnehtia myös työelämätarinoiksi, auttavat yksilöä suunnistamaan monimutkaisemmaksi ja kaoottisemmaksi muodostuvassa työelämässä. Työelämässä eteen tulleille tapahtumille voi tarinoiden kautta antaa monia erilaisia merkityksiä ja tulkintoja. (Järvensivu 2014, 11.) Kokonaisuudessaan aineiston tarinankerronnan motiiveina näyttäytyi erityisesti iän merkityksen esiintuominen työllistymisen kannalta. Vanhemmilla työnhakijoilla on usein nuorempia enemmän vaikeuksia työllistyä uudelleen (esim. Morgeson, Reider, Campion & Bull 2008). Myös työttömyyden lamauttava vaikutus hyvinvointiin ja käsitykseen itsestä nousi tarinan kerronnan motiiveina esiin. Lisäksi kertomuksissa haluttiin korostaa koulutusmahdollisuuksien merkitystä ja määräaikaisiin työsuhteisiin uudelleen työllistymisen vaikutusta oman identiteetin kannalta. Yhteiskunnan vastaamattomuus työllistymishaluun voidaan nähdä myös aineistoa kokoavana motiivina kirjoittamiseen ryhtymiselle. Kaikkia kertomuksia yhdisti halu ottaa kantaa ja tuoda yhteiskunnan päättäjiä tietoisuuteen irtisanotuksi joutumisen inhimillistä puolta.

Tämän tutkimuksen tuloksina esiin nostetut irtisanottujen kokemukset ovat tärkeitä pyrittäessä lisäämään ymmärrystä irtisanomisten inhimillisistä seurauksista sekä suunniteltaessa mahdollisimman toimivia työttömyyspalveluita ja keinoja työllisyyden parantamiseksi. Huomionarvoista on se, että tuloksissa nousi esiin myös tilanne, jossa oma elämä koettiin mielekkäämmäksi, mikäli ei enää ryhdy uudelle kierrokselle epävarmaan työelämään. Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 169) mukaan palkkatyö ei olekaan välttämätöntä yksilöllisen selviytymisen kannalta, mikäli yksilön talous ja sosiaaliset suhteet säilyvät hyvinä. Omavaltaisella työttömyydellä onkin oma viestinsä nykypäivän epävarmalle ja jatkuvassa muutoksessa olevalle työelämälle. Tämä tulos nostaa esille tärkeän poh-

dinnan siitä, miten tärkeää on motivoida työelämän arvaamattomuuden kokeneita irtisanottuja henkilöitä yhä uskomaan tulevaisuuteen ja uudelleentyöllistymiseen.

7.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksen kaikissa vaiheissa luotettavuutta lisättiin toimimalla hyvien tieteellisen tutkimuksen käytänteiden mukaisesti. Tutkimuksen luotettavuutta lisättiin käyttämällä kahta eri analyysimenetelmää. Tutkimuksen validiutta voidaankin parantaa useita menetelmiä hyödyntämällä, jolloin tutkimusmenetelmien yhteiskäytöstä puhutaan terminä metodinen triangulaatio. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 233). Tässä tutkimuksessa parhain tieto saavutettiin aineiston tarinallisen luonteen vuoksi kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä narratiivista lähestymistapaa sekä narratiivien analyysia että narratiivista analyysia hyödyntäen. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös mahdollisimman tarkka tutkimuksen toteuttamisen raportointi (Hirsjärvi ym. 1997, 232). Vaikka aineiston analyysin tarkka kuvaus tukee tutkimuksen luotettavuutta, on aineiston analysointi kuitenkin tutkijan omaa tulkintaa. Aineisto on mahdollista tulkita niin monella tavalla, kuin on sitä hyödyntäviä tutkijoitakin (Eskola & Suoranta 2008, 214).

Tutkimuksen luotettavuutta voi arvioida myös aineiston koon perusteella. Kahdentoista tarinan aineisto on pro gradu -tutkielman laajuuteen nähden riittävän kokoinen. Aineisto saavutti saturaatiopisteen samojen teemojen noustessa aineistosta yhä uudelleen. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on riittävä, kun samat asiat alkavat kertautua aineistossa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa olennaisena näkökulmana on todellisen elämän ilmiön kokonaisvaltainen kuvaaminen, jolloin tulokset kuvantavat ilmiöstä sitä, mikä siinä on merkittävää ja usein toistuvaa yleisellä tasolla tarkasteltuna. (Hirsjärvi ym. 1997, 162, 182.) Tutkimuksen tuloksia ei siis ole tarkoitus yleistää koskemaan esimerkiksi kaikkia suomalaisia irtisanottuja henkilöitä, vaan tavoitteena on ilmiöön liittyvien isoimpien teemojen osoittaminen.

Koska aineisto oli valmiiksi kerätty, en tutkijana voinut vaikuttaa tutkimustehtäväni kautta aineiston sisältöön tai rajata tutkimukseen osallistuneita kirjoittajia erilaisten taustojen mukaan. Vaikka Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Työttömän tarina -kirjoituskilpailun ohjeistuksessa (liite 1) ei mainittu pyyntöä erityisesti irtisanomistarinoista, täytti tutkimuksessa hyödynnetty aineisto tutkimustehtävän vaatimukset tarjoten vastauksia tutkimuskysymyksiin. Kirjoituskilpailuun osallistuneiden kirjoittajien taustat ja asuinpaikat voivat kuitenkin vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin, jolloin on hyvä pohtia tulosten yleistettävyyttä. Kirjoittajan asuinpaikan vaikutus syntyneeseen kertomukseen ja sen juoneen on olennainen. Pienillä paikkakunnilla asuvat kirjoittajat ovat todennäköisesti suuremmissa vaikeuksissa uudelleentyöllistymisensä suhteen kuin esimerkiksi pääkaupunkiseudulla asuvat kirjoittajat. Työnhaun helppoutteen tai vaikeuteen linkittyä olennaisesti käsitys itsestä ja näin vaikutukset kantavat myös identiteetin uudelleenrakentamiseen. Myös sukupuolen ja koulutustason merkitystä on hyvä pohtia tulosten arvioinnissa. Aineiston kertomuksien kirjoittajista suurin osa oli naisia. Tutkijana herää ajatus siitä, ovatko naiset pääasiassa innokkaampia ottamaan osaa kirjoituskilpailuihin? Suurin osa aineiston kertomuksista oli tulkittavissa korkeasti koulutettujen henkilöiden teksteiksi. Tämä herättää pohtimaan myös sitä, innostuvatko korkeammin koulutetut matalammin koulutettuja useammin ilmaisemaan itseään kirjoittamalla ja vääristäkö tämä asetelma sitä, minäkalaisista työpaikoista identiteettiään uudelleen rakentavat irtisanotut kilpailevat. Myös kirjoituskilpailun voitto ja siitä saatu rahapalkkio voivat motivoida kirjoittamiseen. Onko tutkittavilla tällöin väärät motiivit ja lisäksi tämä kertomuksen ”värittämistä” paremmin kilpailussa pärjäävän tekstin toivossa?

Tutkimuksen narratiivinen, kertomuksista koostuva aineisto on omaelämäkerralliseksi tulkittavissa, mutta en tutkijana voi kuitenkaan täysin varmistaa tietää, ovatko tutkimusaineistooni valikoituneet kertomukset kirjoittajan itsensä elämästä, vai onko kertomuksen elementit otettu esimerkiksi läheisen tilanteesta taidokkaasti omaelämäkerralliseksi tekstiksi pukien. Narratiivista lähestymistapaa hyödynnettäessä aineiston analyysissä onkin olennaista pohtia faktan ja fiktion suhdetta toisiinsa. Narratiivisessa tutkimuksessa on viime vuosina ollut jonkin verran esillä kysymys fiktiivisten ja faktatarinoiden eroista. Fiktiivisen ja

faktatarinan välinen rajapinta ei ole aina lainkaan selvä. Brockmeier (2013, 123–125) toteaa fiktion ja faktan eron häilyväksi, kun kertomuksia ajatellaan merkityksenannon ja ymmärtämisen näkökulmasta, jolloin fakta ja fiktio ovat hermeuttisia ja psykologisia merkityksenannon ja inhimillisen ymmärryksen muotoja. Sekä fiktiivisessä että faktapohjaisessa kertomuksessa ihminen joutuu pelaamaan omaa tilannettaan työttömän identiteettiin: miltä osin hän siihen sopii ja miltä osin ei. Vaikka faktan ja fiktion rajapinta ei narratiivisessa aineistossa olekaan selkeästi havaittavissa, olennaista on se, esitetäänkö irtisanottu kertomuksessa työttömänä vai pyrkii hän erottautumaan siitä. Persoonallisen identiteetin uudelleenrakentamiseen vaikuttaa siis pitkälti se, kuinka yksilö omaksuu työttömän identiteetin eli työttömyydestä luodun mallitarinan, vai pyrkii hän erottautumaan tästä mallitarinasta.

Heikkisen (2010, 153) mukaan kertomusten luotettavuutta voi pohtia siitä näkökulmasta, missä määrin tarinoissa esiintyvät väittämät vastaavat asiantilaa todellisuudessa. Aineiston tarinat olivat hyvin samankaltaisia kuin oikean yhteiskunnan luomat työttömyyden mallitarinat. Näin ollen, mikäli omaelämäkerralliseksi tulkittu teksti ei olekaan kirjoittajan omaa kokemusta, antaa se kuitenkin käsityksen siitä, miten erilaisina prosesseina irtisanotuksi joutumisen jälkeinen identiteetin uudelleenrakentaminen voi näyttäytyä. Narratiivisen muodon tarkoituksena on vakuuttaa lukijansa todentunnusta lukijan eläytyessä tarinaan ja kokiessa sen kuin simulaationa todellisuudesta. Tarinan ollessa todentuntuinen ei sillä ole merkitystä, ovatko tapahtumat todella tapahtuneet todellisessa paikassa todellisille henkilöille. Olennaista on, että tarinan maailma näyttää lukijalle uskottavana niin, että lukija alkaa eläytyä tarinan henkilöiden asemaan ja näin lukijalle syntyy ymmärrys tarinan henkilöiden toiminnan takana olevista vaikuttimista niiden olosuhteiden puitteissa, joissa tarinan henkilöt elävät. Parhaimmillaan tällainen todentuntuinen tarina voi avata lukijalle kokonaan uuden ymmärryksen maailmasta. (Heikkinen 2010, 154–155.)

Irtisanottujen identiteettiin liittyy vielä paljon mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita, joiden kautta on mahdollista saada yhä kattavampaa tietoa työpäivän menettämisen vaikutuksista ja niistä selviytymisestä. Sillä, miten irtisanomisuutiset työpaikoilla käsitellään ja kuinka esimies tämän uutisen yksittäiselle

työntekijälle kertoo, voi olla suuri vaikutus tilanteesta selviytymisen kannalta. Mielenkiintoista olisikin tutkia työpaikalla tapahtuvan irtisanomisuutisen käsittelyn vaikutusta irtisanotun identiteetin uudelleenrakentamiseen.

Minäpystyvyyden ja identiteettiteorioiden välistä yhteyttä, ilman irtisanomisnäkökulmaa on tutkittu paljon (esim. Cast & Burke 2002; Stets & Burke 2014; Asencio 2013). Näyttäisi siltä, että minäpystyvyyden ja irtisanottujen identiteetin uudelleenrakentamisen yhteyttä ei kuitenkaan ole tutkittu. Näin ollen olisi mielenkiintoista selvittää myös, kuinka yksilön minäpystyvyyssuhteukset vaikuttavat identiteetin uudelleenrakentamiseen, sillä omiin kykyihin liittyvillä uskomuksilla on suuri merkitys identiteetin muodostumisen kannalta.

Identiteettityöstä nousevat tunteet ovat hyvin yksilöllisiä. Näkisin, että sillä, miltä identiteettityö yksilöstä tuntuu, on suuri vaikutus sen onnistumiseen. Siksi olisi tärkeää tutkia myös sitä, miltä irtisanotuksi joutumisen jälkeinen identiteetin uudelleenrakentamisprosessi yksilöstä tuntuu ja kuinka hän siinä onnistuu. Onko kyseessä helppo ja luonnollinen ihmisenä kasvamisen prosessi, jossa tavoitteena on eheä kokonaiskuva itsestä, vai näyttäytykö identiteetin uudelleenrakentaminen vaikeana ja haastavana, jolloin yhteensopimattomuus ympäristöstä tulevien normien ja paineiden kanssa vaikeuttaa tätä matkaa?

Kiitokset

Esitän suuret kiitokset vuoden 2018 Työttömän tarina -kirjoituskilpailun ideoineille Helsingin yliopiston sosiologian apulaisprofessori Lena Näreelle ja Tukholman yliopiston taloustieteen professori Markus Jäntille sekä Työttömän tarina -kirjoituskilpailun keruun toteuttaneelle Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle kirjoituskilpailun sadon luovuttamisesta tämän tutkimuksen aineistoksi.

8 LÄHTEET

- Ali, S.R, Fall, K. & Hoffman, T. 2013. Life Without Work: Understanding Social Class Changes and Unemployment Through Theoretical Integration. *Journal of Career Assessment* 21(1) 111-126. DOI: 10.1177/1069072712454820
- Archer, M. 2000. *Being human: The Problem of agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer, M. 2003. *Structure, agency and the internal conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Asencio, E. K. 2013. Self-Esteem, reflected appraisals, and self-views: examining criminal and worker identities. *Social Psychology Quarterly* 76, 291-313.
- Ashforth, B.E. 2001. Role transitions in everyday life: an identity-based perspective. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bardy, M. 2000. Sisäinen koti, tarinallisuus ja elämän lukutaito. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2000): 2.
- Bauman, Z. 1996. *Postmodernin lumo*. Suom. J. Vainonen, P. Ahponen & T. Cantell (toim.) Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Z. 1997. *Sosiologinen ajattelu. Thinking sociologically: an introduction for everyone*. Suom. J. Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Z. 2001. *The Individualized society*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. 2004. *Identity*. Cambridge: UK: Polity Press.
- Billett, S. & Somerville, M. 2004. Transformations at work: identity and learning. *Studies in Continuing Education* 26 (2), 309-326.
- Blustein, D.L., Kozan, S. & Connors-Kellgren, A. 2013. Unemployment and underemployment: A narrative analysis about loss. *Journal of Vocational Behavior* 82, 256-265. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jvb.2013.02.005>
- Brand, J. 2015. The Far-reaching impact of job loss and unemployment. *Annual Review of Sociology*. Vol.41, 359-375. DOI: 10.1146/annurev-soc-071913-043237
- Brockmeier, J. 2013. Fact and fiction. Exploring the narrative mind. Teoksessa M. Hyvärinen, M. Hatavaara ja L-C. Hydén (toim.) *The Travelling concepts of narrative*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. *Studies in Narrative*, Vol. 18, 122-140.

- Bruner, J. 1986. *Actual minds, possible words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Burr, V. 1995. *An Introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Cast, A & Burke, P.J. 2002. A Theory of self-esteem. *Social Forces* 80:10, 41–68.
- Chang, D.F. & Lin, S.P. 2011. Motivation to learn among older adults in Taiwan. *Educational Gerontology*. 37, 574–592. DOI: 10.1080/03601271003715962
- Contu, A., Grey, C. and Örtenblad, A. 2003. Against learning. *Human Relations*. Vol. 56(8): 036986, 931–952.
- Cornelissen, J.P., Haslam S.A. & Balmer, J.M.T. 2007. Social identity, organizational identity and corporate identity: towards an integrated understanding of processes, patternings and products. *British Journal of Management*, Vol. 18, 1–16. DOI: 10.1111/j.1467-8551.2007.00522.x
- Côté, J. E., & Levine, C. G. 2002. *Identity formation, agency, and culture: a social psychological synthesis*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associate.
- Crossley, M. 2000. *Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning*. Buckingham: Open University press.
- Czarniawska, B. 2004. *Narratives in social science research*. London: Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa. (toim). *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja*. Kansanvalistusseura, 26–49.
- Eteläpelto, A. 2007. Työidentiteetti ja subjektius rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY, 90–142.
- Eskola, J & Suoranta, J. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos (1. p. 1998). Tampere: Vastapaino.
- Fadjukoff, P. 2007. *Identity formation in adulthood*. University of Jyväskylä.
- Fadjukoff, P. 2009. Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa R-L. Metsäpelto & T. Feldt (toim.) *Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet*. Jyväskylä PS-kustannus, 179–193.
- Frantsi, T. 2009. Ikääntyvä johtaja tienhaarassa: ikääntyvien johtajien kertomukset johtajuuden ja identiteetin rakentajina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Gabriel, Y., Gray D. E., & Goregaokar, H. 2013. Job loss and its aftermath among managers and professionals: wounded, fragmented, and flexible. *Work, Employment and Society*, 27, 56–72.
- Gergen, K. 1994. *Realities and relationships: soundings on social construction*. Cambridge: Harvard University press.
- Gom, O. 2009. Motivation and adult learning. *Contemporary PNG Studies: DWU Research Journal*. Vol.10, 17–25.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J. A. 2009. *Analyzing Narrative Reality*. London: Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. 2001. *Institutional selves. Troubled identities in a postmodern world*. New York: Oxford University Press.
- Hall, S. 1999. *Identiteetti*. (Suom. ja toim.) M. Lehtonen & J. Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Harré, R. 1983. *Personal being. A theory for social psychology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Heikkinen, H. (2010). Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (3. uudistettu ja täydennetty painos.) Jyväskylä: PS-kustannus, 143–159.
- Heikkinen, H. 2018. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (5. uudistettu ja täydennetty painos.) Jyväskylä: PS-kustannus, 170-187.
- Heiskala, R. 2006. Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa R. Heiskala & E. Luhtakallio (toim.): *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 14–42.
- Helkama, K., Myllyniemi, R., Liebkind, K., Ruusuvuori, J., Lönnqvist, J-E., Hankonen, N., Mähönen, T. A., Jasinskaja-Lahti, I. & Lipponen, J. 2015. *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. (10. uudistettu painos.) Helsinki: Edita.
- Himberg, Laakso, Peltola, Näätänen & Vidjeskog 2000. *Psykologia 2: Kehittyvä Ihminen*. Helsinki: WSOY.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

- Hiswåls, A-S., Marttila, A., Målstam, E. & Macassa, G. 2017. Experiences of unemployment and well-being after job loss during economic recession: results of a qualitative study in east central Sweden. *Journal of Public Health Research* Vol. 6(3), 135–141.
- Hänninen, V. & Valkonen, J. 1998. *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hänninen, V. 2002. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Aaltola, & R. Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (3. uudistettu ja täydennetty painos). Jyväskylä: PS-kustannus, 160–178.
- Hänninen, V. 2015. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Aaltola, & R. Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (4. uudistettu painos). Jyväskylä: PS-kustannus, 168–184.
- Hänninen, V. 2018. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (5. uudistettu ja täydennetty painos.) Jyväskylä: PS-kustannus, 188–208.
- Hökkä, P., Rasku-Puttonen, H. & Eteläpelto, A. 2008. Teacher educators' workplace learning. Teoksessa S. Billett, C. Harteis, & A. Eteläpelto (toim.) *Emerging perspectives of workplace learning*. Rotterdam: Sense Publishers, 51–65.
- Ibarra, H. and Barbulescu, R. 2010. Identity as narrative: prevalence, effectiveness, and consequences of narrative identity work in macro work role transitions, *Academy of Management Review*, Vol. 35 No. 1, 135–54.
- Jenkins, R. 1996. *Social identity*. London: Routledge.
- Josselson, R. & Lieblich, A. 1993. *Narrative study of life Vol.1*. London: Sage Publications.
- Juhila, K. 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. A. Jokinen, L. Huttunen, A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus. 20–32.
- Julkinen, J. 2007. Työ talouden ja minän välissä. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen. (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY, 18–48.

- Julkunen, R. & Pärnänen, A. 2005. Uusi ikäsopimus. SoPhi, Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Järvensivu, A. 2006. Oppiminen työnä ja työpaikkapelinä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Järvensivu, A. & Koski, P. 2012. Combating learning. *Journal of Workplace Learning* Vol. 24 No. 1. DOI 10.1108/13665621211191078
- Järvensivu, A. 2014. Tarinoita suomalaisesta työelämästä. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Kaasila, T. 2007. Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa E. Syrjäläinen & V-M Värri (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. 2.painos. Tampere: Tampere University Press.
- Kaasila, R. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K. Nurmi. (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41-67.
- Kairinen, M., Koskinen, S., Laitinen, A., Niemelä, J. & Uhmavaara, H. 2003. Työelämän muutossuunnat. Työsopimuslain seurantatutkimuksen 1 osaraportti. *Työpoliittinen tutkimus 252*, Helsinki: Työministeriö.
- Kaulio, P & Ylitalo, M. 2007. Elämän viemää. Näin selviän muutoksista. Helsinki: Edita.
- Kaunistamaa, P & Laitinen, A. 1998. Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti. Teoksessa P. Kuhmonen. & S. Sillman. (toim.) *Jaettu jana, ääretön raja*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 168-195.
- Kira, M. & Klehe, U-C. 2016. Self-definition threats and potential for growth among mature-aged job-loss victims. *Human Resource Management Review* 26, 242-259.
- Korkeila, Jyrki 2011. Mitä häpeäleima on? Teoksessa J. Korkeila, K. Joutsenniemi, E. Sailas & J. Oksanen. (toim.) *Irti häpeäleimasta*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 20-31.
- Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.
- Kujala, T. 2007. Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa E. Syrjäläinen, A. Eronen & V-M, Värri. (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampereen yliopistopaino – Oy Juvenes Print, 13-39.

- Kulmala, A. 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. *Acta universitatis Tamperensis* 1148. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kuusela, P. 2006. Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa P. Rautio & M. Saastamoinen. (toim.) *Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. Tampere: Tampere University Press, 35–56.
- Kuusipalo, J. 2008. Identities at work –narratives from a post-bureaucratic ict organization. *Acta Universitatis Ouluensis G Oeconomica* 35. Oulu: Oulu university press.
- Laitinen, M & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K. Nurmi. (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–151.
- Lieblich, A. & Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. 1998. Narrative research. Reading, analysis and interpretation. *Applied Social Research Methods Series*. Vol. 47. London: Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Lykke, L. 2015. Unemployment and well-being. *Contexts* Vol.14(4), 5-5.
- Marcia, J. E. 1980. Identity in adolescence. Teoksessa J. Adelson (toim.) *Handbook of adolescent psychology*. New York: John Wiley & Sons, 159-187.
- McKee-Ryan, F. M., Song, Z.L., Wanberg, C.R. and Kinicki, A.J. 2005. Psychological and physical well-being during unemployment: a meta-analytic study. *Journal of Applied Psychology*, Vol. 90 No. 1, 53–76.
- Maclachlan, K. & Osborne, M. (2009). Lifelong learning, development, knowledge and identity. *Compare*. Vol. 39, No. 5, 575–583.
DOI: 10.1080/03057920903138506
- Mahlakaarto, S. 2010. Subjektiksi työssä. Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- McAdams D.P. 1993. *The stories we live by: personal myths and the making of the self*. New York: Morrow.
- Mead, G.H. 1934. *Mind, self and society from the standpoint of a social behaviorist*. C. W. Morris. (toim.) Chicago: University of Chicago Press.
- Morgeson, F., Reider, M., Champion, M. and Bull, R. 2008. Review of research on age discrimination in the employment interview. *Journal of Business and Psychology*, Vol. 22, 223–232.

- Murray, K. 1989. The construction of identity in the narratives of romance and comedy. Teoksessa J. Shotter & K. Gergen (toim.) *Texts of identity*. London: Sage Publications, 176–205.
- Paane-Tiainen, T. (2000). *Oppijaksi aikuisena*. Helsinki: Edita.
- Peltonen, M & Ruohotie, P. 1992. *Oppimismotivaatio. Teoriaa, tutkimuksia ja esimerkkejä oppimishalukkuudesta*. Helsinki: Otava.
- Plummer, K. 2001. *Documents of life 2. An invitation to a critical humanism*. London: Sage Publications.
- Poijula, S. 2003. *Miten selviytyä työpaikan menetyksestä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Poijula, S. & Ahonen, R. 2007. *Irtisanotut. Menetyt, muutos ja selviytyminen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Polkinghorne, D. 1988. *Narrative knowing and the human sciences*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Polkinghorne, D. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa A. Hatch & R. Wisniewski. (toim.) *Life history and narrative*. London: Falmer Press, 5–23.
- Raito, P. & Lahelma, E. 2015. Coping with unemployment among journalists and managers. *Work, Employment and Society*, 1–18. DOI: 10.1177/0950017014559966
- Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus - oikeutta vai pakkoa. Teoksessa T. Era, (toim.) *Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 156/2013*, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Rautio, P. 2006. Esipuhe. Teoksessa P. Rautio & M. Saastamoinen (toim.), *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press, 9–10.
- Rautio, P. 2006. Historiallista johdattelua minä- ja identiteettitutkimukseen. Teoksessa P. Rautio & M. Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti* Tampere: Tampere University Press, 11–22.
- Ricoeur, P. 1991. Narrative identity. Teoksessa D. Wood (toim.) *On Paul Ricoeur: narrative and interpretation*. Lontoo: Routledge.
- Ricoeur, P. 1992. *Oneself as another*. Chicago: Chicago UP.
- Riessman, C.K. 2008. *Narrative methods for the human sciences*. Lontoo: Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Rochlen, A. B., Suizzo, M-A., McKelley, R. & Scaringi, V. 2008. I'm just providing for my family. A qualitative study of stay-at-home fathers. *Psychology of Men and Masculinity*, Vol 9, 193–206. DOI:10.1037/a0012510
- Saarelma-Thiel, T. 2009. Eteenpäin kriisistä. Työterveyslaitos.
- Saastamoinen, M. 1999. Narratiivinen sosiaalipsykologia – teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa J. Eskola (toim.) *Hegelistä Harréen, narratiivista nudistiin*. Kuopion yliopiston selvityksiä. E. Yhteiskuntatieteet. Kuopio, 165-192.
- Saastamoinen, M. 2006. Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa P. Rautio & M. Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. Tampere: Tampere University Press, 170–180.
- SAK 2019a. Irtisanomisten ja yt-neuvotteluiden vertailut 2007–2019. <https://www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/irtisanomisten-ja-yt-neuvottelujen-vertailut-2007-2019> (Luettu 25.11.2019)
- SAK 2019b. Irtisanomisten ja yt-neuvottelujen vertailut 2011–2018. <https://www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/irtisanomisten-ja-yt-neuvottelujen-vertailut-2011-2018> (Luettu 25.11.2019)
- SAK 2019c. Irtisanomiset lisääntyivät alkuvuonna – määrä edelleen selvästi alle viime vuosien keskiarvon. <https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/irtisanomiset-lisaantyivat-alkuvuonna-maara-edelleen-selvasti-alle-viime-vuosien-keskiarvon> (Luettu 25.11.2019)
- Sfard, A. & Prusak, A. 2005. Telling identities: in search of an analytic tool for investigating learning as a culturally shaped activity. *Educational Researcher* 34 (4), 14–22.
- Sennett, R. 2007. Uuden kapitalismin kulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Sintonen, T. 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus: Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 41.
- SKS 2018a. SKS kerää jälleen työttömien tarinoita. Tiedotteet 2.5.2018. <https://www.finlit.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/sks-keraa-jalleen-tyottomien-tarinoita#.XX-yvy0gk0o> (Luettu 17.9.2019.)
- SKS 2018b. <https://www.finlit.fi/fi/tyottoman-tarina#.XeD5rC0gl0s> (Luettu 30.10.2019.)
- Stets, J. E. & Burke P.J. 2014. Self-esteem and identities. *Sociological Perspectives* 57:409–433. DOI:10.1177/0731121414536141.

- Suomen perustuslaki. Finlex 1999. Oikeus työhön ja elinkeinon vapaus. Luku 2. §18. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P18> (Luettu 22.3.2019.)
- Tajfel, H. 1978. The achievement of inter-group differentiation. Teoksessa H. Tajfel (toim.) *Differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press. 77–100.
- Tajfel, H. 1982. *Social identity and intergroup relations*. New York: Cambridge University Press.
- Tainio, R. 2006. Suomalaisen liiketoimintajärjestelmän rakenteellinen ja kulttuurinen muutos. Teoksessa R. Heiskala & E. Luhtakallio (toim.): *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Gaudeamus: Helsinki, 65–81.
- Taira, T. 2006. Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1097*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TENK 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf (Luettu 20.10.2019.)
- Tiuraniemi, J. 1993. *Yksilö, ryhmä, organisaatio. Sosiaalipsykologian perusteita*. Turku: Painosalama Oy.
- Vähäsantanen, K. & Billett, S. 2008. Negotiating professional identity. Teoksessa S. Billett, C. Harteis, & A. Eteläpelto (toim.) *Emerging perspectives of workplace learning*. Rotterdam: Sense Publishers, 35–49.
- Vähätalo, K. 1998. *Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus: Helsinki.
- Välimaa, O. 2008. Oikeutetusti työtön? Teoksessa I. Roivainen, M-A. Nylund, R. Korkiamäki, S. Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Asiakkaan vai kansalaisen asialla?* Jyväskylä: PS-kustannus, 245–260.
- Wanberg, C.R. 2012. The individual experience of unemployment. *Annual Review of Psychology*, Vol. 63, 369–396.
- Willott, S., & Griffin, C. 2004. Redundant men: constraints on identity change. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 14, 53–69. DOI:10.1002/casp.762

LIITTEET

Liite 1

Työttömän tarina -kirjoituskilpailun ohjeistus.

Kirjoittamisen apuna voit käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Kerro, millaista on olla vailla työtä, jolla tulee toimeen. Kerro omista kokemuksistasi. Voit kertoa myös siitä, kuinka läheisen työttömyys sinuun vaikuttaa.
- Kerro, miten jouduit työttömäksi ja miltä työn menettäminen tuntui. Mistä työttömäksi joutuminen mielestäsi johtuu?
- Kerro arjestasi ja ajatuksistasi. Kuinka pärjääät nykyisessä tilanteessa? Miten järjestät arkesi? Mitä tunteita työttömyys sinussa herättää? Mitä ajattelet työn merkityksestä ja ovatko ajatuksesi siitä muuttuneet?
- Mitä kokemuksia ja ajatuksia sinulla on työllistämistoimenpiteistä ja työttömien palveluista kotipaikkakunnallasi? Millaista toimintaa työttömät itse järjestävät?
- Mitä ajattelet kotimaasi tulevaisuudesta? Mitä tulevaisuudensuunnitelmia ja odotuksia sinulla on?

(SKS 2018b)